

Надія Коваль, Олександра Гайдай,
Марія Мельник, Марія Процюк,
Денис Терещенко, Марина Ірисова

УКРАЇНСЬКІ І КРИМСЬКОТАТАРСЬКІ СТУДІЇ ЗА КОРДОНОМ

дослідження стану і потреб

Автори: Надія Коваль, Олександра Гайдай, Марія Мельник,
Марія Процюк, Денис Терещенко, Марина Ірисова
Загальна редакція: Надія Коваль
Рецензенти: Олена Бетлій, Яна Примаченко
Дизайн і верстка: Ольга Пугіна

Підготовка цієї публікації стала можливою завдяки гранту Фонду «Культура солідарності-EUNIC Україна» (посилання на сайт <https://culturalfoundation.eu/stories/cos-eunic-ukraine-edition-grantees/>) у партнерстві з Європейським культурним фондом та EUNIC за основного фінансування під керівництвом Гете-Інституту та додаткового фінансування від Французького інституту та Інституту Сервантеса.

ЗМІСТ

ВСТУП	4	
	10	МАПА УКРАЇНСЬКИХ ТА КРИМСЬКОТАТАРСЬКИХ СТУДІЙ ЗА КОРДОНОМ
РОЗДІЛ 1	12	РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНСЬКИХ ТА КРИМСЬКОТАТАРСЬКИХ СТУДІЙ ЗА КОРДОНОМ
РОЗДІЛ 2	30	РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ СТУДІЙ
	31	ПІВНІЧНА АМЕРИКА
	31	Сполучені Штати Америки
	38	Канада
	43	ЗАХІДНА ЄВРОПА
	44	Велика Британія
	46	Франція, Італія, Іспанія
	52	Австрія, Німеччина, Швейцарія
	58	Швеція, Норвегія, Фінляндія, Нідерланди
	63	ЦЕНТРАЛЬНА І СХІДНА ЄВРОПА
	64	Польща
	70	Чехія і Словаччина
	72	Румунія та Угорщина
	74	Болгарія, Хорватія, Сербія
	81	Росія, Східна Європа, Кавказ
	82	Російська Федерація
	88	Білорусь, Азербайджан, Грузія, Молдова
	91	ТУРЕЧЧИНА
	94	СХІДНА АЗІЯ
	94	Китай
	98	Японія
	100	Республіка Корея
	102	АВСТРАЛІЯ ТА НОВА ЗЕЛАНДІЯ
ВИСНОВКИ	105	

ВСТУП

Ідея дослідження стану та потреб українських та кримськотатарських студій за кордоном в Українському інституті виникла у 2021 році і була зумовлена браком узагальненої інформації про наявні інституційні осередки українських студій у світі, потребою зрозуміти і описати загальне поле діяльності українських студій, їхнє наповнення, регіональні та інші особливості. З практичної точки зору, таке дослідження потрібне для вироблення більш дієвої стратегії роботи Українського інституту, та зокрема його академічних програм. За цим напрямом Інститут з 2020 року впроваджує **програму підтримки українських студій імені І. Лисяка-Рудницького**. Ця програма націлена на підтримку проєктів з україністики в освітніх, наукових, культурних інституціях та аналітичних центрах за кордоном. У більш далекосяжній перспективі, дослідження має на меті також посприяти у виробленні державної політики щодо підтримки україністики за кордоном, виокремити найнагальніші і найдоречніші види такої підтримки в регіональному та тематичному аспектах. Для фахівців-україністів результати нашого дослідження будуть цікавими з точки зору подальшого мережування, обміну досвідом та

налагодження різних видів дослідницьких проєктів з колегами по всьому світу, а для широкого загалу воно сформує уявлення про джерела сучасного стану знання про Україну за кордоном та в окремих країнах.

Виникнення українських студій за кордоном тісно пов'язане з процесами еміграції з території України. Саме представники діаспори були ініціаторами створення перших інституцій із вивчення процесів на українських територіях та українського суспільства. Ще у 1948 році Ст. Юрський, розмірковуючи над проблемами закордонного українознавства, визначив дві, які мають актуальність досі: поширеність російських наративів щодо історії і культури України та регіону, а також надмірну орієнтованість тогочасних українців всередину, на вивчення етнографічних особливостей, а не світу навколо і місця України та українців у ньому: *«Російська наука зуміла прищепити світові свої концепції географії і історії східноєвропейського простору. [...] Дотеперішнє становище, коли російська наука трактувала як свій увесь простір теперішнього СРСР, а українська наука соромливо уникала виходити за межі своїх етнографічних*

територій, мусить бути змінене».¹ Унікальна історія кожного з таких заснованих діаспорою осередків нерідко пов'язана з особою очільника, який своєю науковою експертизою визначав напрямки розвитку студій у певній країні, а організаційним хистом розбудовував осередок. Набуття Україною незалежності, а відтак і утвердження України як окремого міжнародного суб'єкта, підштовхнуло до виникнення нових осередків українських студій та розширення поля діяльності колишніх осередків вивчення СРСР, що з'явилися під час Холодної війни. Останні 30 років українські студії в різних країнах розвивалися з перемінним успіхом, стикаючись із численними фінансовими, організаційними і навіть концептуальними проблемами та викликами, які ми детально розберемо в цьому тексті.

Принциповим рішенням було також включити до розгляду в цьому дослідженні також і кримськотатарські студії. Кримськотатарський народ є найчисленнішим корінним народом України, котрий не має власного державного утворення, яке могло би опікуватися його культурним розвитком. Російська окупація Кримського півострова після 2014 року тільки ускладнила ситуацію кримських татар. Українська держава, на рівні законів та постанов, узяла на себе відповідальність, з-поміж іншого,

підтримувати розвиток кримськотатарської мови та культури, тож підтримка осередків кримськотатарських студій за кордоном може стати важливим елементом такої політики.² Повномасштабне вторгнення РФ після 24 лютого 2022 року посилює інтерес до України та українських студій у світі і, відповідно, поглибило актуальність предмету нашого дослідження. Воно створило шанси для подальшого розвитку українських студій у світі принаймні на двох рівнях.

Першим із них є безпрецедентне зростання інтересу до україністики у світі. У вересні 2022 року у західних університетах відзначили суттєве зростання кількості першокурсників, які обрали вивчення української чи польської мови, порівняно зі значним спадом інтересу до російської у порівнянні з минулим роком (від 30 до 50%)³. Іншим свідченням став феноменальний інтерес широкої аудиторії до онлайн-курсу Тімоті Снайдера **«Творення сучасної України»**, який сукупно набрав понад 5 млн переглядів на YouTube. Навіть у щорічному звіті найпопулярнішого мобільного додатка для самостійного вивчення іноземних мов **Duolingo** вказано, що понад 1,3 млн людей у світі почали вивчати українську мову на знак солідарності та підтримки після повномасштабного вторгнення РФ.⁴

1 Ст. Юрський, «Головна небезпека і завдання української науки», Українські вісті, Число 58 (210), 1948, <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/12391/file.pdf>.

2 Мова, наприклад, про Закон України Про корінні народи України, а також про Стратегію розвитку кримськотатарської мови на 2022-2023 роки. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20>. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/224-2022-%D1%80#Text>.

3 Pola Lem, Student interest in studying Russian slumps as Ukrainian surges, Times Higher Education, 13 September 2022, <https://www.timeshighereducation.com/news/student-interest-studying-russian-slumps-ukrainian-surge?sfbclid=IwAR3j7uDEwAyyZl9vH61o2G2hLmEXkCveb9Xz7VTGdbApwLp6-tua9rlt4xk>.

4 Велика кількість осіб, які розпочали вивчення української у 2022 році, робила це в Польщі, Великій Британії, Німеччині, Чехії та Ірландії. Див. Звіт додатку для вивчення мов Duolingo, 2022, <https://blog.duolingo.com/2022-duolingo-language-report/>.

Другим важливим моментом є посилення дискусії про вихід українських студій із тіні російських. Російськоцентричний нарратив нерідко некритично засвоєний в історичних студіях, зокрема в тих, які вивчають історію регіону, а не виключно Росії. Як зазначає професор Тімоті Снайдер, російський нарратив сприймається як реальний, тимчасом як український залишається менш знайомим і навіть більш підозрілим із точки зору достовірності⁵. Аналізуючи недоліки західної експертизи щодо країн Центральної та Східної Європи, Аляксей Кажарські окремо підкреслює, що русоцентризм східноєвропейських студій спричинив помітне переважання в них русистів, у тому числі як експертів та дослідників з українських питань, нормалізував звернення до русистів за експертизою щодо України⁶.

Вплив русоцентричного нарративу в академічних і аналітичних дослідженнях, до того ж, мав прямі наслідки для прийняття зовнішньополітичних рішень. Александр Віндман, директор з європейських справ у Раді національної безпеки США у 2018—2020 рр., стверджує, що проблема русоцентризму в сприйнятті регіону в урядових колах США навіть складніша, ніж в академічних славістичних дослідженнях, які в останні роки принаймні почали переоцінювати свої попередні підходи: «Протягом моєї каденції в Раді національної безпеки сукупні наслідки цього упередження в освіті з питань національної безпеки стали очевидними.

Надто мало посадовців були фахівцями з регіону, не кажучи вже про Україну, і навіть серед цих фахівців мало хто володів українською мовою».⁷

Тож у 2022 році суттєво інтенсифікувався процес інтелектуальної деколонізації східноєвропейських та славістичних студій у багатьох країнах. Зокрема, становищу українських студій у рамках східноєвропейських та труднощам процесу деколонізації регіональних студій було присвячено **семінар Німецько-української комісії істориків**, презентацію Андрія Заярнюка «**Історики як пособники? Історіографія, імперіалізм і легітимація російської агресії**» у травні 2022, частину дискусії на тему «війна проти України» у журналі **Slavic Review**, а також ряд **публікацій**.

Але і зростання інтересу до україністики, і заклики до перегляду академічного й аналітичного русоцентризму — це лише короткострокові тенденції, які можуть закінчитися без присутніх змін, тож наше дослідження покликане стати одним із кроків до посилення українських студій у світі у такий важливий період.

Це дослідження системно та ґрунтовно розглядає стан українських та кримськотатарських студій за кордоном. Український інститут розпочав його у 2021 році з пілотного дослідження, яке виконав для УІ аналітичний центр Українського католицького університету⁸. За результатами цього пілотного дослі-

⁵ Timothy Snyder: **The Making of Modern Ukraine. Class 3: Geography and Ancient History - YouTube**.

⁶ Aliaksei Kazharski, Explaining the “Westspainers”: Can a Western scholar be an authority on Central and Eastern Europe?, Forum for Ukrainian studies, 19 July 2022, <https://ukrainian-studies.ca/2022/07/19/explaining-the-westspainers-can-a-western-scholar-be-an-authority-on-central-and-eastern-europe/>.

⁷ Vindman, Alexander Stop Tiptoeing Around Russia. It Is Time to End Washington’s Decades of Deference to Moscow, Foreign Affairs, August 8, 2022 <https://www.foreignaffairs.com/united-states/stop-tiptoeing-around-russia>.

⁸ Див. Гуленок, Олена. Українські та кримськотатарські студії у світі: основні напрямки діяльності і (само)презентація науково-освітніх інституцій. Аналітичний центр УКУ, 2021, <https://ac.ucu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/Ukrai-nski-ta-krymskotatarski-studii-u-sviti.pdf>.

дження, яке ідентифікувало 40 осередків українських студій методом аналізу відкритих джерел, стала очевидною потреба створення максимально географічно і тематично повної бази даних осередків українських та кримськотатарських студій у світі, передовсім у складі закладів вищої освіти чи афілійованих з ними, але також і незалежних осередків. Така база формувалася з кількох джерел. По-перше, Український інститут звернувся з офіційним запитом до Міністерства закордонних справ України щодо надання інформації про наявність українознавчих осередків у певних країнах. По-друге, ми активно використовували відкриті джерела (сайти осередків та відповідних освітніх інституцій, сторінки окремих посольств, довідники тощо). По-третє, ми використали метод снігової кулі, додавши до онлайн-опитувальника питання щодо відомих респондентові осередків українських студій у певній країні.

Важливо, що ми застосовуємо широке визначення українських студій, щоб максимально охопити їхні різноманітні форми та особливості. Тож для потреб цього дослідження під «українськими та кримськотатарськими студіями» розуміються:

- Університетські освітні програми з україністики, тобто української історії, культури, сучасної політики України тощо.
- Університетські освітні програми з вивчення української чи кримськотатарської мови та літератури.
- Університетські освітні та дослідницькі програми з регіональних студій (наприклад, студії пострадянських/посткомуністичних країн, студії Східної Європи, євра-

зійські студії, славістичні студії тощо), у рамках яких вивчається зокрема й україністика, або тюркські студії, в рамках яких вивчаються кримськотатарські студії. Релевантність таких осередків визначається значущістю частки досліджень української чи кримськотатарської проблематики.

- Дослідницькі центри при університетах, які вивчають українську /кримськотатарську тематику в розрізі історичних, культурологічних, політичних, регіональних студій, міжнародних відносин тощо;

Незалежні дослідницькі та аналітичні центри, які займаються вивченням україністики чи кримськотатарських студій як основного або значущого напрямку в рамках регіональних досліджень. Важливо підкреслити, що ми додали до об'єктів вивчення аналітичні центри, тому що їхня роль у процесі творення знання на суспільствознавчу тематику стає все важливішою, а вплив створених в таких центрах знань на (зовнішньо) політичні рішення іноземних держав навіть вагоміший, ніж вплив суто академічних осередків. Існує чимало прикладів, коли представники аналітичних центрів є частиною професорсько-викладацького складу осередків українських студій, долаючи традиційний розрив від викладацько-дослідницьким дискурсом з одного боку і медійно-політичним з іншого.

Після збору основної інформації та укладання першої бази українських студій та їхніх контактних даних, ми розробили онлайн-опитувальник для представників окремих осередків з метою дослідження стану, потреб та перспектив українських та кримськотатарських студій за кордоном. Онлайн-опитування

представників українських та кримськотатарських студій, розіслане студіям відповідно до зібраної бази даних, проводилося англійською та українською мовами з червня по жовтень 2022 року.

Відповідаючи на закриті та відкриті запитання, респонденти надали інформацію про діяльність студій (напрямки, формати діяльності, кількість штату, годин викладання, партнерства тощо) та динаміку їхнього розвитку, вплив повномасштабної війни Росії проти України, визначили ключові проблеми в діяльності студій та шляхи їхнього вирішення. Отримані дані лягли в основу цього аналітичного звіту та були використані для наповнення і верифікації інтерактивної мапи українських та кримськотатарських студій за кордоном.

Власне мапування осередків українських студій у світі стало першим опублікованим результатом нашого дослідження. За результатами дослідження ми розробили **інтерактивну мапу українських та кримськотатарських студій за кордоном**. Розміщена на інтернет-сторінці Українського інституту, вона містить інформацію про понад 150 осередків українських та кримськотатарських студій у 32-х країнах світу та дозволяє відфільтрувати студії за географією, актуальністю, типом та організаційною формою. Запрошуємо всіх читачів користуватися мапою, пропонувати до неї свої доповнення й уточнення, адже це живий проєкт, покликаний максимально відображати стан і потреби українських студій тут і зараз.

Структурно аналітичний звіт складається з двох основних частин. Перший розділ представляє підсумкові результати опитування представників українських студій за кордоном. Він охоплює загальні характеристики роботи українознав-

чих осередків за кордоном, особливості викладацької та дослідницької діяльності, аналіз стану і проблем українських студій за кордоном та перспективи розвитку.

У другому розділі, опираючись на результати опитування, консультації з експертами, які спеціалізуються на відповідних регіонах і країнах, офіційні документи, онлайн-сторінки самих студій та доступну вторинну літературу, ми спробували намалювати портрет українських студій в окремих регіонах світу, об'єднавши країни в умовні регіональні групи. Вони не завжди збігаються з географічними регіонами, адже склалися за іншими критеріями, які виявилися об'єднавчими для студій у конкретних групах країн. Серед цих критеріїв: загальний стан розвитку студій, роль української громади, чисельність студій, фокус славістичних та східноєвропейських студій, переважна тематика в роботі студій (політичні/мовні/історичні студії), мовне середовище тощо. Ми окреслили загальну інформацію про студії, історію заснування та роль діаспори, проблеми та інші особливості відповідно до окремих регіонів. Зрештою у висновках ми підсумували основні знахідки щодо поточного стану і перспектив українських студій по всьому світу, а також надали рекомендації щодо вирішення основних проблем українських студій.

Як і будь-яке дослідження, наше має певні обмеження. По-перше, за браком фінансування після повномасштабного вторгнення нам не вдалося провести глибинні інтерв'ю з представниками студій за кордоном, як це планувалося спочатку. Такі інтерв'ю допомогли би уточнити низку деталей та ще ближче зрозуміти проблеми, з якими представники студій мають справу у своєму повсякденному функціонуванні та у світлі

нещодавніх криз. По-друге, зважаючи на метод збору даних, ми розуміємо, що база студій може бути неповною та/або неточною, адже студії не стоять на місці та демонструють помітну динаміку розвитку, особливо внаслідок зростання попиту на них після початку великої війни. У разі, якщо осередки українських чи кримськотатарських студій не потрапили до нашої бази, ми запевняємо, що завжди готові за спеціальним запитом доповнити інтерактивну мапу, розміщену на сторінці Інституту. По-третє, попри загалом досить широке визначення поняття «українських студій», ми обмежуємося аналізом саме інституціоналізованих осередків, а не, приміром, індивідуальних дослідників, які вивчають чи викладають відповідні предмети поза україністичною чи регіональною рамкою, і безперечно, роблять вагомий вклад в розвиток світової україністики, однак є найменш сталими і відтворюваними дослідницькими одиницями.

Здійснення цього проєкту стало можливим завдяки сприянню багатьох друзів і партнерів.

Ми вдячні гранту від Європейського культурного фонду та нашим партнерам із НУО «Промоція міжкультурної кооперації», який дав можливість в умовах обмеженого фінансування здійснити переклад, верстку та презентацію нашого дослідження.

Ми вдячні Міністерству закордонних справ України, і, зокрема, посольствам України в Австралії, Австрії, Білорусі, Бразилії, Естонії, Італії, Канаді, КНР, Латвії, Нідерландах, Німеччині, Польщі, Росії, Туреччині, Угорщині, Чехії, Японії за надання інформації щодо функціонування українознавчих студій у цих країнах⁹. Ми вдячні нашим колегам, Сергієві Титюку за програмування та розсилання онлайн-опитувальників та Марії Дубик за допомогу у фіналізації аналітичного звіту. Ми вдячні Валерію Бронських за безцінні дані щодо студій в КНР, Євгенії Габера та Фетхі Шахіну за консультації щодо українських студій в Туреччині, Оленці Певни за допомогу з фіналізацією опитника, Такаші Хірано за допомогу з контактами для підрозділу про Японію, Владиславові Яценку за консультацію щодо стану українських студій в Росії, а також багатьом іншим друзям і колегам, хто допомагав контактами, порадою, уточненнями, критикою тощо. Зрештою, ми вдячні рецензентам нашого дослідження, Олені Бетлій та Яні Примаченко, чиї зауваження допомогли значно покращити початковий варіант тексту. Попри вагомий посутній вклад перелічених осіб, усі помилки, неточності та інтерпретації залишаються на совісті авторського колективу.

Сподіваємося, це дослідження стане вагомим інструментом у посиленні співпраці між осередками українознавства у світі та поширенні знання про Україну.

---

⁹ Збір даних відбувався восени 2021 року.

МАПА УКРАЇНСЬКИХ ТА КРИМСЬКОТАТАРСЬКИХ СТУДІЙ ЗА КОРДОНОМ

Типи студій

Організаційна форма

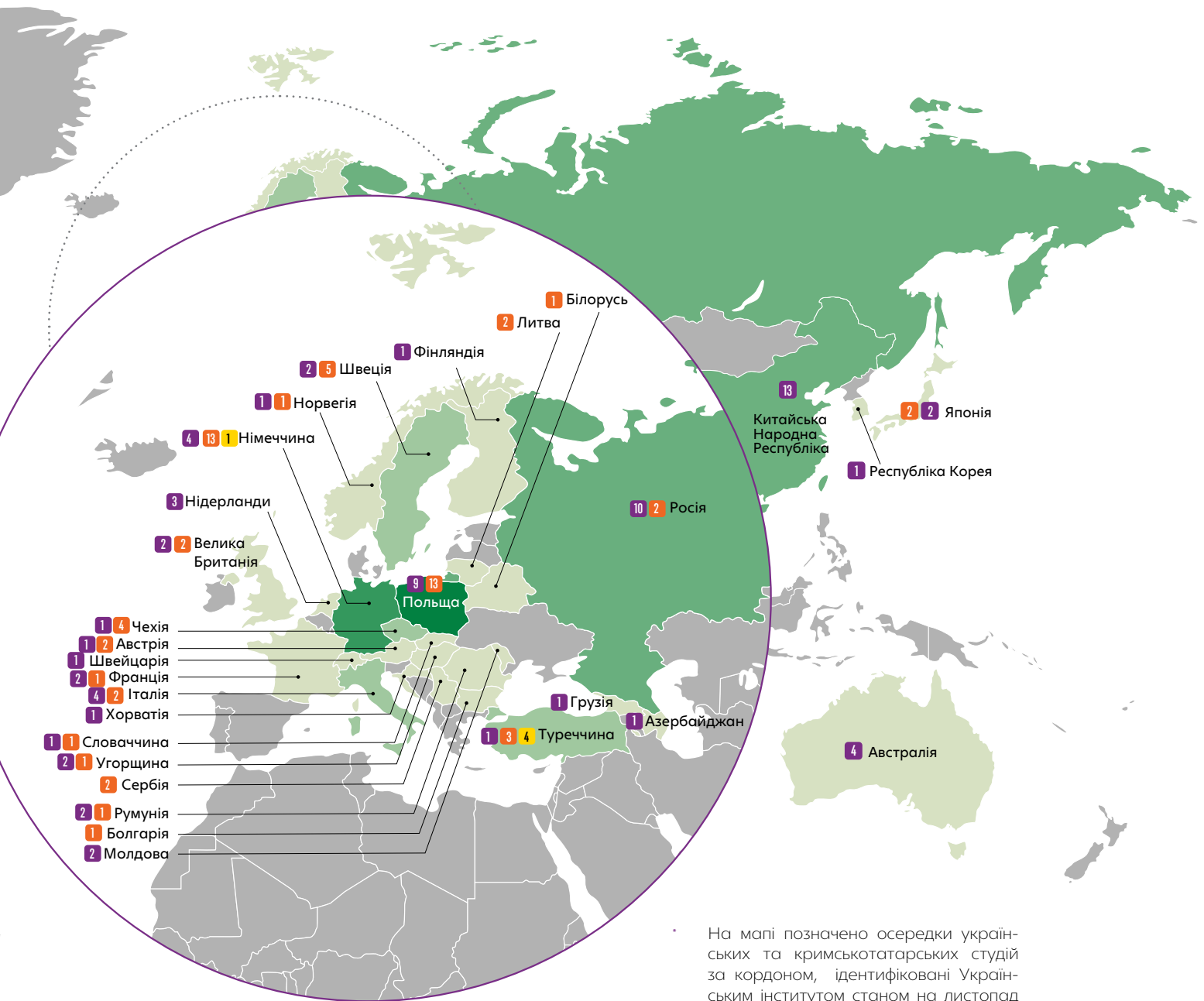
Хронологія заснування українських студій*

Діаграма демонструє перше помітне зростання кількості студій після завершення Другої світової та початку Холодної війни, пов'язане з активністю української діаспори на Заході. Наступний значний «стрибок» відбувся після «перебудови» в СРСР та здобуття Україною незалежності.

* Рік заснування відомий у 120-ти студій.

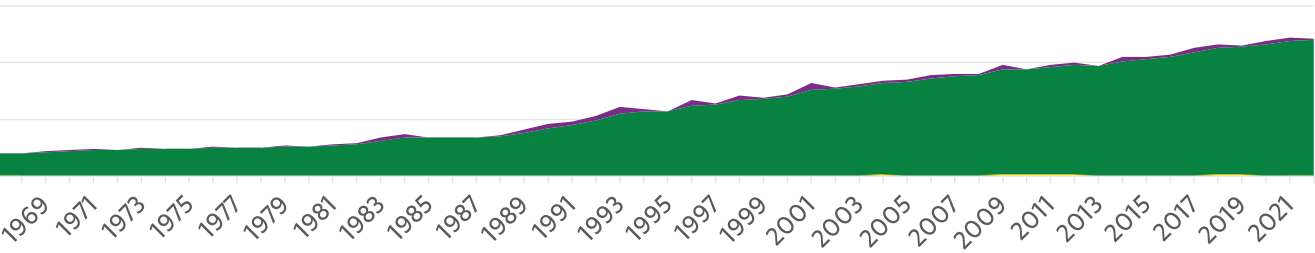

На мапі позначено осередки українських та кримськотатарських студій за кордоном, ідентифіковані Українським інститутом станом на листопад 2022 року. Регулярно оновлювана інтерактивна мапа студій розташована на сторінці Українського інституту за лінком: <https://ui.org.ua/sectors/ukrainian-and-crimean-tatar-studies-abroad-2/>

Загалом 169

РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНСЬКИХ ТА КРИМСЬКОТАТАРСЬКИХ СТУДІЙ ЗА КОРДОНОМ

Для того, аби дізнатися про становище і потреби студій із перших вуст, ми провели опитування представників українських та кримськотатарських студій за кордоном. У цьому розділі ми представимо результати аналізу отриманих відповідей респондентів.

Нагадаємо, що під українською та/або кримськотатарською студією за кордоном у цьому дослідженні ми розуміємо:

- освітні програми або навчальні курси з україністики (історії, культури, сучасної політики України);
- освітні програми або навчальні курси з вивчення української та/або кримськотатарської мови;
- незалежні дослідницькі центри або дослідницькі центри при університетах, які вивчають українську та/або кримськотатарську тематику в розрізі історичних, культурологічних, політичних, регіональних студій, міжнародних відносин тощо;
- незалежні дослідницькі центри або дослідницькі центри при університетах, що мають регіональне спрямування (студії Центральної та Східної Європи, славістичні студії, євразійські студії, пострадянські/посткомуністичні студії), в яких присутня значуща частка до-

слідження/вивчення України та/або кримськотатарської проблематики.

Опитування проводилося шляхом онлайн-анкетування українською та англійською мовами і тривало з червня по жовтень 2022 року. Участь в опитуванні взяли представники 66-ти осередків українських студій за кордоном, що становить близько 40% від загальної кількості українських студій, виявлених Українським інститутом з допомогою аналізу відкритих джерел та запитів до посольств України в окремих країнах. Серед цих 66 студій – 61 діючий осередок та п'ять студій, які припинили свою діяльність. Вибірка респондентів охопила 22 країни.

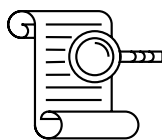
Вагомим обмеженням цього опитування є особливості географічного розподілу отриманих відповідей. Найактивніше відповідали респонденти з країн Західної Європи та Північної Америки, у той час як недоступними для нас залишилися респонденти з Китаю та Росії, попри помітну присутність українських студій у цих країнах. Крім того, серед наших респондентів бракує представників кримськотатарських студій, що позбавляє нас можливості робити висновки про їхнє становище на підставі безпосередніх свідчень.

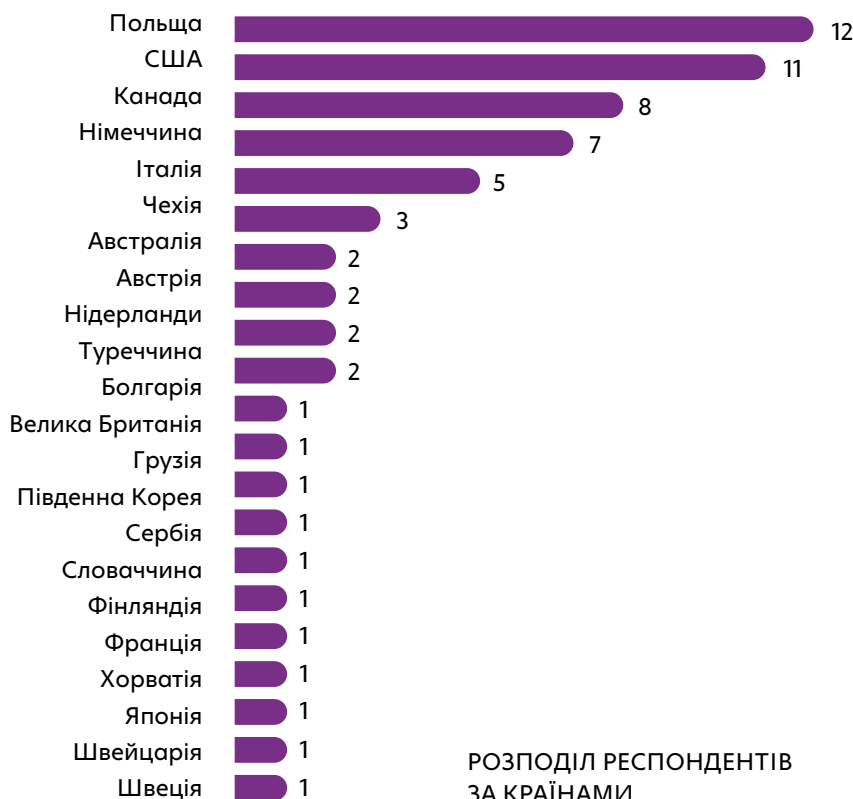
Розподіл респондентів за країнами

Ми проаналізували відповіді респондентів, котрі представляють студії, що продовжують своє функціонування. Відповіді стосовно закритих студій ми згадуватимемо в контексті проблем, із якими вони зіткнулися. Загалом, нас цікавило, які теми в галузі історії, мови, літератури чи політики вивчають осередки українських студій за кордоном, які формати для своїх активностей обирають, яким організаційним ресурсом володіють, а також наскільки тісно підтримують зв'язки з Україною та/або україномовним (академічним) середовищем. Окрім того, ми поцікавилися, як респонденти оцінюють динаміку розвитку їхніх студій та їхніми міркуваннями щодо проблем, з якими вони найчастіше мають справу.

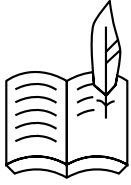
Портрет українських студій за кордоном: загальні характеристики

Загалом, можна стверджувати, що українські студії за кордоном переважно мають на меті дослідження культури, мови, літератури та історії, трохи менше — політики. Культура є наскрізно присутньою темою — про неї згадало понад 85% респондентів. Такий нібито очевидний культурний акцент українських студій, утім, можливо приховує те різноманіття значень, якими респонденти наповнюють поняття «культура», адже до нього можна зараховувати і образотворче мистецтво, і музику, і літературу, і кінематограф. Цікаво, що серед усіх організаційних форматів студій академічні — факультети, інститути та їхні навчальні програми — пропонують вивчення або дослідження більш широкого набору тем.

РОЗПОДІЛ РЕСПОНДЕНТІВ ЗА КРАЇНАМИ

Загалом **66**

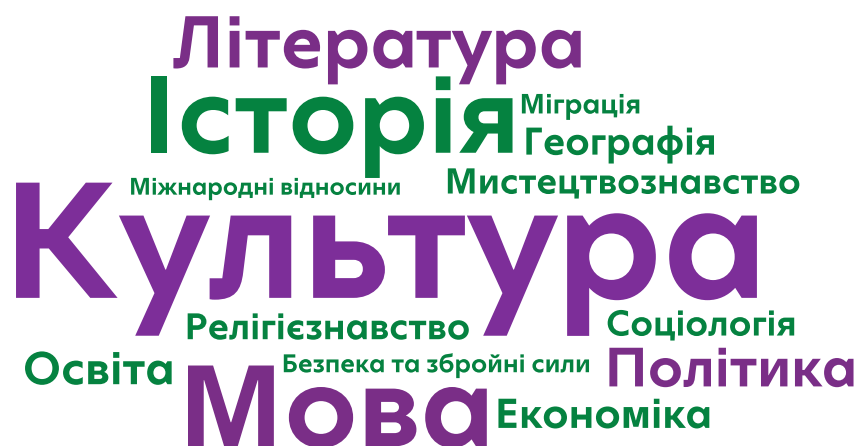
Основні сфери та формати діяльності українських студій

Розподіл осередків українських студій за форматами їхньої діяльності визначається тим, що вони переважно існують і розвиваються в університетському, академічному середовищі. Понад 80% опитаних представників студій повідомили, що їхні осередки займаються викладанням, майже стільки ж – що займаються академічними дослідженнями. Трохи нижчий відсоток студій організовує публічні заходи і, в такий спосіб, долучається до поширення знань про Україну серед іноземних аудиторій. Аналітика займає помітно меншу частку в діяльності студій; нею частіше займаються спеціалізовані дослідницькі та аналітичні центри, але також і університетські підрозділи (факультети, кафедри) та програми. Іншими видами діяльності студій, що не ввійшли до перелічених великих категорій, стали видавнича діяльність, мистецькі проекти та академічні обміни.

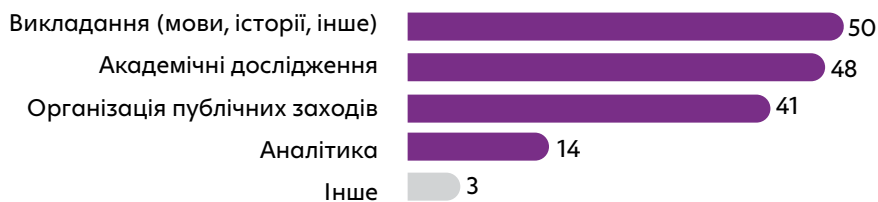
Питаючи респондентів про їхній штат, ми цікавилися не тільки загальним числом, а й співвідношенням між адміністративною частиною (яка забезпечує плинну роботу організації з бюрократичних та організаційних питань) та власне дослідницькою.

З точки зору організаційних масштабів, українські студії є доволі неоднорідними. Можна говорити про те, що кількість осіб, які займаються власне дослідженнями чи викладанням у рамках студій, яка в медіані становить п'ять осіб, дещо переважає кількість адміністративного персоналу (медіанне значення по всій вибірці – три особи). Утім, студії демонструють значну варіативність: кількість адміністративних посад може коливатися від однієї до кількох десятків. Наприклад, Студії Східної Європи Варшавського Університету мають близько двадцяти адміністративних працівників, Школа слов'янських та східноєвропейських студій Університетського коледжу Лондона та Гарвардський український дослідницький інститут (HURI) мають

ОСНОВНІ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ ОПИТАНИХ СТУДІЙ

РОЗПОДІЛ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ ЗА КОРДОНОМ ЗА ФОРМАТОМ ДІЯЛЬНОСТІ

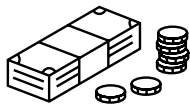
■ Кількість відповідей

NB: у відповіді на це питання респонденти мали можливість обрати більш ніж один формат діяльності.

шістнадцять та чотирнадцять працівників, відповідно. Канадський інститут українських студій (CIUS) також має більше десяти адміністративних працівників та близько дванадцяти дослідників. Також і кількість дослідників та викладачів помітно варіює: від однієї особи, як в Університеті Ліон 2 (Франція), Дослідницькому хабі технологій соціального впливу та демократії (Австралія) та університеті Кобе Гакуїн (Японія), до понад п'ятдесяти дослідників та викладачів в університеті Індіани, сорока п'яти в Студіях Східної Європи Варшавського університету, двадцяти на кафедрі україністики Варшавського університету, сімнадцяти в Колегіумі Східної Європи та шістнадцяти у Вільному Українському Університеті.

Опитані українські студії демонструють досить високі рівні володіння українською мовою. Дані опитаних респондентів свідчать, що в середньому **близько половини всіх працівників їхніх студій вільно володіють українською мовою**. Безпосередні абсолютні значення, втім, коливаються від одного носія мови до п'ятнадцяти, як-от у Студіях Східної Європи Варшавського Університету. Від-

носно велику кількість працівників, які вільно володіють українською, знаходимо також на кафедрі україністики Варшавського університету та в Ягеллонському університеті — по дванадцять осіб. Така помітна представленість носіїв української мови серед студій у Польщі може пояснюватися значною українською діаспорою (до того ж доволі нещодавньою, що грає на користь поширеності володіння мовою), а також географічною близькістю Польщі до України та відповідно легким доступом до україномовного середовища.

Джерела фінансування українських студій

Серед інших питань нас також цікавила афіліація українських студій чи то з державними, чи то з приватними структурами. Згідно з відповідями респондентів, абсолютна більшість, а саме **82% українських студій діють при державних освітніх закладах або дослідницьких центрах, 13% – при приватних.** Як зазначають респонденти щодо проблем фінансування українських студій, університети переважно фінансують тільки зарплатні викладачам, а коштів на промоцію, організацію заходів тощо бракує. До того ж, університети мають тенденцію до комерціалізації навчання і фінансування навчальних програм відповідно до попиту, тобто – інтересу студентів до українознавчих дисциплін, якого, на думку респондентів, до 24 лютого 2022 року бракувало.

Зазвичай, студії намагаються диверсифікувати джерела свого фінансування, здебільшого доповнюючи більш сталі та довготривалі типи фінансування, як от державне чи муніципальне, короткостроковими грантами та благодійними внесками. Крім того, для канадських українських студій при університетах, поряд із приватним і державним фінансуванням та благодійними внесками притаманне також фінансування через **ендавменти**¹⁰.

На жаль, ми не можемо надати точної інформації про загальні річні бюджети студій, оскільки респонденти або не володіють такою інформацією, або не мають права її розголошувати. Утім, шестеро респондентів таки вказали відповідні дані. Згідно з цими вкрай обмеженими в плані репрезентативності даними, середній річний обсяг фінансів студії становить від \$30-\$50тис для окремої українознавчої програми чи кафедри в країні Західної чи Центральної Європи,

РОЗПОДІЛ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ ЗА ДЖЕРЕЛАМИ ФІНАНСУВАННЯ

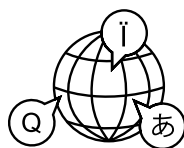

■ Кількість відповідей

NB: у відповіді на це питання респонденти мали можливість зазначити більше ніж одне джерело фінансування.

¹⁰ Ендавмент — це популярна форма фінансування академічних та культурних програм в Канаді, США та Великій Британії. Ендавменти бувають цільові, коли донор інвестує кошти на конкретний напрямок діяльності чи на окрему програму та нецільові, коли організація має змогу перерозподіляти отриманий від Ендавмент прибуток на власний розсуд.

до \$200-\$400тис для регіональних студій, в рамках яких вивчається Україна, з США чи Канади. При цьому, на думку цих респондентів, обсяг річного бюджету для досягнення стратегічних цілей та пріоритетів, мав би бути від \$10тис в Японії до \$100тис в Канаді та Німеччині. Однак, чи достатньо таких коштів, залежить від формату програми чи діяльності. Так, одна з респонденток зі скандинавської країни зазначила, що бажаний обсяг річного бюджету для створення окремої програми української студії з забезпеченням викладацької та дослідницької компонент мав би складати понад \$1 млн (!).

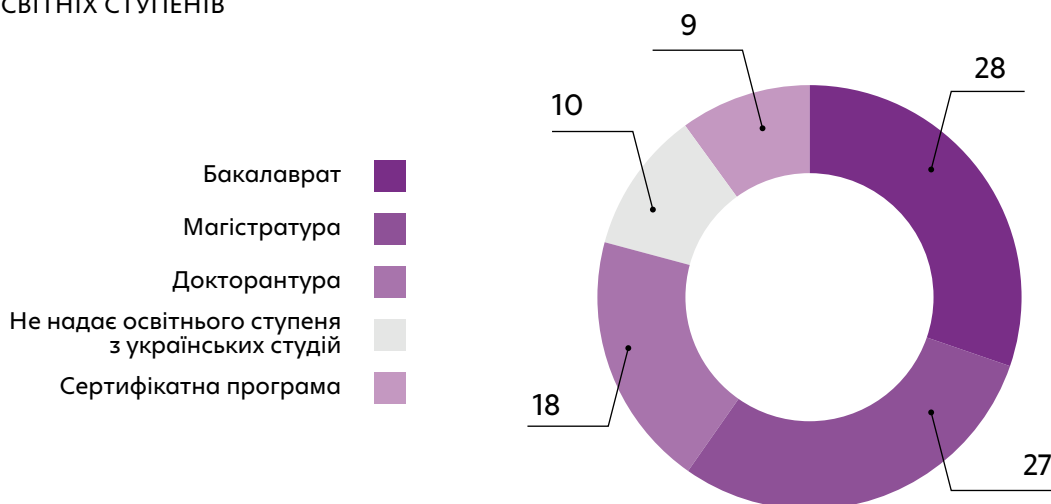

Особливості викладацької компоненти в українських студіях

Абсолютна і переважна більшість респондентів зазначила, що принаймні одним із форматів їхньої діяльності є викладання української мови, історії тощо. Це викладання переважно зосереджується на бакалаврському та магістерському рівні.

Одинадцять університетів пропонують повний цикл вищої українознавчої освіти, від бакалаврського ступеня до докторантури. Серед таких, наприклад, Інститут україністики Пряшівського університету, кафедра україністики Варшавського університету та кафедра східноєвропейських студій філософського факультету Карлового університету, кафедра україністики Вроцлавського університету, кафедра славістики університету ім. Фр. Палацького. Ці за-

РОЗПОДІЛ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ ЗА ТИПОМ ОСВІТНІХ СТУПЕНІВ

NB: у відповіді на це питання респонденти мали можливість зазначити декілька освітніх ступенів.

клади, поряд з Університетським коледжем Лондона (UCL), Колумбійським університетом, Альбертським університетом, Стамбульським університетом, Софійським університетом ім. Святого Климента Охридського, Белградським університетом, Загребським університетом, Університетом Марії Кюрі-Склодовської в Любліні, Корейським університетом іноземних мов Хангук, а також Ягеллонським університетом **дають студентам можливість опанувати рівень вільного володіння мовою (відповідає рівням C1, C2 за шкалою CEFR).**

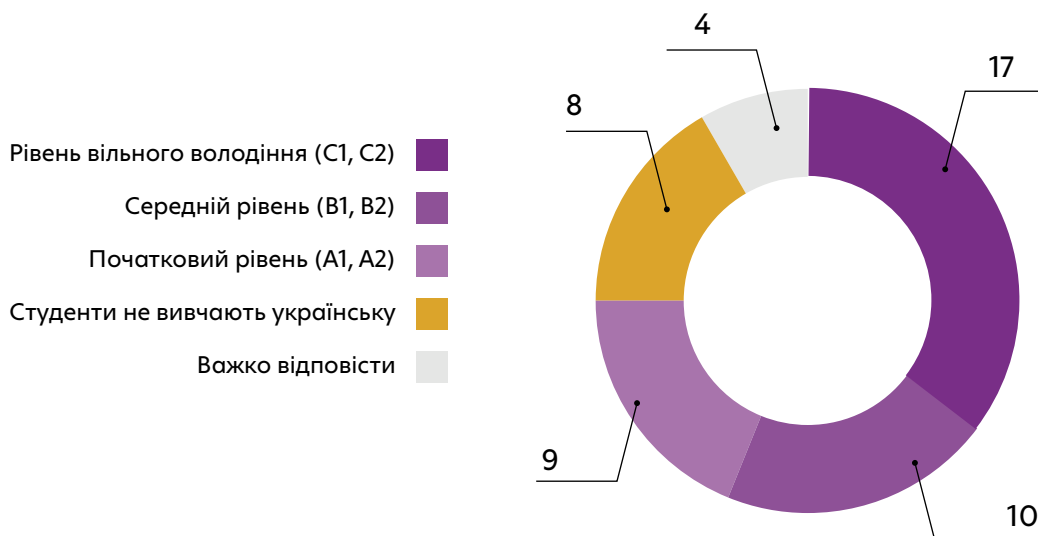
Видачу сертифікатів здійснюють також окремі програми та центри інституцій Канади та США, наприклад, Центр дослідження української спадщини (PCUH) в коледжі Святого Томаса Мора при Саскачеванському університеті, Програма з українських студій Інституту Гаррімана, Центр українських канадських студій при Манітобському університеті. У ще восьми закладах, які ми зараховуємо до українських студій,

студенти не мають можливості вивчати українську мову, найімовірніше тому, що йдеться про ті кафедри або інститути, де фокусом вивчення є регіон Східної Європи, а Україна вивчається лише як його частина.

Середня кількість годин викладання української мови впродовж навчального року серед опитаних осередків студій складає **125 годин**. Понад 200 годин, тобто значно більше за середнє значення, пропонують кафедра україністики Варшавського університету, програма з українських студій Інституту Гаррімана, Софійський університет імені Святого Климента Охридського, філологічний факультет Белградського університету, університет Марії Кюрі-Склодовської в Любліні, Ягеллонський університет.

Середня кількість студентів, які проходять навчання на програмі українських студій впродовж навчального року, є порівняно невеликою і становить **36 осіб**, водночас це значення варіює від усьо-

РОЗПОДІЛ СТУДІЙ ЗА НАЙВИЩИМ РІВНЕМ ВОЛОДІННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ, ЯКИЙ МОЖУТЬ ОТРИМАТИ СТУДЕНТИ ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ НАВЧАННЯ

го трьох до понад сотні осіб. Більш ніж 50 студентів-україністів на рік готують Варшавський університет, Саскачеванський університет, Школа слов'янських та східноєвропейських студій Університетського коледжу Лондона, Інститут Гаррімана, Ягеллонський університет, Університет Альберти, Загребський університет, Університет Марії Кюрі-Склодовської в Любліні, Корейський Університет іноземних мов Хангук, університет Гельсінкі, Університет Індіани, Вроцлавський університет.

Організаційно українські студії є доволі невеликими. **Кількість штатних викладачів** українознавчих предметів чи курсів, які мають формальну афіліацію і отримують заробітну плату, коливається **від 1 до 17** і в медіані становить **три особи в осередку**. **Понад 80%** із них є громадянами України або ж мають українське походження, що демонструє тісний зв'язок студій із українською діаспорою (давньою чи нещодавною), а також обмеженість студій і необхідність розширення кола україністів, залучення до українських студій іноземців. Найбільш чисельний штат мають кафедри україністики Варшавського університету та кафедра польсько-українських студій Ягеллонського університету.

Тільки у десяти студіях викладачі відповідних курсів працюють на волонтерських засадах, в більшості студій **не існує такої практики, хоча іноді викладанням займаються студенти на волонтерських засадах**, що, певно, є позитивною характеристикою, адже наявність зарплатні може означати стає залучення і вищий рівень інституціалізації студій.

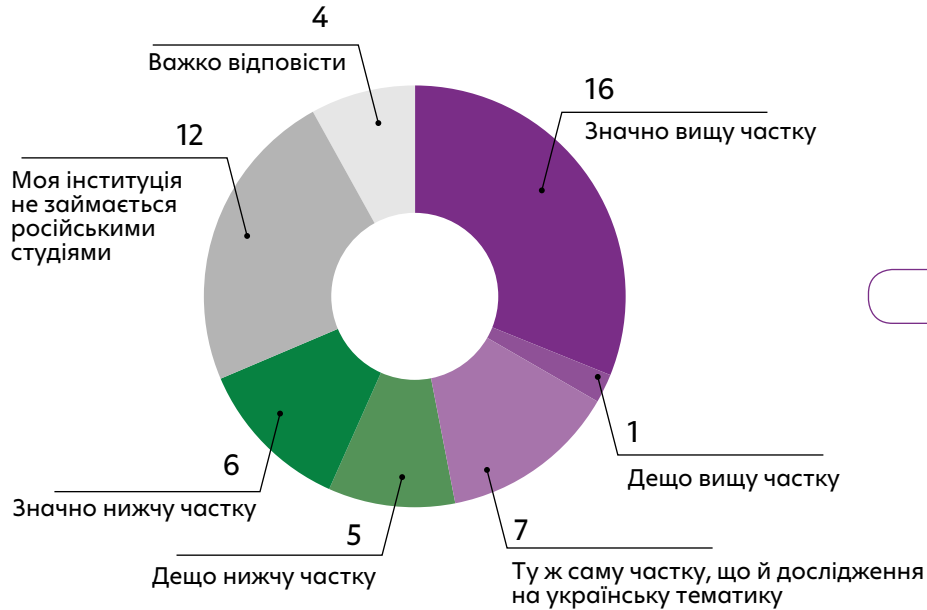

Особливості дослідницької та аналітичної діяльності студій

Важливим компонентом діяльності українських студій є дослідження та аналітика — про це зазначили 52 опитані респонденти, або ж 85%. Названі респондентами дослідницькі теми та напрями, що переважали в дослідницькій діяльності студій впродовж останніх п'яти років, є досить різноманітними і охоплюють мовні, історичні, геополітичні, культурні, релігійні питання.

Серед **мовних** студій згадували лінгвістичні, компаративні дослідження української мови, дослідження перекладу з української. Також декілька респондентів згадали дослідження мовної політики, двомовності та суржику в Україні. **Історичні** дослідження торкаються найчастіше теми історичної пам'яті, Голодомору, історії України в ХХ столітті (наприклад, такі «екзотичні» аспекти, як діяльність УПА в Японії чи українського національного руху в Маньчжурії), постколоніалізму та посттоталітаризму. Чимало тем стосується сучасної України, наприклад, дослідження, присвячені міграції, діаспорі, євроінтеграції, реформам в Україні, громадянському суспільству та правам людини, медіа, інформаційній війні, наслідкам пандемії, тощо. Також респонденти згадували дослідження **літератури ХХ століття**, готичного жанру української літератури, політичного фольклору. Серед тем називали також дослідження **регіональних особливостей культури** (як от на Донбасі, в Харкові, української культурної спадщини в Польщі та польської — в Україні).

ПОРІВНЯНО З ДОСЛІДЖЕННЯМИ НА УКРАЇНСЬКУ ТЕМАТИКУ, В СТУДІЯХ, ОДНИМ ІЗ ФОРМАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ЯКИХ Є ДОСЛІДЖЕННЯ ЧИ АНАЛІТИКА, ДОСЛІДЖЕННЯ НА РОСІЙСЬКУ ТЕМАТИКУ МАЮТЬ...

Загалом 51

Важливо, що близько третини респондентів зазначили, що дослідження на російську тематику займають значно вищу частку в їхніх інституціях, аніж дослідження на українську тематику. Це явище може бути як наслідком інституційної інерції (велика кількість спеціалістів із Росії з часів Холодної війни), так і більш сучасної уваги до Росії у зв'язку з її все більш агресивною політикою впродовж останніх десятиліть.

Практично всі студії підтримують зв'язки з освітніми/дослідницькими інституціями та фахівцями в Україні. Найчастіше ці зв'язки набувають формату співорганізації конференцій (74% відповідей), спільних освітніх та/або дослідницьких проєктів (67%), а також стажувань для викладачів та студентських обмінів (45 та 48% відповідно). Деякі студії підтримують зв'язки з Україною через спеціальні стипендії (англ. fellowships),

переклади матеріалів з української та видання книг/журналів тощо.

Серед спільних активностей, які студії проводили з освітніми чи дослідницькими інституціями та фахівцями в Україні впродовж останніх трьох років, найчастіше респонденти називали конференції. Тематично вони зачіпали широкі питання мови, культури, літератури, історії тощо. Приміром, окремі конференції були присвячені творчості Лесі Українки, Станіслава Лема, Василя Стуса.

Також респонденти згадали чимало спільно здійснених академічних обмінів та стажувань, організацію конкурсів (міжнародного орфографічного конкурсу, конкурсу читання поезії тощо), спільних дослідницьких проєктів (наприклад, на тему (соціо)лінгвістичної ситуації на півдні України), організацію зустрічей з українськими письменниками та пре-

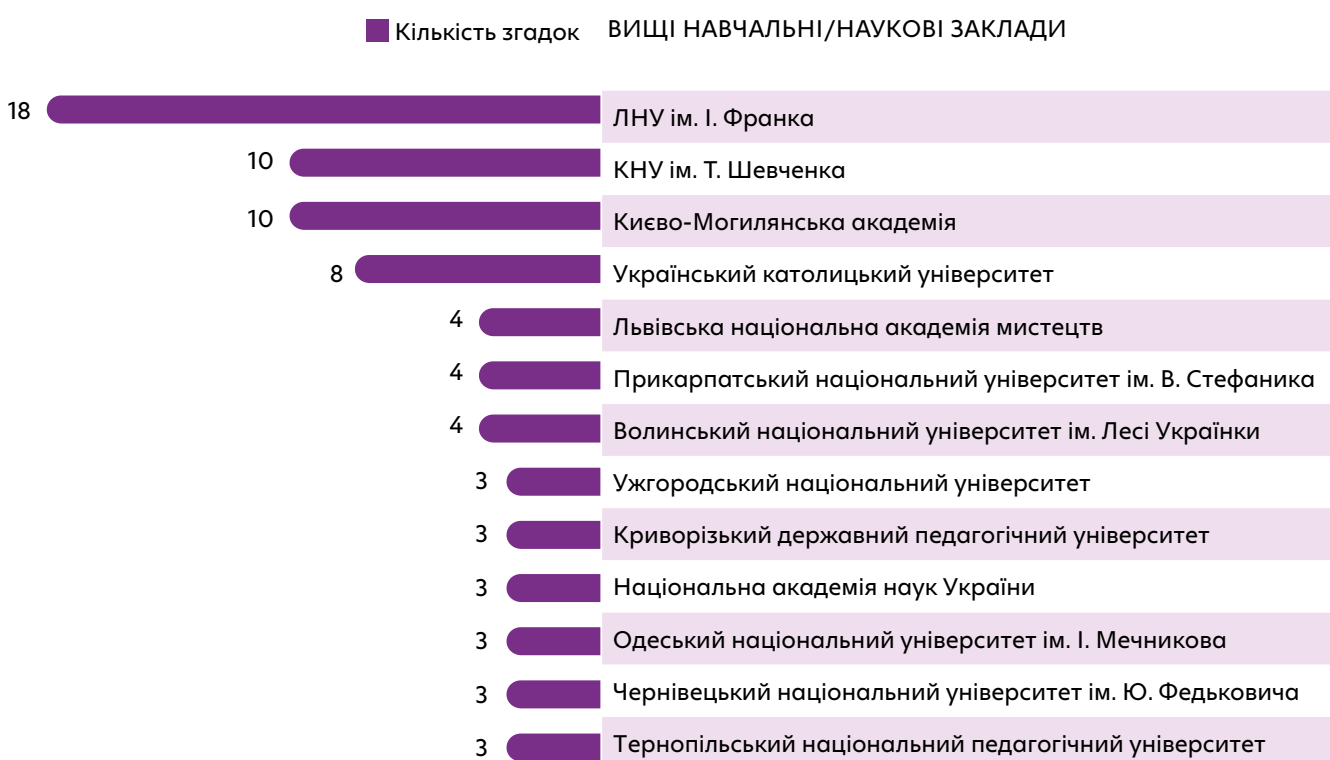

зентацій книг і монографій, організацію лекцій, семінарів, вебінарів за участі українських дослідників, літніх шкіл на базі українських університетів тощо.

Серед названих партнерських інституцій в Україні респонденти перерахува-

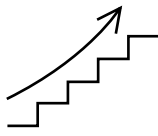
ли низку закладів вищої освіти. Найчастіше вони організовували спільні події з Львівським національним університетом ім. Івана Франка, Київським національним університетом ім. Тараса Шевченка та Києво-Могилянською академією.

УКРАЇНСЬКІ ПАРТНЕРИ, ЯКІ НАЙЧАСТІШЕ СПІВПРАЦЮЮТЬ З УКРАЇНСЬКИМИ СТУДІЯМИ ЗА КОРДОНОМ

ІНШІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Офіс Президента України
Центр SOCIS
Центр міської історії
Національний музей Революції Гідності
Центр стратегічних та міжнародних досліджень
Український інститут
Українська призма   ГО Соборність

Оцінка респондентами динаміки розвитку студій та їхніх проблем

Важливою частиною нашого дослідження і зокрема опитування є оцінка становища, проблем і досягнень українських студій за кордоном, щоб запропонувати максимально релевантні рекомендації. В рамках оцінки динаміки розвитку студій та їхніх найбільших проблем, ми попросили респондентів оцінити, наскільки підвищилися або знизилися впродовж останніх п'яти років такі показники: інтерес цільових аудиторій, середня кількість заходів, середня кількість студентів, річне фінансування та середня кількість професійних публікацій.

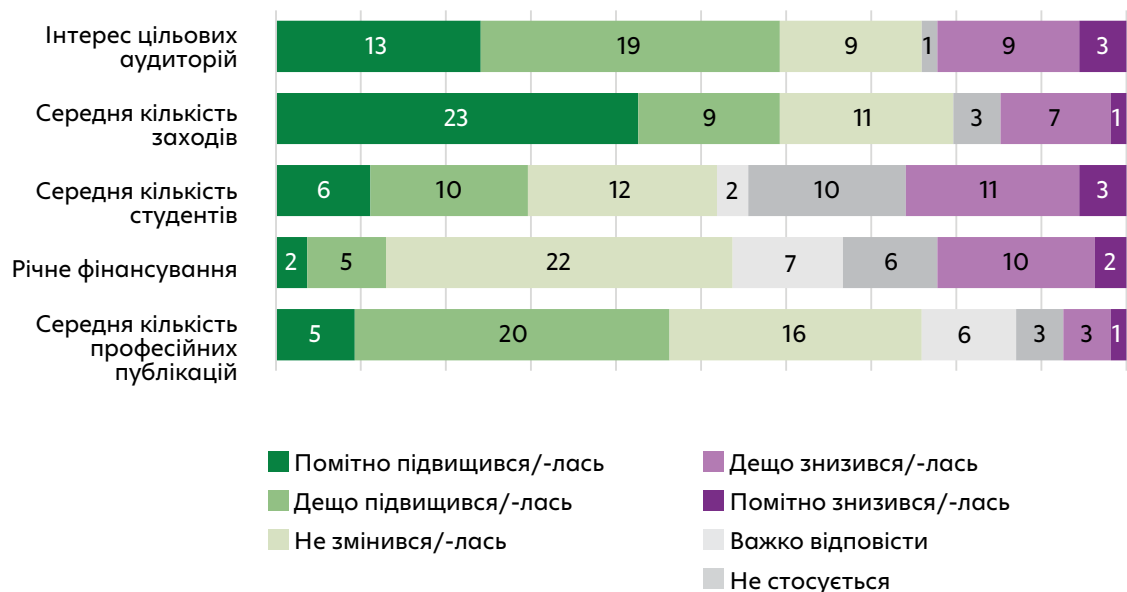
Опитані респонденти дають **обережно позитивну оцінку динаміки розвитку своїх українознавчих осередків**. В аб-

солютній більшості випадків відзначається, що за останні п'ять років інтерес цільових аудиторій зріс, як і середня кількість заходів та середня кількість студентів. Дещо гірше виглядає ситуація з річним фінансуванням: воно переважно або не змінилося, або навіть подекуди дещо зменшилося. Середня кількість професійних публікацій дещо зросла або принаймні не змінювалася.

Ми також опитали представників студій про головні проблеми у їхній діяльності. Згідно з відповідями респондентів, **трима найбільш актуальними та найбільш пріоритетними проблемами українських студій є брак фінансування, брак уваги/підтримки української держави та брак уваги цільової аудиторії** (студентів, політиків, інших дослідників тощо).

Чверть респондентів вважає основною проблемою брак фінансування. Ще

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ДОСЛІДЖУВАНИХ СТУДІЙ ВПРОДОВЖ ОСТАННІХ П'ЯТИ РОКІВ*

* до повномасштабної війни Росії проти України з 24 лютого 2022 року.

20% визначили цю проблему як другу чи третю за важливістю. Один з респондентів охарактеризував її як відсутність коштів на базові потреби (заробітні плати для викладачів та адміністративних працівників), через що їхня студія була вимушена закривати академічні позиції. Так, приміром, в одній зі студій впродовж п'яти років були вимушені закрити чотири професорські ставки, і лише одну з них вдалося відновити завдяки коштам з ендавменту.

У деяких інших студіях коштів вистачає тільки на зарплати професорам, оскільки університети оплачують насамперед викладання, а тому відсутня можливість фінансувати стипендії, проекти, дослідження, участь у професійних заходах тощо. Студентської плати за навчання зазвичай недостатньо, адже мову вивчає доволі мало студентів (див. нижче про брак інтересу цільових аудиторій). Один із представників регіональних студій за-

значив, що в академічному середовищі загалом бракує фінансування на програми, пов'язані з Україною, порівняно з тими, що займаються вивченням Росії.

Другою основною проблемою, на думку респондентів, є брак підтримки української держави. Ця проблема перегукується з попередньою, адже чимало респондентів очікує саме від українського уряду фінансування діяльності, надання грантів та стипендій. Два респонденти з Італії зазначили, що причинами закриття студій, які вони представляли, стали брак уваги/підтримки — і України, і країни перебування, зокрема — університетів/дослідницької спільноти. До того ж, після 24 лютого 2022 року представники студій часто бачать можливість для відновлення студій, що вже припинили функціонування, але за умови фінансування з боку офіційних установ чи фондів та підтримки українського уряду.

РОЗПОДІЛ ГОЛОВНИХ ПРОБЛЕМ У ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ ЗА КОРДОНОМ ЗА ПРІОРИТЕТНІСТЮ

Іншим аспектом цієї проблеми, на думку респондентів, є відсутність ефективних державних програм із поширення української мови та культури за кордоном, відсутність іспиту та сертифікації української мови як іноземної¹¹, а також недостатня підтримка дипломатичних установ України за кордоном. Серед можливих рішень респонденти називали надання навіть невеликої підтримки української держави, що підвищила би престижність студій за кордоном, або ж створення професійних державних відзнак для визнання зусиль українознавчих осередків.

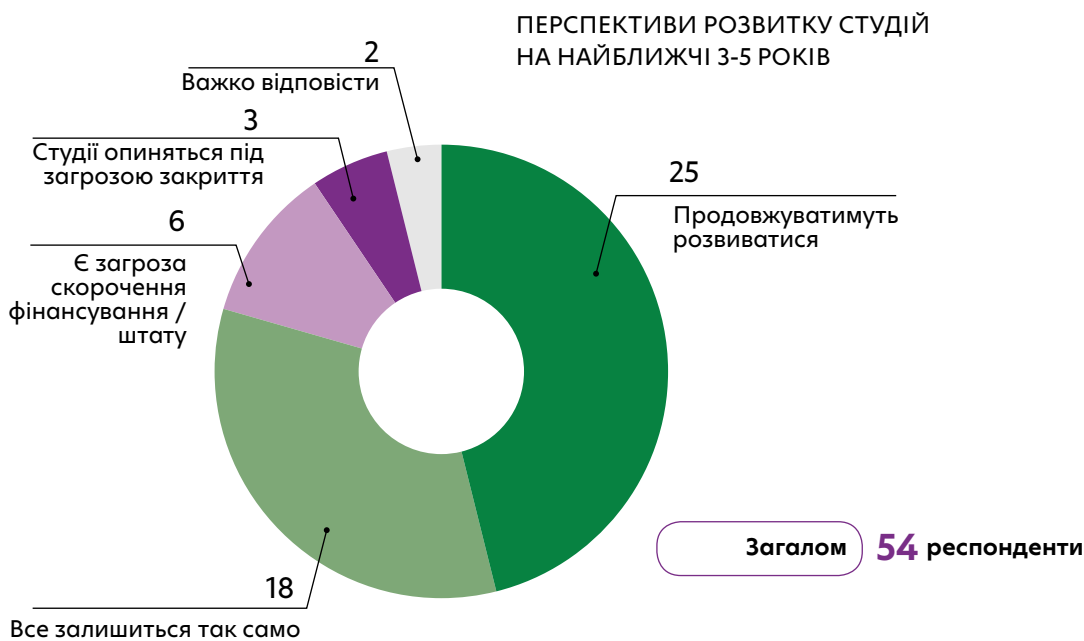
На третьому місці серед проблем українських студій, опинився брак уваги цільової аудиторії. Понад десять респондентів зазначили, що студенти не зацікавлені в українських студіях і що кількість зарахованих на навчання постійно зменшується. Так, наприклад, відомо, що причиною закриття Центру українських студій при Макуорійському Університеті у 2009 році також була мала чисельність студентів (менше двадцяти). Деякі учасники опитування припускають, що причиною є якраз зосередження українських студій на гуманітарних дисциплінах, котрі, як вважають студенти, не гарантують працевлаштування. Інші можливі пояснення: відсутність промоції студій, домінування російських студій в університеті тощо. Зустрічаємо й свідчення, що українські студії до 2022 року переважно залишалися поза увагою дослідників та політиків, і лише повномасштабне вторгнення сприяло зміні ситуації на краще.

Іншою важливою проблемою, на думку респондентів, є відсутність перспектив роботи в галузі. За їхніми словами, надзвичайно складно знайти постійну роботу спеціалізуючись на Україні (наприклад, у Німеччині, особливо якщо студенти мають тільки ступінь бакалавра україністики), і навпаки, є значно більше можливостей знайти роботу для спеціалістів із російських студій. Питання фінансування та працевлаштування тісно пов'язані, адже можливості працевлаштування для українців часто відсутні саме через брак фінансового «запиту» з боку університету, у той час як для русистів у США, за свідченнями одного з респондентів, регулярно відкриваються нові позиції.

Пандемія COVID-19 і її вплив також позначилися на функціонуванні українських студій. Крім безпосереднього впливу хвороби, що відривала дослідників від роботи, респонденти зазначають пов'язані з цим складнощі збору даних, обмеження подорожей і складність віртуальної співпраці, скасування різних заходів, стажувань, конференцій.

Проблеми нестачі підтримки країни перебування та дослідницької спільноти у ній респонденти описують як відсутність фінансування з боку урядів країн, приміром, стверджуючи, що урядова фінансова підтримка у Німеччині чи Канаді не є суттєвою. Схожий брак уваги від уряду відзначають і в Італії. Учасники опитування зауважують, що університети обґрунтовують скорочення фінансування українських студій та

¹¹ Варто зазначити, що формалізований іспит із української мови вже розроблено та впроваджено Національною комісією зі стандартів державної мови. Однак за доступною з відкритих джерел інформацією, наразі пройти його мають можливість (а точніше зобов'язані) претенденти на отримання громадянства України та кандидати на посади державної служби. «Іспит на визначення рівня володіння державною мовою». Національна комісія зі стандартів державної мови. <https://moval.gov.ua/diyalnist-i-proyekti/ispit-na-riven-volodinnya-derzhavnoyu-movoyu>

ОЧІКУВАНІ КРОКИ УКРАЇНСЬКОГО УРЯДУ ЩОДО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ ЗА КОРДОНОМ

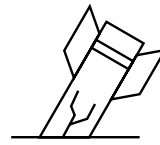
гуманітарних наук через низьку кількість заявників та учасників. Найчастіше університети підтримують викладання найбільш поширених мов, а для регіону Східної Європи такою переважно вважається російська, рідше польська.

Брак уваги академічної спільноти України та нестачу кваліфікованих кадрів респонденти загалом вважають найменшими із перелічених проблем. Як зазначає один із них, українська академічна спільнота є малою, всі

один одного знають і підтримують. Проте декілька респондентів вважають, що українські науковці не беруть участі в міжнародних подіях та заходах через брак мовних компетенцій або, на думку одного з респондентів, через інституційні перешкоди.

Крім того, нерівномірним є географічний розподіл зв'язків у середовищі українців. Приміром, осередки в Європі, Північній Америці та в Австралії є зазвичай добре відомими, однак, за свідченнями респондентів, про наявність українистики в Східній Азії мало знають навіть у самій Україні.

Нестача кваліфікованих кадрів пов'язана із основною проблемою – браком фінансування. Респонденти зазначають, що просто не мають коштів, щоби найняти нових співробітників, а одна зі студій у Польщі вимушено скасувала три позиції через бюджетні обмеження. Також учасники опитування зауважують, що загалом надто мало експертів займається Україною, натомість є чимало експертів східноєвропейського регіону з фокусом на Росії, до котрих найчастіше звертаються і в контексті українських питань.

Вплив війни на функціонування українських студій за кордоном

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну має всі шанси стати новим поштовхом для розвитку українських студій, адже виявило обмеження закордонної експертизи щодо України в умовах усе більшого запиту на інформацію про українську історію, політику, культуру та навіть мову.

Відповідаючи на запитання про те, як змінилася діяльність українських студій з початку повномасштабної війни Росії проти України 24 лютого 2022 року, респонденти насамперед зауважували **зростання інтересу до української мови та історії**. Респонденти відзначають більше зацікавлення студентів під час навчання та залучення студентів і викладачів до волонтерства як перекладачів у центрах для біженців. Утім, один із респондентів зауважив, що інтерес стосується окремих курсів, а не цілих академічних програм. Деякі студії відзначили зростання потреби більш якісного функціонування власного сайту, запиту на експертизу щодо України в медіа. У той самий час, респонденти зауважують, що через брак людських ресурсів не встигають відповідати на всі запити, а також, через залученість працівників до відповідей на запити та роботу з медіа, на другий план відійшла академічна робота.

Війна стала причиною відкриття нових курсів з вивчення української мови, зокрема й безкоштовних, проведення в деяких університетах додаткових лекцій

для посилення обізнаності про Україну серед студентів, відкриття Центру вивчення України в Студіях Східної Європи Варшавського університету, Центру мовної допомоги кафедри українистики того ж Варшавського університету, залучення студентів та викладачів до волонтерства, початку нових проєктів, отримання грантів на навчання студентів та фінансування від університетів на підтримку українських науковців. Респондент із Нідерландів після 24 лютого навіть бачить можливість відновлення однієї з закритих українських студій і вважає, що більша обізнаність про Україну раніше могла би завадити її закриттю.

Респонденти також відзначають посилення співпраці з українськими коле-

гами, інтенсивнішу участь в заходах та медіаприсутність. Один із респондентів повідомив, що його університет припинив співпрацю з освітнім закладом в РФ і натомість шукає партнерський заклад в Україні.

Для понад половини опитаних українських студій повномасштабне вторгнення стало **підставою для можливої зміни фокусу діяльності**. Наприклад, респонденти вважають актуальними збільшення кількості курсів та програм та популяризацію їх на ширшу аудиторію, проведення досліджень на тему діаспори, чисельність якої вимушено зростає зокрема й через війну, надання більшої кількості можливостей для українських науковців, зокрема (або й особливо) тих, хто залишається в Україні.

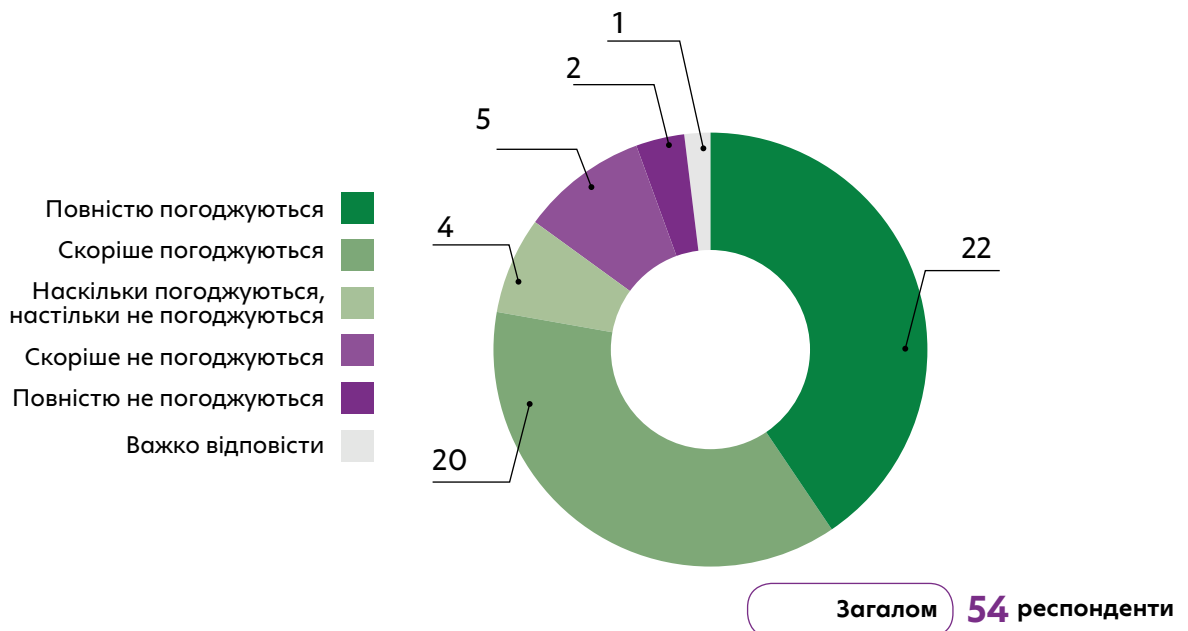
АКТУАЛЬНІ ЗМІНИ В РОБОТІ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ ЗА КОРДОНОМ ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ

Як уже неодноразово згадувалося вище, представники українських студій за кордоном вважають, що їхні студії є помітно недопредставленими порівняно з російськими. Абсолютна більшість опитаних, а саме 78 % (42) респондентів, погоджується з твердженням: «До початку повномасштабної російсько-української війни східноєвропейські та славістичні студії в першу чергу орієнтувалися на російську історію, політику, мову, мистецтво і т. п.». На їхню думку, така ситуація була пов'язана, насамперед, з укоріненістю практик, що інституціалізувалися ще в часи СРСР, та об'єктивно більшою значимістю російських студій відносно інших східноєвропейських та славістичних студій (!). Так само абсолютна більшість, або **32 із 42** цих респондентів, по-

годжується з закликами до перегляду традиційної орієнтації східноєвропейських та славістичних студій на російську історію, політику, мову, мистецтво у зв'язку з початком повномасштабної російсько-української війни. Представники регіональних студій бачать потребу у ревізії та деколонізації східноєвропейських студій від російського домінування, або ж у відокремленні від них українських студій і викладанню їх окремо від російських. Розпочалися дискусії про місце і роль російської мови та історії в регіональних студіях, що стосуються Східної Європи. Звучать заклики блокувати російські пропагандистські ресурси та ліквідувати окремі центри, що фінансуються Росією (зокрема Фондом «Русский мир»¹²).

ЧИ ПОГОДЖУЮТЬСЯ РЕСПОНДЕНТИ З ТВЕРДЖЕННЯМ, ЩО ДО ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІ ТА СЛАВІСТИЧНІ СТУДІЇ В ПЕРШУ ЧЕРГУ ОРІЄНТУВАЛИСЯ НА РОСІЙСЬКУ ІСТОРІЮ, ПОЛІТИКУ, МОВУ, МИСТЕЦТВО І Т. П.:

¹² Про зв'язки Фонду «Русский мир» з академічним середовищем у всьому світі див. дослідження Українського інституту з циклу аналітичних записок про інституції культурної дипломатії Російської Федерації «Російський прапор буде там, де є російська мова: Фонд «Русский мир»». Масієнко Юлія, Загривенко Катерина, Коваль Надія, Терещенко Денис. «Російський прапор буде там, де є російська мова: Фонд «Русский мир»». Український інститут, 2022. <https://ui.org.ua/sectors/ruskiy-mir-foundation/>.

ПРИЧИНИ ЗОСЕРЕДЖЕНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ НА РОСІЙСЬКІЙ ТЕМАТИЦІ:

NB Тільки респонденти, які відповіли «погоджуюся» на попереднє запитання мали можливість обрати тут відповідь

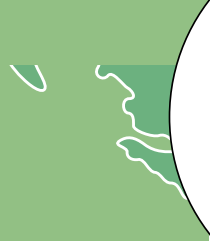
Однак думка респондентів розділилася, коли мова йде про шляхи виправлення такого становища. Одним з варіантів дій **для переорієнтування регіональних студій у більш справедливий щодо інших східноєвропейських країн та культур спосіб** респонденти бачать реструктуризацію цих студій з пропорційним представленням кожного напряму/регіону як за тематикою, так і за викладацьким складом. Респонденти також зауважили, що слід **переко- нувати** колег переосмислювати традиційне викладання регіональних студій з фокусом на Росії, аби змінити інституційне домінування російських студій. З іншого боку, частина респондентів бачить вирішення проблеми у відокремленні українських студій від регіональних, **відкритті суто українських студій із незалежними фінансуванням та менеджментом**. Адже, як зазначає один з учасників опитування, українські мовні студії особливо маргіналізовані в рам-

ках славістичних студій, керівниками яких є часто русисти.

Учасники опитування акцентують увагу на потребі покращення якості та збільшення кількості продуктів українських студій, наприклад, публікацій, перекладів досліджень та літературних творів, та їхньому широкому поширенню у відкритому доступі, посиленні інституційної співпраці між українськими та закордонними закладами. Це також вимагає, як зазначив один з респондентів, **боротьби з корупцією і плагіатом в українських академічних інституціях**. Для досягнення цих цілей, на думку респондентів, необхідна активна промоція українських студій, стале фінансування й організаційна підтримка українського уряду та дипломатії, фінансування стипендій та грантів на вивчення України, запуск програм обміну, стажувань для заохочення закордонних студентів до вивчення України.

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ СТУДІЙ

У цьому розділі ми спробували виділити особливості розвитку і функціонування студій у різних країнах та регіонах світу. І хоча кожна країна унікальна, а розподіл на регіони вимушено недосконалий і неunikнено містить частку суб'єктивності, ми вважаємо такий підхід кориснішим і доцільнішим, ніж суто покраїнний опис, оскільки він дає нам об'ємнішу картину щодо головних трендів і тенденцій, а відтак і підстави для загальних висновків і рекомендацій. На початку розділу варто зазначити, що ми не знайшли українських студій в Африці, Індії та загалом Південній Азії, країнах Близького та Середнього Сходу та в Латинській Америці (за винятком двох невеликих студій в Бразилії), а відтак ці регіони окремо не розглядаємо.

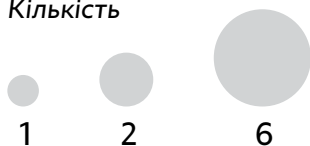
ПІВНІЧНА АМЕРИКА

Сполучені Штати Америки

СТУДІЇ

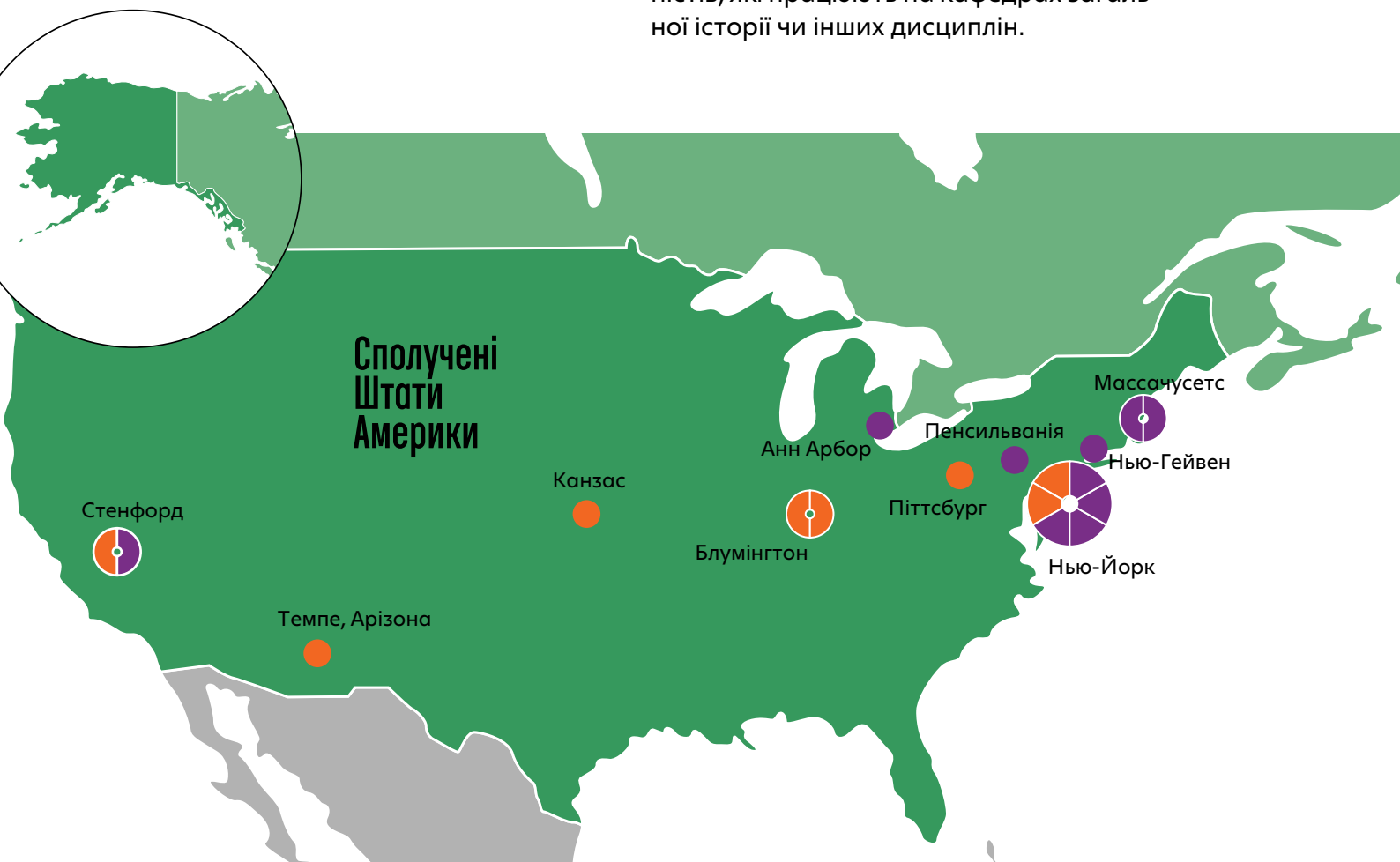
Кількість

ТИПИ

- Українські студії
- Українські студії в рамках регіональних

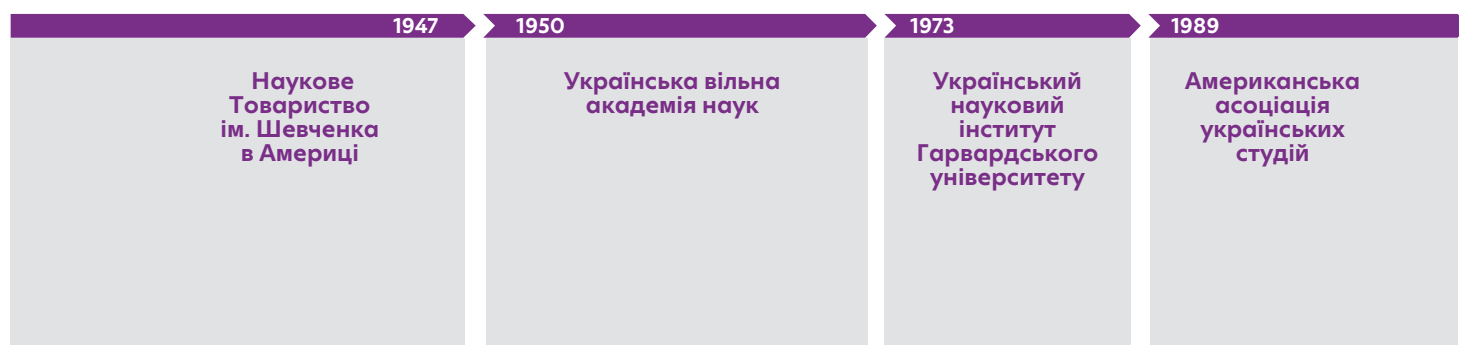
Українські студії в Сполучених Штатах Америки складаються з загалом близько 20 університетських осередків україністики, створених українською діаспорою після Другої світової війни, центрів регіональних досліджень (переважно «російських, східноєвропейських та євразійських студій»), які постали з колишніх центрів з вивчення СРСР, кафедр славістики і власне окремих дослідників-україністів, які працюють на кафедрах загальної історії чи інших дисциплін.

Розвиток українських студій у США розпочався після Другої світової війни і пов'язаний з іменами Кларенса Меннінга, Юрія Шевельова, Омеляна Пріцака, Джорджа Луцького та Івана Лисяка-Рудницького. Саме вони своїми дослідженнями утвердили україністику як окрему дисципліну і заклали основи інституалізації студій у Північній Америці. Велику роль відіграла також українська діаспора, яка надавала і продовжує надавати фінансову підтримку.

У перше повоєнне десятиліття Нью-Йорк був, мабуть, найважливішим центром української науки з огляду на діяльність Кларенса Меннінга, який ще у 1940 очолив кафедру слов'янської філології Колумбійського університету, у 1950 розпочала свою діяльність у США **Українська вільна академія наук** (асоціація україністів, метою якої є промоція і розвиток українських студій та культури), а у 1947 відкрився діаспорний центр **Наукове Товариство ім. Шевченка в Америці**, який організовує конференції, надає гранти і стипендії для науковців. У 1961 році УВАН за підтримки меценатів придбала приміщення колишньої Публічної бібліотеки на Мангеттені, що дозволило розмістити там і один з найбільших архівів україніки за межами України та спеціалізовану бібліотеку. Навколо згаданих інституцій гуртувалися науковці, виникали дослідницькі проекти.

З кінця 1950х років в середовищі українського студентства з'являється ідея відкриття в одному з найпрестижніших американських університетів української кафедри. Кампанія зі збору коштів для відкриття такої кафедри розпочалася в 1957 році. Ініціатором став Стефан Хемич, уродженець Дрогобича і випускник Колумбійського університету, саме він очолив благодійний фонд і впродовж десятиліття на волонтерських засадах займався фандрейзингом. Результатом стало відкриття спершу першої кафедри історії України у США у 1968 році – *Mykhailo Hrushevsky Professorship of Ukrainian History* в Університеті Гарварду, а згодом і в 1973 **Українського наукового інституту Гарвардського університету**. Кафедру, як і Інститут, очолив історик Омелян Пріцак. У 1973 році також з'явилися кафедри української літератури та мовознавства. Таким чином, Український науковий інститут став першим і довгий час єдиним центром при американському виші, який свою діяльність цілковито зосередив на українських студіях. Щороку інститут проводить літню школу з української історії, літератури і мови. Хоча фінансування інституту помітно зменшилося за останні десятиліття, наявність фундаторських коштів (коли інституція фінансується з відсотків зі статутного капіталу – т. зв. «залізного фонду») забезпечила його існування. Особливістю Гарвардського університету є відособленість і значна

автономність інститутів та центрів у науковій та освітній діяльності, водночас фінансове адміністрування діяльності інститутів та центрів — централізоване. Сьогодні Український науковий інститут залишається провідною науковою установою з українських студій у США.

Важливою подією для розвитку студій стало заснування у 1989 році за ініціати-ви Григорія Грабовича **Американської асоціації українських студій**. Об'єднуючи українців, асоціація надає майданчик для спілкування і мережування науковців, а також відзначає кращі монографії та статті з української тематики.

З розпадом СРСР академічна сфера також зазнала змін. Кафедри та центри з вивчення СРСР, які були створені при майже кожному поважному університеті, трансформувалися у центри вивчення пострадянського регіону ("Russian and East European Studies"). Уже в 2000х, коли країни Центральної Європи вступили у ЄС, фокус дослідження перемістився далі на схід і до регіонального опису додалися євразійські студії

("Eurasian Studies"). Водночас на кафедрах студентам все ще пропонувалася російська мова та література як основні предмети до вивчення не лише Росії, але і всього регіону, і як наслідок саме з російськими архівами молоді дослідники працювали найчастіше. Українська тематика інколи виринала як вибірко-вий курс з української мови чи у контексті загальних курсів з історії Російської імперії, СРСР чи Центрально-Східної Європи.¹³

Рідкісним випадком виділення україністики у центрі «російських, східноєвропейських та євразійських студій» стало відкриття у 1995 році **Програми з українських студій** при Інституті Гаррімана Колумбійського університету. Програма з'явилася завдяки зусиллям Марка фон Гагена, історика, директора Інституту Гаррімана з 1995 по 2001, одного з найпомітніших дослідників України в США. Сам Інститут Гаррімана відкритий у 1946 році як Російський інститут, став першим міждисциплінарним академічним центром в США з вивчення Росії та СРСР. Українські сту-

¹³ Для прикладу: кафедра слов'янських мов і літератур Університету Чикаго пропонує курси з боснійської/хорватської/сербської, чеської, польської та російської мов і літератур, а також інших слов'янських і східноєвропейських культур. По закінченню курсів студент отримує ступінь бакалавра російських і східноєвропейських досліджень. Як вказано в описі на сайті, програма призначена для студентів, які готуються до аспірантури, тих, хто планує кар'єру в уряді чи бізнесі, а також тих, чия головна мета оволодіти російською та східноєвропейською культурами. Детальніше див. "Russian and East European Studies." *The University of Chicago*, 2022, <http://collegecatalog.uchicago.edu/thecollege/slaviclanguagesliteratures/#majorinrussianandeasteuropeanstudies>

1995

Програма з українських студій при Інституті Гаррімана Колумбійського університету

2006

Українська програма на базі Коледжу вільних мистецтв Державного університету Пенсильванії

2019

Програма з вивчення сучасної України імені Темертея Українського наукового інституту Гарвардського університету.

дії і сьогодні доволі помітні в діяльності Інституту, хоча і поступаються російським студіям за кількістю викладачів, фінансуванню і дослідженнями. У 2002 році Фонд українських студій підтримав розвиток програми україністики в Інституті Гаррімана. Програма з україністики інтегрована у кафедру слов'янських студій, що дозволяє залучити більше студентів і розвивати обміни і співпраці з іншими напрямками кафедри. Наразі українська програма має 6 постійних викладачів і щороку тут навчається близько 60 студентів. Програма має доволі потужні курси з вивчення української мови завдяки мовознавцю Юрію Шевчуку.

Іншим прикладом інституалізації українських студій на рівні університету, стало відкриття української програми у 2006 році на базі Коледжу вільних мистецтв Державного університету Пенсильванії завдяки щедрому пожертвуванню Алекса і Гелен Воскоб. Українські студії отримали можливість на постійній основі надавати трьохсеместрові курси з української мови, а також був розширений курс з української культури «Українська культура та цивілізація», який викладався в університеті з 1989 року професором Майклом Найданом.

Важливу роль в інституалізації українських студій, зокрема відкритті викладацьких посад і підтримці досліджень на українську тематику, відіграють приватні пожертви. Так, у 2019 завдяки підтримці Джеймса Темертея та сімейній фундації Темертеїв була створена **Програма з вивчення сучасної України імені Темертея** Українського наукового інституту Гарвардського університе-

ту. Водночас потрібно брати до уваги і позицію керівництва університету, його зацікавленість у коригуванні діяльності університету чи окремих його інститутів з метою посилити українську тематику в дослідницьких чи навчальних проєктах.

Важливим аспектом обмеження розвитку українських студій в США є те, що спеціалісти з російських студій мали суттєві переваги у працевлаштуванні в академічній, публічній чи державній сферах, де потрібна була експертиза як з питань Росії, так і загалом Центрально-Східної Європи. Відомий історик Орест Субтельний ще у 1990 році так описав реакцію західних колег на його намір займатися українськими студіями — «безперспективне заняття»¹⁴. У 2022 році, незважаючи на те, що минуло понад три десятиліття з закінчення холодної війни, російські студії залишаються у центрі регіональних пост-радянських чи слов'янських студій. Відсутність перспектив роботи у галузі прямо пов'язана з браком уваги цільової аудиторії. Американські респонденти опитування UI також найчастіше визначали відсутність інтересу з боку студентства як найбільшу проблему студій. Це має наслідком низьку зацікавленість університетів і у створенні окремих посад для українців, і у впровадженні курсів. Водночас лише з відкриттям кафедр і позицій для професорів можливе тривале існування і розвиток студій.

Також практично відсутні грантові програми, які б підтримували студентів, зацікавлених у вивченні України. За відсутності інтересу і в умовах американської комерціалізованої і орієнтованої на працевлаштування освіти, університети

14 "Orest Subtelny: Difficult to study Ukrainian history in the West (Орест Субтельний)." YouTube, 26 July 2016, https://www.youtube.com/watch?v=T_hd7FxtQHg

не зацікавлені вкладати кошти в студії, які не матимуть успіху «на ринку». Найскладнішою є ситуація для українських студій у невеликих регіональних університетах, яким роками не вдається залучити достатню кількість студентів попри наявність кваліфікованих викладачів.

З огляду на вказані умови, україністи у своїй викладацькій діяльності змушені поєднувати українську тематику з іншими, включати українські теми до курсів з європейської, східноєвропейської чи російської історії. Значним чином саме завдяки діяльності окремих дослідників, які привносять свою експертизу у вузи, де викладають, а також керуючи одиницями дисертаційними дослідженнями з українських студій, функціонують українські студії у США. Без інституалізації студій українська тематика найчастіше зникає з навчальної програми вузу, коли дослідник залишає університет.

З 18 університетських осередків, які певним чином «працюють» з українською тематикою, 10 в основному зосереджені на вивченні української мови. Часто мовні курси є «містком» до культури і суспільства країни, мову якої вивчають. Водночас знання, які надаються в контексті вивчення мови є радше країнознавством. У відповідях респондентів з осередків у США часто звучать заклики до покращення співпраці з українськими вузами. Крім низької зацікавленості американських інституцій, існує також значна інституційна неспроможність багатьох українських закладів вищої освіти до співпраці. Йдеться про збереження радянських практик, незнання англійської мови на достатньому рівні, зосередженні на процесі навчання, а не дослідженнях (часто з імітацією власне дослідницької діяльності). У цьому контексті радше можна говорити про окремі приклади співпраці між

*Марк фон Гаґен (1954 -2019)
американський історик, україніст,
очільник Міжнародної асоціації
україністів у 2002-2005 роках.*

дослідниками, тож фактор знайомства та ініціативність окремих дослідників, які виконують також роль і адміністраторів проєктів співпраці, надзвичайно важливі.

Війна розкрила наскільки проблемним є представлення України в американських вузах, коли українська тематика презентується як периферійна та зводиться лише до питання мови та культури, часто у вузьких етнографічних рамках. Повномасштабне вторгнення Росії і стійкість української держави та суспільства спровокували неймовірне зростання інтересу до України на державному, публічному та медійному рівнях. Респонденти опитування УІ свідчать про збільшення кількості публічних

подій присвячених українській тематиці, запитів на експертні коментарі від медіа, державних інституцій, аналітичних центрів.

Адвокатування українського порядку денного спільноту дослідників надзвичайно важливе для подолання розриву між науковим та політичним дискурсами про Україну. За браком спеціалістів з українських студій, до коментування подій в Україні залучалися представники російських студій, тож часто розмова зосереджувалася на питанні пояснення поведінки Росії/Путіна, натомість українська перспектива не була представлена. З одного боку, дійсно є брак спеціалістів з українських студій, а з іншого, існує переконання, що спеціалісти з російських чи східноєвропейських студій цілком можуть експертно коментувати події в Україні.

Іншим аспектом змін, який підкреслили всі опитані, є потреба переосмислення того, як викладаються пост-радянські/слов'янські студії. За словами новопризначеної директорки Інституту Гаррімана Валентини Ізмірлевої, війна «підштовхнула до серйозних концептуальних і моральних розрахунків, наслідки яких нам ще доведеться побачити»¹⁵. Йдеться про системні зміни, зокрема, що Україна повинна займати більш помітне місце як предмет вивчення, а російську культуру потрібно викладати в більш порівняльному контексті, збалансовано інтегрувати російські студії в ширші східноєвропейські та євразійські курси.

Після початку повномасштабного вторгнення Росії у лютому 2022 року університети та дослідницькі центри більш схильні були відкривати короткострокові програми стажування для українських вчених, що часто мали характер гуманітарної допомоги. Лише згодом, у другій половині 2022 року, з'явилися більш продумані програми не лише з допомоги українським вченим, але і орієнтовані на розширення української тематики у діяльності університету, внаслідок виникнення інтересу до України серед студентів. З'явилися публікації, ціллю яких є привернення уваги до проблеми інтеграції української тематики у освітні програми¹⁶, переліки ресурсів, які можна використати при викладанні українських студій. Унікальною є база перекладів українських першоджерел **Ukrainica**, що теж запустилася у 2022 році зусиллями Українського наукового інституту Гарвардського університету за підтримки Українського інституту. Вона дає можливість розробляти і вдосконалювати навчальні програми на українську тематику.

Восени 2022 року одразу у двох провідних американських вузах відкрилися ознайомчі загальні курси з історії України, «**Становлення сучасної України**» Тімоті Снайдера для студентів Єльського університету¹⁷ та «**Фронтири Європи: Україна з 1500 року**» Сергія Плохія у Гарвардському університеті. Ці курси, стали знаковими, адже вони призначені для широкого кола студентів, не тільки майбутніх українців. Однак здатність

¹⁵ Glasberg, Eve. "Meet Valentina Izmirlieva, the New Director of the Harriman Institute." Columbia News, 12 May 2022, <https://news.columbia.edu/news/meet-valentina-izmirlieva-new-director-harriman-institute>.

¹⁶ Vsetecka, John. "Let Ukraine Speak: Integrating Scholarship on Ukraine into Classroom Syllabi." Clio and the Contemporary, 3 July 2022, <https://clioandthecontemporary.com/2022/07/03/let-ukraine-speak-integrating-ukraine-into-syllabi/>.

¹⁷ Snyder, Timothy. "The Making of Modern Ukraine. Class 5: Vikings, Slavers, Lawgivers: The Kyiv State." YaleCourses on Youtube, 22 Sep. 2022, <https://www.youtube.com/watch?v=36XiKhamtQo>.

університетів запровадити такі курси залежить від наявності фінансування, а також наявності спеціалістів. Зміна основних програм чи курсів, ініціювання дослідницьких проєктів — довготривала робота, яка потребує фінансових, адміністративних і кадрових ресурсів.

Українська тематика доволі потужно представлена у аналітичних центрах Вашингтона, таких як Атлантична рада, яка організовує події присвячені Україні та веде **UkraineAlert**, онлайн-видання, яке на регулярній основі публікує новини та аналітику про події в українській політиці, економіці, громадянському суспільстві та культурі. Іншим важливим центром з помітною кількістю українських експертів є Програма нових підходів до вивчення і безпеки в Євразії (**PONARS Eurasia**). Програма об'єднує близько 140 науковців і є важливим майданчиком для мережування, проведення подій та публікації аналітичних статей присвячених Україні. PONARS Eurasia організований на базі Інституту європейських, російських та євразійських студій Університету Джорджа Вашингтона. Українська тематика стала однією з провідних з початку повномасштабної війни Росії в **Інституті вивчення війни**, американському аналітичному центрі, який заснований 2007 року. Наразі інститут є одним з найбільш авторитетних джерел до розуміння ситуації в Україні. Варто відзначити, що війна в Україні підштовхнула до переосмислення підходів до вивчен-

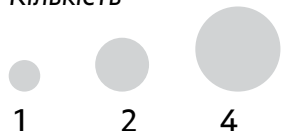
ня військової справи і актуалізації необхідності вивчення воєнної історії у США, яка за останні десятиліття після закінчення холодної війни суттєво занепала. Українська тематика також частково представлена у **Інституті Кеннана** при Центрі Вільсона як регіональна студія, вписана в загальну рамку досліджень Росії та Євразії, та **Центру вивчення США та Європи** в складі Брукінгс Інституту, який об'єднує багатьох знаних експертів, які займаються регіоном.

Канада

СТУДІЇ

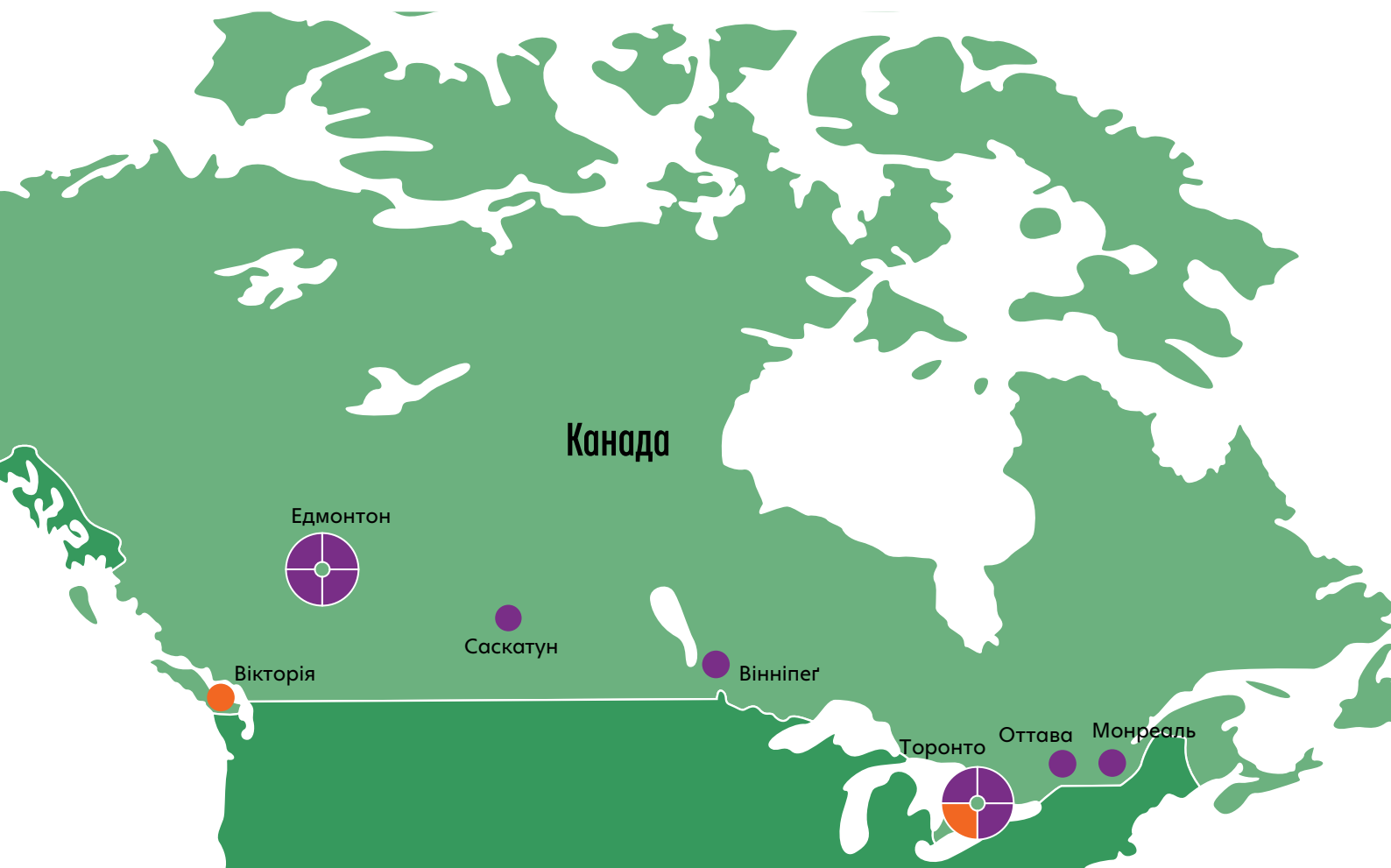
Кількість

ТИПИ

- Українські студії
- Українські студії в рамках регіональних

Завдяки тривалому й ефективному розвитку україністики в Канаді та сприятливому академічному і політичному середовищу, канадські українські студії сьогодні є чи не найбільш розвиненими у світі. Українські студії представлені у восьми університетах Канади шести південних провінцій, охоплюють широкую дослідницьку тематику, відзначаються

надзвичайною сталістю (деякі діють вже понад 70 років), а **Канадський інститут українських студій** має рекордну, як для українських студій за кордоном, чисельність співробітників — 40 осіб.

Перші канадські українські студії були засновані наприкінці 1940-их років при університеті в провінції Саскачеван, куди українці почали емігрувати ще на початку ХХ століття і де проживає найстаріша українська громада. Сьогодні українськими студіями при Саскачеванському університеті займається **Центр Дослідження Української спадщини (PCUN)**. У 1949 році група науковців-емігрантів заснували в м.Торонто **Наукове товариство ім. Шевченка**. Більшість же студій були засновані після визначення Канадою офіційного курсу на мультикультуралізм у 1971 році, відповідно до якого уряд Канади зобов'язувався визнавати і поважати різноманіття мов, звичаїв, етносів тощо.¹⁸ Саме в цей період українська громада Канади активно розвивалася. Так, у 1976 році було створено **Канадський Інститут українських студій**, його засновниками стали історики, професори Альбертського університету Іван Лисяк-Рудницький та Манолій Лупул.

Існування осередків україністики в Канаді нерозривно пов'язане з українською діаспорою. Найпотужніші осередки та найбільша кількість програм з українознавства знаходяться у провінціях з найчисельнішою українською діаспорою. Це, насамперед, Онтаріо, де мешкають понад 370 000 (близько 3%

всього населення провінції) українців та Альберта з близько 370 000 українських канадійців (близько 10% всього населення провінції)¹⁹. Саме в Онтаріо знаходиться найбільша в Канаді кількість осередків україністики. Це **Центр Наукового товариства ім. Шевченка, Програма з українських студій на кафедрі славістики та окрема програма вивчення України ім. Петра Яцика** (в рамках Центру європейських, російських та євразійських студій) університету Торонто, **кафедра україністики в університеті Оттави**, а також офіс Канадського Інституту Українських Студій при Університеті Торонто.

В Альберті ж діє провідний осередок україністики світового рівня — **Канадський інститут українських студій (CIUS)** при Альбертському університеті. Його діяльність охоплює шість дослідницьких програм, чотири Центри, які якнайширше досліджують українські історію, культуру та літературу, а також уможливають вивчення української мови. Серед найяскравіших програм і проєктів CIUS знаходимо Програму студій сучасної України, в рамках якої створено аналітичну онлайн-платформу **Форум українських студій, Інтернет-енциклопедія України** — постійно наповнюваний веб-сайт зі статтями про українські історичні, культурні явища англійською мовою, та **Цифрові архіви CIUS**, програма, метою якої є архівування публікацій, книг та аудіовізуальних матеріалів Інституту, видання багатомної «Історії України-Руси» англійською мовою.

¹⁸ "Statement by Minister Chagger on Canadian Multiculturalism Day." Government of Canada, 27 June 2021, <https://www.canada.ca/en/canadian-heritage/news/2021/06/statement-by-minister-chagger-on-canadian-multiculturalism-day.html>.

¹⁹ "Census Profile, 2016 Census." Statistics Canada, 8 Feb. 2017, <https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2016/dp-pd/prof/index.cfm?Lang=E>.

Важливо, що саме представники української громади є меценатами, завдяки яким функціонують та розвиваються українські студії. Більшість канадських українських студій функціонують як окремі програми, кафедри або інститути у складі університетів. Відтак для них доступне державне/регіональне фінансування, однак найпоширенішим джерелом фінансування є благодійні внески, що помітно вирізняє канадські студії і зумовлено розвинутою культурою благодійності українських громад в Канаді.

Також в Канаді діє ефективна система підтримки академічних програм через ендавменти. Так, Канадський інститут українських студій підтримують понад 80 ендавментів переважно представників діаспори, а їхня ринкова вартість становить понад \$40 млн²⁰. Більшість ендавментів спрямовані на підтримку конкретних напрямків чи програм, що зазвичай не дозволяє команді Інституту вільно перерозподіляти кошти залежно від зміни викликів. Втім з повномасштабним вторгненням РФ, CIUS мобілізував всі свої Центри та програми на зміну фокусу діяльності. Так, в рамках **Contemporary Ukraine Studies Program**

команда запустила Медіамоніторинг ключових канадських та американських медіа на предмет виявлення домінуючих наративів та дезінформації, **Internet Encyclopedia of Ukraine** здійснила оновлення статей про Донбас, в рамках **Holodomor Research and Education Consortium** відбулося обговорення війни в контексті геноциду, тощо.

Важливим поворотом для українських студій у Канаді стало заснування у 2000-х роках програм, які спеціалізуються на обговоренні та вивченні питань сучасної України, крім традиційного зацікавлення питаннями історії, культури та спадщини. У 2001 році за підтримки Петра Яцика та Освітнього фонду Петра Яцика, Центр європейських, російських та євразійських досліджень Школи глобальних справ та публічної політики Мунка Університету Торонто був доповнений програмою, яка досліджує питання економіки та суспільства сучасної України. У 2012 році професор Володимир Кравченко очолив **Програму з вивчення сучасної України** при Канадському інституті українських студій, а у 2014 році відбувся перший **Дослідницький семінар ім. Данилів**. Останній є найбільшим

²⁰ 2021/22 Annual Report of the Canadian Institute of Ukrainian Studies. University of Alberta, 19 May 2022, <https://www.ualberta.ca/canadian-institute-of-ukrainian-studies/about/cius-ar22-draft-10-may19.final.pdf>

проектом кафедри українознавства Університету Оттави. Щороку на семінар запрошуються дослідники з Канади, України та інших країн для обговорення актуальних питань з суспільних та гуманітарних наук, які стосуються України.

Попри, здавалося б, ідеальну екосистему функціонування українських студій, для Канади, як і для США та Європи, характерне приділення значно більшої уваги вивченню Росії та російської мови. Це не стосується питома українських осередків україністики в Канаді, які не займаються російськими студіями, але притаманно для східноєвропейських та славистичних напрямків, як відзначають респонденти опитування. Наприклад, на **кафедрі германістики та славістики університету Вікторії**, на кафедрі слов'янських мов та літератур Торонтського **університету**, на кафедрі сучасних мов та культурології Альбертського **університету**. На думку респондентів, це пов'язано із геополітичним статусом Росії та вкоріненістю практик, що інституціоналізувалися ще в часи СРСР.

Респонденти опитування, які представляють українські студії в рамках славистичних, стверджують, що дослідження на російську тематику на таких студіях значно масштабніші, ніж на українську. Про це публічно говорить і директор Ви-

Іван Лисяк-Рудницький (1919-1984) — американський та канадський історик українського походження. Публічний інтелектуал, Лисяк-Рудницький зробив значний внесок у розвиток українських студій за кордоном.

давництва Канадського інституту українських студій Марко Роберт Стех: «...в Торонтському університеті, як і в інших західних університетах, я б сказав: по-

1988

Український центр засобів і розвитку (URDC) в університеті ім. Грента МакЮена

1998

Центр дослідження Української спадщини при Саскачеванському університеті

2001

Програма вивчення України ім. П. Яцика в Університеті Торонто

2002

Канадська асоціація українських студій при університеті Макгілла

2004

Кафедра германістики та славістики університету Вікторії

над сімдесят відсотків усіх славістичних студій зосереджені на російських студіях»²¹. За словами науковця, в університеті Торонто навіть підняли питання присутності слова *російських* у назві Центру російських і східноєвропейських студій. На його думку, усунення цього слова стане потужним символом деколонізації наукових досліджень у Центрі²².

Зрештою, для українських студій в Канаді, як і в багатьох інших країнах, гостро стоїть проблема нестачі фінансування. Вона проявляється перш за все у неможливості наймати персонал, чисельність якого майже не відрізняється від медіанних значень для українознавчих осередків у світі: відповідно до результатів опитування, переважно це 2-3 представники адміністративного персоналу і 4-5 дослідників/викладачів. Це проблема передовсім для інституційного розвитку, адже благодійні внески та ендавменти, які є найпоширенішими джерелами фінансування, спрямовані насамперед на підтримку проєктів та програм, а не на операційну діяльність. Підтримка канадських українських студій українською громадою є феноменальною порівняно з іншими країнами, але без підтримки українського уряду, університетів та академічної спільноти в країні перебування її недостатньо. А зважаючи на те, що вищі навчальні заклади у світі мають тенденцію до комерціалізації і пропонування навчальних програм залежно від попиту на них, українським студіям потрібна також належна підтримка.

---

²¹ Стех, Марко Роберт. «Грядуща «битва» за нову концепцію України». Збруч, 5 травня 2022, <https://zbruc.eu/node/111762>.

²² Чадюк, Марія. «Чи змінить війна українські студії? — 3». День, 30 квітня 2022, <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayinci-chytayte/chy-zminyt-viyna-ukrayinski-studiyi-3>.

ЗАХІДНА ЄВРОПА

Історія та типологія українських студій в Західній Європі доволі різноманітна, частково пов'язана з особливостями розселення міжвоєнної та особливо повоєнної української міграції та її інтелектуально-освітньою діяльністю, які накладалися і стикалися з особливостями творення знання про Східну Європу в (пост)колоніальному аспекті та в умовах Холодної війни, а зрештою сплеском інтересу до України після розвалу СРСР. Ми умовно поділили регіон на підрегіони, орієнтуючись передовсім на особливості заснування і функціонування студій: Велика Британія, Південно-Західна Європа (Франція, Італія, Іспанія), Північна Європа (скандинавські країни та Нідерланди), та країни німецькомовного інтелектуального простору (Німеччина, Австрія, частково Швейцарія).

Велика Британія

СТУДІЇ

Кількість

ТИПИ

- Українські студії
- Українські студії в рамках регіональних

Українські студії у Сполученому Королівстві є нечисельними у плані кількості осередків, однак потужними та зосередженими в давніх університетських центрах Британії. До них належать **Українські студії в Кембриджському університеті**, що функціонують як окремий академічний центр, **Школа слов'янських і східноєвропейських студій в Університетському коледжі Лондона (SSEES UCL)**, котра пропонує бакалаврську програму з українських студій, та (значно меншою мірою) **Російські та східноєвропейські студії при Манчестерському університеті**. Крім власне української тематики, Українські студії в Кембриджі також частіше покривають кримськотатарську тематику. Наприклад, голова студій Рорі Фіннін досліджує кримськотатарську літературу в контексті тюркомовної літератури та радянського досвіду депортацій кримських татар у Радянському Союзі.²³

Історія виникнення українських студій у Великій Британії розпочалася з заснування у 1955 році українського треку в рамках Школи слов'янських і східноєвропейських студій в UCL. У 1979 році єпископ Української греко-католицької церкви Йосип Сліпий, перебуваючи в еміграції після звільнення з радянського ГУЛАГу, ініціював заснування **Україн-**

²³ "Dr. Rory Finnin." Faculty of Modern and Medieval Languages and Linguistics, University of Cambridge, <https://www.mml.cam.ac.uk/ref35>.

ського інституту у Лондоні, благодійної організації, що і сьогодні пропонує курси з української мови та представлення української культури у Сполученому Королівстві.²⁴ Наступна хвиля інституціалізації академічної уваги до України та української історії й культури розпочалася вже в період після здобуття Україною незалежності, у 2008 році, коли за підтримки українського олігарха Дмитра Фірташа було засновано українські студії в Кембриджі. Ці студії єдині у Великій Британії представляють окремий академічний центр, що ставить собі за мету підтримувати та докладатися до дослідження саме України, української історії, мови, літератури та культури.

Над темами української історії, культури та політики працюють також в інших центрах, що спеціалізуються на регіоні Східної Європи, однак у них часто в контексті Східної Європи переважають саме російські студії. Так, наприклад, згадані студії в Манчестері та **магістерська програма з Центрально- та Східноєвропейських студій в Університеті Глазго** пропонують до вивчення, з усіх східноєвропейських мов, саме російську, а **Британська асоціація слов'янських та східноєвропейських студій (BASEES)** концентрується радше на регіоні загалом, хоча від початку повномасштабного російського вторгнення у лютому 2022 році пропонує українських дослідникам фінансову підтримку²⁵. Такий фокус є, найімовірніше, спадщиною періоду Холодної війни, коли вивчення Росії (а насправді, Радянського Союзу, до якої входили ще чотирнадцять «національних» республік) служило практичній меті розуміння політичної системи, суспільства, економіки та історії геополітичного суперника блоку НАТО, до якого входить Велика Британія.

З організаційної точки зору, українські студії в Британії охоплюють різні формати. У той час як Український інститут у Лондоні є благодійною організацією, студії в Кембриджі є окремим дослідницьким центром при університеті, студії в UCL пропонують окрему освітню програму, а в Манчестері — є українськими студіями в рамках регіональних, а саме російських та східноєвропейських студій. Тематично, у Британії представлені різноманітні напрямки академічної активності, включаючи мову, літературу, культуру, історію тощо. Звісно, серед центральних тем — Крим та Донбас, їхня історія та культура, однак також увага приділяється культурі пам'яті, багатомовності в Україні, українському модерністському мистецтву, культурі етнічних та релігійних меншин на території України. Програма SSEES UCL, Кембриджські українські студії та Український інститут у Лондоні також пропонують курси української мови різних рівнів.

літичного суперника блоку НАТО, до якого входить Велика Британія.

²⁴ "About Us." Ukrainian Institute in London, <https://ukrainianinstitute.org.uk/about-us/>.

²⁵ "Support for Ukrainian Scholars." Basees, <http://basees.org/ukraine>.

Франція, Італія, Іспанія

СТУДІЇ

Кількість

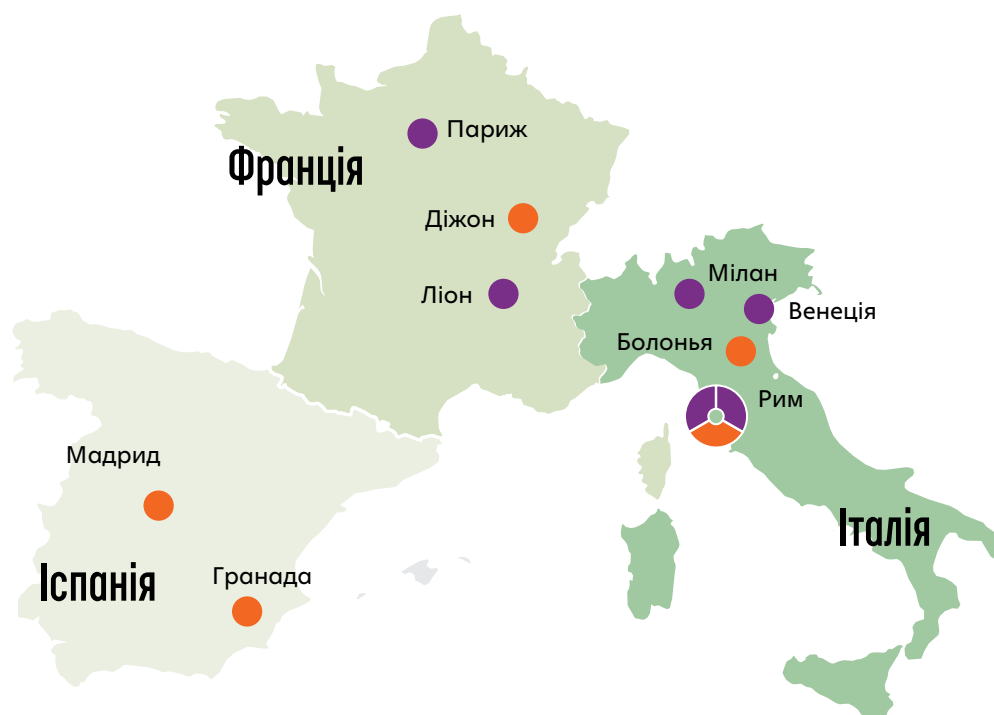

ТИПИ

- Українські студії
- Українські студії в рамках регіональних

У Південно-Західній Європі (Франція, Італія, Іспанія, Португалія) українські студії розвинуті порівняно слабо навіть в країнах з помітною українською діаспорою (в Португалії, приміром, взагалі відсутні²⁶), а в університетах та в аналітичних центрах в регіональних та славістичних студіях панує русистика.

²⁶ «Інформація про українську громаду в Португалії». Посольство України в Португальській Республіці, 5 серпня 2021, <https://portugal.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/240-ukrajinci-u-portugaliji/informaciya-pro-ukrayinsku-gromadu-v-portugaliji>.

Перші спроби заснування українських студій в цих країнах пов'язані з кількома хвилями міжвоєнної та повоєнної діаспори, які, однак, не були настільки ж чисельними, як еміграція до Сполучених Штатів чи Великої Британії. Історично важливими діаспорними осередками українських студій у Франції є **Бібліотека імені С. Петлюри** в Парижі (заснована у 1926 році), при якій діє Центр документальних матеріалів з україністики та **Наукове товариство ім. Шевченка в Європі** (базується в Сарселі з 1951 року), де є бібліотека, архів, видаються періодичні видання. Українські студії були відкриті в Паризькому національному інституті східних мов і цивілізацій у 1938 році завдяки зусиллям історика та літературознавця Ілька Борщака, першого керівника факультету «Європа». Перші спроби організації студій в Італії теж відносяться до міжвоєнного періоду, але історія найдавнішого діючого осередка україністики у римському університеті Ла Сапієнца, сформованого у 2000 році, розпочалася значно пізніше, у 1977 році з лекцій з української мови при кафедрі слов'янської філології.

Втім активні дослідження України у Франції та Італії розпочалися вже у період незалежності, коли спостерігався різкий стрибок інтересу до славістики. Тоді українську мову викладали у семи французьких університетах: Париж-1, Париж-2, Париж-4 (Сорбонна), Париж-8, Бордо-3, в університеті Пуатьє та в Національному інституті східних мов²⁷.

В Італії у 1990-2010-х роках функціонували українські студії в Міланському та Венеційському університетах, дотичну тематику досліджували в університетах Неаполя, Флоренції, Турину та Тренто²⁸. Саме в Італії у 1989 році була заснована міжнародна асоціація україністів. Хоча вже станом на 2011, французьких закладів з вивченням принаймні української мови залишилося чотири (Національний інститут східних мов (**INALCO**), Сорбонна (Paris 4), Париж-8 (Paris 8) і університет Люм'єр Ліон-2 (Université Lumière, Lyon 2).²⁹ В Італії осередки також закривалися. Наприклад, з 1993 року українська мова та культура викладалася в рамках 2-3 місячного додаткового курсу для славістів, а з 2000 року — як річний курс у Венеційському університеті «Ка'Фоскарі». З 2010 року цей курс прибрали з програми через брак уваги й підтримки як з боку України, так й Італії, та наявність в університеті потужного проросійського лоббі³⁰.

Відтак, сьогодні, у Франції системно українознавчі дисципліни викладаються лише у Паризькому національному інституті східних мов і цивілізацій INALCO, де очолювана Іриною Дмитришин кафедра україністики представлена шістьма викладачами. Це спеціалізований інститут, де можна вивчити понад 100 мов Сходу в широкому розумінні цього слова, в тому числі рідкісних, тож наявність української це радше правило, ніж виняток. Університет пропонує **бакалаврську та магістерську**

²⁷ Гінда, Олена. «Українознавчий простір в Італії: спроба оглядового дискурсу». Мандрівець, № 2, 2012, сс. 46-50.

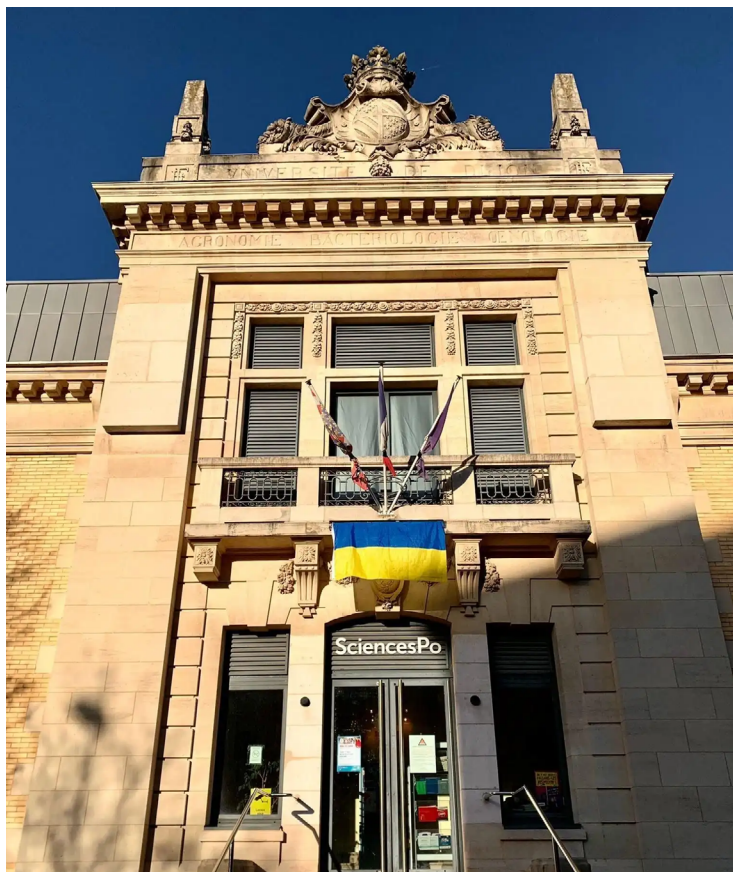
²⁸ Там само.

²⁹ Шевченко, Наталя. «Викладання української мови у французьких вищих навчальних закладах. Методичні посібники з української мови». Теорія і практика викладання української мови як іноземної, вип. 6, сс. 33-39.

³⁰ Почесним доктором університету у 2014 році попри скандал став міністр культури РФ Володимир Медінський (рішення було скасоване аж в жовтні 2022 року), при університеті діє Центр вивчення російського мистецтва CSAR (Centro Studi sulle Arti della Russia), відкритий дружиною колишнього президента РФ С. Медведевою, який фінансується на російські гроші.

освіту з української мови та перекладу, літератури, історії, культури, мистецтва, надає можливість вивчати українську мову студентам інших університетів³¹, хоча традиційно страждає від браку ін-

тересу студентів, які не бачать для себе серйозних можливостей на ринку праці. Окрім того, українська мова з 2009 року вивчається в **мовному центрі Університету Люм'єр Ліон 2** як вибіркового курсу з максимальним рівнем володіння A2.

Фасад кампусу Діжонського філіалу Інституту політичних досліджень (SciencesPo), що спеціалізується на центрально- і східноєвропейській тематиці (фотографія зроблена після 24.02.2022)

На сьогодні в Італії лише в Римському університеті «Ла Сап'єнца» комплексно викладається українська мова (а разом з нею література, культура, історія), яка може бути обрана для вивчення серед інших мов як основна та вивчається ґрунтовно до рівня C1. Примітно, що наразі всі українознавчі предмети викладає одна професорка Оксана Пахльовська, що знову ставить питання інституційної стійкості організованих у такий спосіб студій. Більше того, така картина характерна для всіх італійських та більшості французьких університетів, де як правило не більше 1-2 викладачів спеціалізуються на українській тематиці³². Іншим важливим осередком українських студій традиційно був Мілан, однак на сьогодні їхній засяг обмежений. У Міланському університеті з 2005 року **українська мова та література** викладаються на Гуманітарному факультеті. Так, здобуття рівня «бакалавр» на напрямку «Іноземні мови і літератури» та магістра на програмі «Європейські та позаєвропейські мови і літератури» дає можливість взяти українську мову і літературу як вибіркового курсу (максимальний рівень володін-

³¹ Вивчення української мови інтегроване в два типи курсів: одні ведуть до отримання національних дипломів (diplômes nationaux) бакалавра та магістра з ґрунтовним вивченням українознавчих дисциплін (в рамках трирічного бакалаврського курсу «Іноземні та регіональні мови, літератури та цивілізації» та дворічного курсу магістратури), інші — до дипломів навчального закладу (diplômes d'établissement) в рамках **курсу «Українська мова та цивілізація»**. Курс української мови доступний і для студентів інших ВНЗ, а також в інших форматах (зокрема в рамках Passeport Langues O').

³² В Італії: Ярина Груша, Марія Грація Бартоліні, Джулія Ламі, Марко Пулері; у Франції: Александра Ґужон, Наталія Шевченко

ня А2), також як вибіркові дисципліни можна вивчати слов'янську лінгвістику, історію Східної Європи тощо.

В Іспанії українські студії перебувають на початковій стадії становлення. Аж у 2022-2023 році студенти факультету філософії та літератури університету Гранади отримали можливість **вивчати українську мову** на базовому рівні на кафедрі грецької та слов'янської філології. Це наразі єдиний навчальний осередок українських студій в Іспанії, відновлення (раніше українська мова викладалась у циклі східноєвропейських мов, однак ця практика призупинилася) якого стало прямим наслідком повномасштабної війни Росії проти України, зокрема з огляду на практичну потребу роботи з українськими біженцями та у процесі повоєнної відбудови.

Можливості та рівень вивчення української мови в університетах цих країн значно поступають іншим мовам, зокрема російській та польській. Практично в усіх згаданих навчальних закладах на гуманітарних факультетах, як правило, вивчаються «великі» мови (англійська, французька, німецька, іспанська, російська тощо), а в комплексі з ними — література, культура, історія відповідного регіону (відповідно до обраної мови). Українська ж мова, література, культура, історія в рамках навчальних бакалаврських та/або магістерських курсів або вивчаються протягом обмеженої кількості годин (не більше 40-60) як додаткові чи факультативні дисципліни (з аудиторією не більше 15 студентів), або у складі предметів зі славистики чи історії Східної Європи, де українська тематика згадується побіжно або й взагалі прямо не фігурує. Водночас російська та поль-

ська мови й суміжні до них дисципліни, чи російська складова регіональних студій повноцінно включені в такі програми.

Предметна складова україністики в цьому регіоні ще слабша, ніж філологічна. Так, в провідному французькому навчальному закладі з суспільних наук, Інституті політичних досліджень (Sciences Po), українська тематика в навчанні присутня дотично. Наприклад, в Діжонському філіалі в **рамках регіональних студій** викладається 24-годинний курс «Український конфлікт у 10 питаннях». В Італії у 2022 році вивчення україністики на університетському рівні в рамках регіональних студій можна знайти в Болонському університеті, де з 2020 року викладається **вбірковий курс** Марко Пулері «Перерозподіл пострадянського простору: політика, культура та національні ідентичності в Євразії» в рамках магістерської програми «Східноєвропейські та євразійські студії» на факультеті «Політичні та соціальні науки». По суті, це єдиний курс університету, де Україна розглядається у відносному фокусі (40 годин), а на гостьові лекції запрошуються українські викладачі. Відтак, україністичні дослідження стають дослідницьким інтересом окремих дослідників з дуже різним бекграундом. Дослідження пов'язані з Україною частіше можна знайти у окремих дослідницьких та аналітичних центрах, переважно в контексті русистики: йдеться про **Центр міжнародних досліджень** університету Sciences-Po (CERI, зокрема цикл досліджень Dossier Ukraine), Фонд стратегічних досліджень (Fondation pour la Recherche Stratégique, **напряму досліджень Росія/Євразія**), Французького інституту міжнародних відносин (IFRI, в рамках дослідницького напрямку **Росія/«Нові незалежні дер-**

жави», а віднедавна підрозділу **«війна в Україні»**), тощо. Цей тренд особливо актуалізувався в контексті російсько-української війни і показав проблемність браку інституціоналізованої україністики в країні, коли експерти широкого профілю почали покладатися на досить проблемні інтерпретації історії, культури та сучасної політики України. Подібна, і можливо навіть гостріша ситуація, спостерігалася і в італійському академічно-аналітичному середовищі.

У ситуації, коли україністика є справою поодиноких дослідників в університетах, дослідницьких організаціях та аналітичних центрах, важливими є об'єднання україністів. Прикро, однак, що Французька асоціація українських студій, що діяла з початку 1990-х років, малоактивна вже понад десятиліття, а всі основні українознавчі дослідження відбуваються за її межами. В Італії справи виглядають трохи краще. **Італійська асоціація українознавчих студій** була створена у 1993 році для сприяння розвитку українських студій в італійських університетах, стимулювання перекладів на італійську, мережування дослідників-україністів в Італії та за кордоном. Наразі в Асоціації зареєстровано понад 40 учасників, а її директоркою є провідна італійська україністка Джованна Броджі. Більш чисельною (понад 200 членів) та давньою (заснована у 1971 році) є **Італійська асоціація славістів**, яка організовує з'їзди, семінари та конгреси зі славістики, видає наукові журнали та дослідження, сприяє розвитку слов'янських дисциплін (передовсім літературно-філологічного характеру) у італійських університетах, охоплює роботу з давніми та сучасними текстами слов'янськими мовами (зокрема українською). В Іспанії осередок академічних досліджень Центральної і Східної Європи **REIECO** був заснований

у травні 2021 року на базі Мадридського університету Комплутенсе. Він є дослідницькою мережею, яка об'єднує науковців з різних навчальних закладів Іспанії. Дослідження України охоплюють тематику радянського періоду історії України та новітню історію України, у тому числі європейської інтеграції, Помаранчевої революції і Революції гідності, двосторонні відносини України з іншими країнами ЦСЄ.

Фінансування є однією з ключових проблем, з якою стикаються українські студії в Італії та Франції. Джерелами їхнього фінансування є державні кошти та гранти міжнародних організацій, рідше — оплата за навчання студентами. Водночас нерідко відсутнє конкретне фінансування, спрямоване на заснування та/або підтримку кафедр українознавства, надання стипендій для українських науковців. В Італії це пояснюється зокрема тим, що українська мова (та інші українознавчі дисципліни) часто не може конкурувати за поширеністю та відповідно інтересом студентів з англійською, французькою чи російською, відтак ризикує бути виключена з освітніх курсів з огляду на прагматичну політику університетів (тренд, що характерний для Європи загалом).

Брак уваги та підтримки з боку як України, так і Італії (позиція, що менш розповсюджені мови повинні підтримуватися зовнішнім фінансуванням), а також в окремих випадках сильне проросійське лобі та підтримка на найвищому політичному рівні в Росії розвитку русистики в західних університетах через інструменти культурної дипломатії є факторами, що призводять до закриття українських студій та відчутного дисбалансу на користь русистики (аналогічна ситуація прослідковується і з іншими сла-

вістичними дисциплінами). На відміну від України, Чехія, Хорватія, Угорщина, мови яких також не є широко розповсюдженими, фінансують роботу викладачів, надають грантові можливості для студентів, підтримують переклади літературних текстів, підручників, словників. Відтак, необхідне інституційне фінансування й дипломатична підтримка української держави або ж фондів чи інституцій української діаспори.

За оцінками однієї з респонденток опитування УІ, для запровадження викладання українознавчих дисциплін у навчальних закладах Італії може бути достатньо відносно невеликого початкового бюджету у 6-7 тис. євро щорічно. Опитані україністи з Франції додатково акцентують увагу на відсутності державних програм з розповсюдження української мови і культури та загального іспиту з української мови для іноземців. Відповідно, від української держави представники українських студій в Італії та Франції очікують передусім фінансування (інституційна фінансова підтримка студій, грантова підтримка проєктів, надання стипендій студентам), а також посилення комунікації та взаємодії між україністами за кордоном та в Україні (через обміни, конференції, круглі столи, семінари тощо).

Австрія, Німеччина, Швейцарія

СТУДІЇ

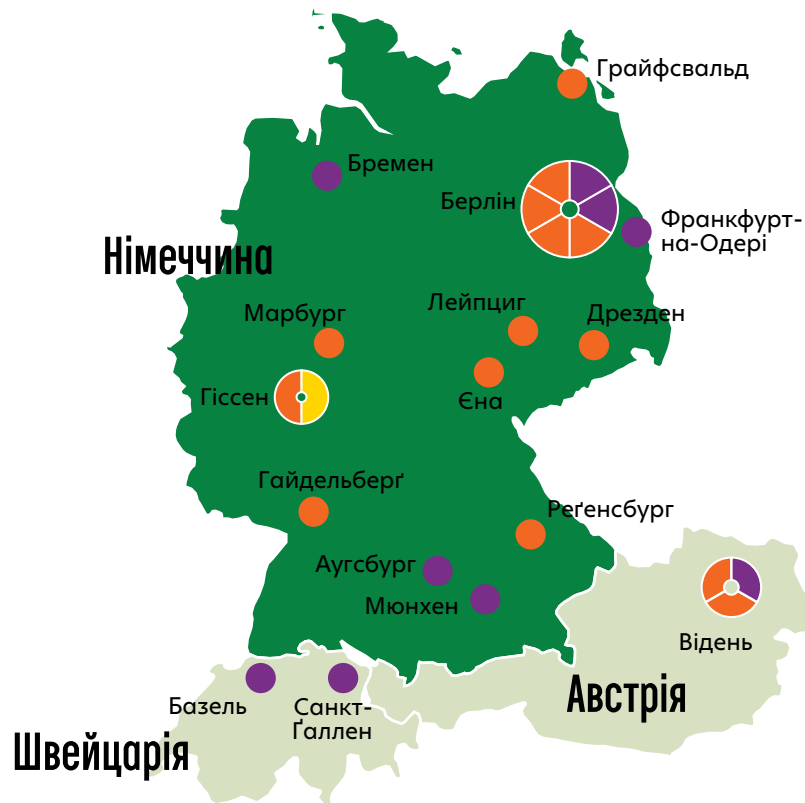
Кількість

ТИПИ

- Українські студії
- Українські студії в рамках регіональних
- Кримськотатарські студії

Серед європейських країн німецької академічної традиції найбільше українських студій, що функціонують у тих чи інших форматах, близько двадцяти – налічується в Німеччині. В Австрії нам відомі дві активні українські студії, ще дві – у Швейцарії. За винятком Українського Вільного Університету (Мюнхен), заснованого під час першої хвилі еміграції українських національних діячів після поразки самостійного українського державного проекту у 1920-х роках, абсолютна більшість студій у регіоні створена або в 1990-х, після проголо-

шення незалежності України, або після 2014 року, коли події Євромайдану та російсько-української війни привернули увагу європейських суспільств та академічних середовищ до української проблематики. Чи не найзнаковішою особою для заснування і функціонування українських студій в німецькомовному академічному просторі є професор історії Андреас Каппелер, автор численних досліджень і оглядових праць з української історії різних періодів.

Одним із найбільш поширених форматів студій у цих країнах є українські студії як навчальні програми або компоненти навчальних програм. Так, наприклад, у шести університетах **Відня, Гайдельберга, Гісена, Грайфсвальда, Дрездена та Ляйпціга**, інститути славістики пропонують вивчення української мови або, дещо рідше, україністики в рамках своїх ширших програм, що найчастіше включають насамперед вивчення російської, чеської, польської та однієї з південнослов'янських мов. Грайфсвальдський університет, окрім зазначеного, також проводить щорічну літню школу **«Greifswalder Ukrainicum»** з української тематики, тривалістю у два тижні. У Базельському університеті в рамках магістерської програми зі східноєвропейської історії є можливість прослухати курси на українську тематику, а також почати вивчати українську мову. Крім того, кафедра, що пропонує цю програму, супроводжує кілька проєктів на теми, пов'язані з українською історією (про політику щодо національних меншин у міжвоєнній Україні та про розвиток Одеського порту).

Крім цього, організаційно окрему форму українських студій представляє **кафедра переплетеної історії України** (англ. *Entangled History of Ukraine*), заснована у 2018 році в Університеті Віадрина (Франкфурт-на-Одері) і яка фактично єдина в Німеччині містить у своїй назві слово «Україна» або «український»³³. Кафедру очолює професор Андрій Портнов, котрий активно лобює розгортання українських студій у Німеччині. Головним програмним акцентом кафедри, натяк на який міститься в її назві, є теза про те, що Україна є «перехрестям мов, релігій і політичних культур»³⁴, що передбачає застосування підходу переплетеної історії до історії України, тобто як історію взаємодії кількох спільнот на певній території за межами винятково національного нарративу. У такий спосіб українські студії пропонуються включити до ширшої транснаціональної історіографічної дискусії.

Однак найдавнішим осередком українознавства в регіоні є **Український Вільний Університет** у Мюнхені (нім. *Ukrainische Freie Universität*). Заснований ще у 1921 році у Відні, він того ж року був вимушений переміститися до Праги, а з встановленням у Чехословацькій Республіці комуністичної влади після завершення Другої світової війни університет переїхав до Мюнхена³⁵. Навчання в УВУ провадиться українською, англійською та німецькою мовами, а сам університет пропонує магістерську та докторську програми з україністики³⁶. Утім, упродовж свого існування до та під час Холодної війни УВУ сприяв радше можливості для студентів-емігрантів з України

³³ "Entangled History of Ukraine." Europa-Universität Viadrina Frankfurt (Oder), <https://www.kuwi.europa-uni.de/en/lehrstuhl/kg/entangled-ukraine/index.html>.

³⁴ Там само.

³⁵ «Історія УВУ». Ukrainische Freie Universität, <https://ufu-muenchen.de/universitytet/istoriya-uvu/>.

³⁶ Там само.

Андреас Каппелер, найвідоміший фахівець з історії України в німецькомовному академічному середовищі, знакова фігура для розвитку українських студій в регіоні.

навчатися українською, аніж інтеграції українського академічного середовища в німецькомовне³⁷. Після розпаду Радянського Союзу, відкриття кордонів у Східній Європі та загалом розвитку незалежної україністики унікальна роль УВУ дещо послабилася, і наразі спостерігається тенденція з переспрямування його діяльності з безпосередньо україністики на комерційно більш вигідні напрямки, як-от міжнародні відносини, міжнародне право, менеджмент та політологію, а студентство все частіше схильне користатися можливістю здобути акредитований в Німеччині освітній ступінь для подальшої кар'єри в Західній Європі. Це ставить важливі питання щодо пріоритетів подальшого розвитку УВУ як університету і провідного центру україністики.³⁸

Іншим поширеним форматом українських студій є дослідницькі центри або об'єднання дослідників, що займаються українською проблематикою, чи то в історії, чи то в культурі та мистецтві. Українська тематика може виокремлюватися організаційно, а може розглядатися в рамках інших питань, найчастіше — східноєвропейських. У такому разі українські студії представляють один або кілька фахівців. Прикладами «окремих» українських студій є дослідницька програма **«Україна в європейському діалозі»**, започаткована американським професором Тімоті Снайдером у 2015 році у Відні в Інституті гуманітарних досліджень (нім. *Institut für die Wissenschaften vom Menschen*) і яка фінансово підтримує дослідників через систему стипендій, ініціатива **«Українознавчі студії у Швейцарії»**, а також дослідницька платформа **«Український регіоналізм»** в Університеті Санкт-Галлена (Швейцарія), котру фінансово підтримує швейцарський уряд, і **міждисциплінарна дослідницька група «Україна»** при Лейбніц-інституті досліджень Східної та Південної Європи. Трохи осібно стоїть Інститут Буковини при Аугсбурзькому університеті в Баварії, котрий із 1988 року займається дослідженням історії та культури буковинського регіону в його етнічному та мовному різноманітті. Окремі дослідники працюють або працювали над українськими темами також у Єнському коледжі Імре Кертеса, Дослідницькому центрі Східної Європи при Бременському університеті та в Інституті Гердера в Марбургу, усі з них займаються радше ширшими дослідженнями Центрально-Східної Європи.

³⁷ Неборак, Богдана. «Бути почутими — це бути перекладеними: чим живе україністика США й Німеччини». Читомо, 27 травня 2020, <https://chytomo.com/buty-pochutymy-tse-buty-perekladeny-my-chym-zhyve-ukrainistyka-ssha-i-nimechchyny/>.

³⁸ Гундорова, Тамара. «Український вільний університет: місія і виклики». Дзеркало тижня, 26 липня 2019, https://zn.ua/ukr/EDUCATION/ukrayinskiy-vilnyy-universitet-misiya-i-vikliki-318708_.html.

Економічні та (гео)політичні аспекти питань, пов'язаних із Україною, час від часу, а від початку повномасштабного російського вторгнення — регулярно, потрапляють у фокус уваги німецьких аналітичних центрів, що займаються зовнішньою політикою та міжнародними відносинами (наприклад, Zentrum Liberale Moderne та їхнє інтернет-видання **“Ukraine verstehen”**, Німецька асоціація східноєвропейських досліджень (DGO), Німецький інститут із питань міжнародної політики та безпеки (SWP), Центр східноєвропейських та міжнародних досліджень (ZOiS)). Особливо активно українською проблематикою займається Zentrum Liberale Moderne, котрий, серед іншого, видав німецькомовну збірку статей про Україну («Розуміти Україну. Слідами терору та насильства»)³⁹, що витримала вже три перевидання. Крім того, співзасновниця центру, німецька депутатка Марілуїзе Бек, організувала спеціальну лекцію американського професора Єльського університету Тімоті Снайдера в німецькому парламенті на тему німецької історичної відповідальності щодо України у 2017 році⁴⁰.

Окремо варто відзначити роль, яку відіграє Німецько-українська комісія істориків (нім. Deutsch-Ukrainische Historikerkommission, DUHK), заснована у 2015 році за взаємної згоди української та німецької сторін⁴¹. Хоча комісію фінансово підтримує Німецька служба академіч-

них обмінів (DAAD) (раніше це робили також Федеральний офіс Міністерства закордонних справ Німеччини та Фонд Роберта Боша), комісія не є міжурядовою комісією у повному значенні цього слова. Українські та німецькі історики, що входять до її складу, організовують щорічні конференції, літню академію та семінар для молодих науковців, а також публікують дописи на порталі комісії, що стосуються спільних аспектів української та німецької історій: Перша світова війна та заснування Української Держави, 1920-1930-ті роки (зокрема свідчення німецьких дипломатів про перебіг Голодомору в Україні), Друга світова війна (окупація та примусова праця українців у Німеччині), Холодна війна (відносини УРСР та НДР), а також відносини Німеччини та незалежної України після 1991 року. Комісія також ставить собі за мету фінансово підтримувати молодих науковців за допомогою надання дослідницьких стипендій. Після початку повномасштабного російського вторгнення запропонувала фінансову підтримку українським дослідникам.

Низка інших студій у регіоні, котрі не потрапили до нашої бази — це випадки, коли окремі університети мають викладачів (постійних чи гостей), які викладають окремі курси на українську тематику, однак які, втім, можуть змінюватися (чи навіть скасовуватися) від семестру до семестру. Тривалий час у Віденському університеті історією Укра-

³⁹ „Buchvorstellung Ukraine verstehen Auf den Spuren von Terror und Gewalt.“ LibMod — Zentrum Liberale Moderne, YouTube, 30 Nov. 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=pWTLhYMkxSg>.

⁴⁰ “Timothy Snyder on Germany’s Historical Responsibility towards Ukraine + Discussion.” Euromaidan Press, YouTube, 28 June 2017, https://www.youtube.com/watch?v=wDjHw_uXeKU.

⁴¹ У вересні 2020 року Міністерство закордонних справ України, після публічної критики з боку посольства України в Німеччині ролі комісії у питанні просування визнання в Німеччині Голодомору 1932-1933 років геноцидом, відкликала свій патронат над комісією та наголосило, що українські історики в її складі не представляють офіційної позиції українського уряду. Див. «Роз’яснення щодо “Німецько-української комісії істориків”» Посольство України у Федеративній Республіці Німеччина, 24 вересня 2020, <https://germany.mfa.gov.ua/news/shchodo-nimecko-ukrayinskoyi-komisiyi-istorikiv>.

їни займався згаданий вище професор Андреас Каппелер. В окремих університетах учасники PhD програм можуть системно працювати над темами, що стосуються України (як це, наприклад, у випадку Центральноєвропейського університету в Австрії). Такі формати зазвичай не мають інституційного оформлення та не підпадають під визначення української студії як певної організаційної форми.

У кожному разі, із відповідей, отриманих за результатами опитування УІ, українські студії в регіоні представлені невеликими командами (до 10 осіб), а найбільша кількість осіб, залучених до досліджень і/або викладання, працює в дослідницькій програмі «Україна в європейському діалозі» у Відні (10 осіб) та в Українському Вільному Університеті у Мюнхені (16 осіб). Тільки три студії під-регіону з опитаних дев'яти вказали, що джерелом їхнього фінансування є благодійні внески від приватних осіб або фундацій. У випадку інститутів славістики при університетах, фінансування є найімовірніше державним, однак обсяги фінансування саме на українську компоненту може бути складно виокремити. Український Вільний Університет не отримує державного фінансування та

існує переважно за підтримки Фундації Українського Вільного Університету у США⁴².

Тематично українські студії в регіоні концентруються на українській мові, історії, культурі, рідше (радше у випадку аналітичних центрів) — на політиці, зовсім рідко — на історії мистецтв/мистецтвознавстві, релігієзнавстві, публічній політиці, освіті чи економіці. Серед більш вузьких поширених тем — політика пам'яті (тема, особливо важлива для Німеччини в контексті злочинів часів Другої світової війни), взаємодія імперій та націоналізму, історія ХХ століття, зокрема Друга світова війна та роль України в ній, а також дослідження пограниччя (англійською вживаний термін *borderlands*). Опитані організатори студій переважно не відзначають значних проблем. Однак кілька респондентів все ж підкреслили брак фінансування для окремих проєктів (наприклад, для забезпечення персоналу сайту чи випуску нової книжкової серії), зокрема повідомили про свої очікування щодо української держави та до місцевих фондів, які не завжди підтримують подібні проєкти. У публічному просторі, однак, можна знайти й інші свідчення організаторів цих студій про наявність про-

⁴² «Про нас». Фундація УВУ, https://ufuf.org/?page_id=962.

блем. Так, наприклад, на думку професора Андрія Портнова, котрий очолює кафедру переплетеної історії України в Університеті Віадрина, найголовнішою проблемою українських студій у Західній Європі є те, що ці осередки фактично відсутні як повноправні студії у форматі академічної адміністративної одиниці чи дослідницької програми (на відміну від британських чи канадських аналогів)⁴³, а якщо і присутні в навчальних програмах університетів, то найчастіше в університетах подалі від столиць⁴⁴. В інтерв'ю у 2016 році професор слов'янських літератур Віденського університету Алоїз Вольден відзначав брак інтересу з боку студентів, для яких особливості академічного ринку створюють стимули вивчати радше російську чи польську мову, аніж українську⁴⁵. Тим прикметніше, що з початком повномасштабного російського вторгнення академічне середовище визнало системний брак знань про Україну та почали лунати заклики до повноправної інституціалізації україністики в Німеччині⁴⁶.

Майже всі опитані представники студій у регіоні відзначили зростання інтересу цільових аудиторій, кількості проведених заходів та професійних публікацій упродовж останніх п'яти років, однак кількість студентів, де це релевантно, або залишалася сталою, або дещо знизилася. Те ж стосується фінансування — воно залишалася незмінним (принаймні для опитаних студій). Майже всі опитані представники студій відзначили пози-

тивні перспективи розвитку студій надалі. Як і очікувалося, повномасштабне вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року посилило увагу до України та української тематики в регіоні, що вилилося в більш активну участь представників українських студій у регіоні в публічному просторі з коментарями для ЗМІ. Розвиток подій в Україні також надихнув деякі студії на початок нових проєктів, а окремі студії навіть надають підтримку переміщеним дослідникам з України.

⁴³ „Hundert Jahre Stereotypisierung.“ taz, 6 Apr. 2022, <https://taz.de/Forscherinnen-ueber-Ukrainistik/!5843385/>.

⁴⁴ Савицький, Юрій. «Перспективи українських студій у ЄС — це питання національної безпеки України — українознавці». Радіо Свобода, 25 квітня 2017, <https://www.radiosvoboda.org/a/28451256.html>.

⁴⁵ Ликович, Іриса. «Алоїз Вольдан: “Україністика — прогресує”». ЛітАкцент, 9 лютого 2016, <http://litakcent.com/2016/02/09/aloziz-voldan-ukrajiniistyka-prohresuje/>.

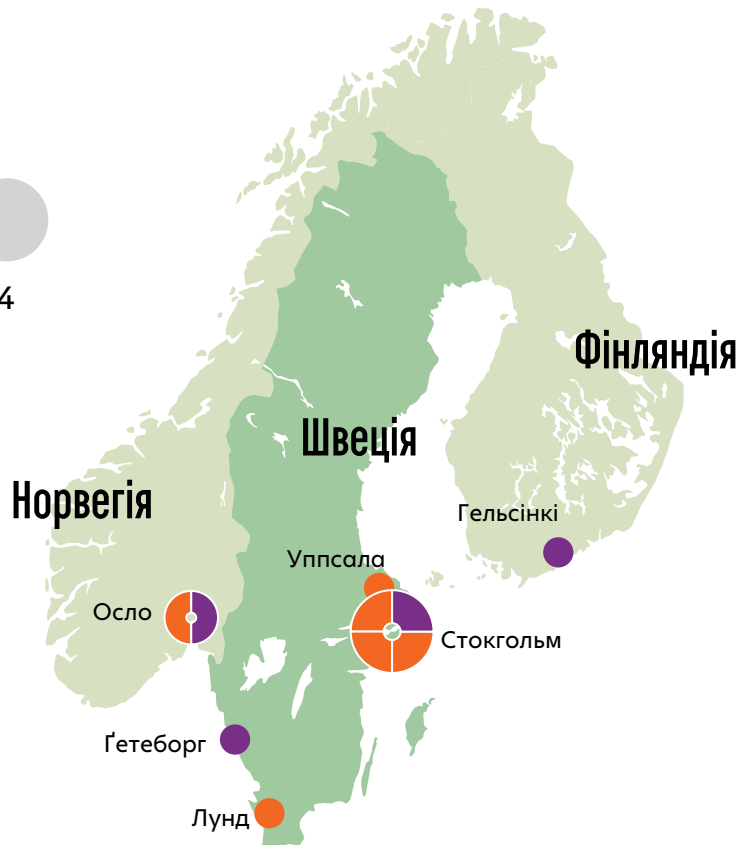
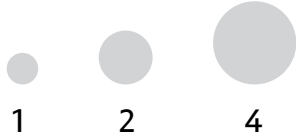
⁴⁶ Wöll, Alexander. „Wir brauchen dringend und schnell eine interdisziplinäre Ukrainistik an deutschsprachigen Universitäten.“ Länder-Analysen, 30 Mai 2022, . <https://www.laender-analysen.de/ukraine-analysen/269/wir-brauchen-dringend-und-schnell-eine-interdisziplinaere-ukrainistik-an-deutschsprachigen-universitaeten/>.

Швеція, Норвегія, Фінляндія, Нідерланди

СТУДІЇ

Кількість

Нідерланди

ТИПИ

- Українські студії
- Українські студії в рамках регіональних

Північна Європа є відносно новим регіоном для розвитку українських студій, у якому, порівняно з іншими досліджуваними регіонами, українська діаспора через малочисельність відіграла менш важливу роль у контексті відкриття нових студій чи підтримки існуючих. Однак країни Північної Європи останнім часом демонструють досить активну динаміку, передовсім через включення елементів україністики до навчальних програм університетів та започаткування відповідних напрямків в діяльності (головно державних) аналітичних центрів. Разом у досліджуваних країнах близько півтора десятка осередків українських студій,

найбільше у Швеції⁴⁷. Значна їх частина була заснована протягом останніх п'яти років. Також важливо, що українські студії регіону надзвичайно динамічно відреагували на виклики, спричинені повномасштабним вторгненням РФ.

Академічні українські студії у країнах Північної Європи умовно можна об'єднати у дві групи. Передусім це студії у рамках ширших регіональних — або як рівноцінної складової східноєвропейського регіону, або ж в тіні російських студій, яким приділяється така ж увага, як усьому регіону разом взятому. Так, українські студії в контексті регіональних представлених, наприклад, у **Студіях Центральної і Східної Європи Лундського університету** у Швеції, що вивчаються на базі об'єднаного гуманітарно-теологічного факультету при Центрі мов і літератури. На бакалаврській та магістерській програмах студенти мають можливість обирати курси на українську тематику, а також вивчати українську мову на початковому рівні. Цей осередок українських студій є одним з найактивніших у Північній Європі, а його представник, Ніклас Бернсанд, добре відомий в Україні завдяки своїм дослідженням української історії.

В іншому шведському університеті, Університеті Седертерна, функціонує **Центр балтійських і східноєвропейських студій**, заснований у 2005 році, що досліджує країни регіону, в тому числі й українські теми через інструментарій суспільних наук. В рамках навчальної

програми університету україністику дотично вивчають на бакалаврській, магістерській та докторській програмах різної спеціалізації. Варто згадати також і **Центр центральноєвропейських і східноєвропейських студій Лейденського університету** в Нідерландах, що є платформою для істориків, та політологів, котрі досліджують ЦСЕ і пострадянський простір, зокрема й Україну.

У 2019 році в Університеті Осло відкрився **Центр слов'янських та східноєвропейських студій** при кафедрі літератури, регіональних студій та європейських мов гуманітарного факультету. Центр є мультидисциплінарною платформою для вивчення східнослов'янських мов, культур та суспільних процесів. Дослідженню України там присвячено проєкт «Національні цінності та політичні реформи у постмайданній Україні»⁴⁸ тривалістю 2021-2023 рр. Значну увагу дослідженню регіону Східної Європи приділяє Інститут російських і євразійських студій Уппсальського університету, що був створений у 1970-роках. Він працює як науковий осередок і національний ресурсний центр щодо питань регіону.

Друга порівняно невелика група — це університетські українські студії, де представлено вивчення тільки української мови або українознавства, як от, у двох університетах Швеції. Так, на кафедрі слов'янських і балтійських студій, фінської, нідерландської та німецької мов гуманітарного факультету **Стокгольмського університету** можна

⁴⁷ Окрім власне осередків студій, важливе значення має **Український інститут у Швеції**, заснований з громадської ініціативи у 2014 році задля промоції української культури у Швеції. З 2015 року він є асоційованим членом Національних інститутів культури Європейського Союзу (EUNIC). Осередок організовує культурні та просвітницькі заходи — концерти, фестивалі, панельні дискусії, а також літню школу української мови для іноземців спільно з Острозькою академією (щоправда, востаннє школа відбулась ще у 2018 році).

⁴⁸ "National values and political reforms in post-Maidan Ukraine." University of Oslo, <https://www.hf.uio.no/ilos/english/research/projects/valref/index.html>.

вивчати українську мову разом з політичним, історичним і культурним контекстом. Також з 2018 року українську мову почали вивчати в **Гетеборзькому університеті** при кафедрі мов і літератури гуманітарного факультету у вигляді різномовних онлайн і офлайн-курсів української мови. У цьому контексті цей шведський університет спільно з Київським національним університетом ім. Тараса Шевченка, Волинським національним університетом ім. Лесі Українки та Тбіліським державним університетом ім. Іване Джавахішвілі реалізовує проєкт українсько-шведсько-грузинського онлайн-словника⁴⁹.

Окрім того, частково українські студії наявні в **Інституті Александері Університету Гельсінкі** у Фінляндії, який з 2008 року⁵⁰ у рамках програми культурних студій має окремий модуль з українських студій, що дає можливість студентам бакалаврських і магістерських програм вивчати українську культуру, історію, політику. Навчальний заклад також пропонує програми студентських обмінів з партнерським університетом – НаУКМА. У свою чергу, **Центр українських культурних студій в Амстердамі**, заснований кафедрою слов'янських мов і культур Амстердамського університету та Амстердамською школою спадщини, пам'яті та матеріальної культури, здійснює наукові дослідження у мистецькій сфері та публічні заходи присвячені самобутності української культури. Судячи з сайту Центру, можна припустити, що свою активну діяльність він призупинив у 2018 році, однак присвячена йому **сторінка** у соціальній мережі Facebook досі

слугує активним майданчиком для спілкування між представниками осередків українських студій з різних країн.

Зрештою, українська тематика в контексті досліджень регіону Східної Європи почала більш предметно досліджуватися в аналітичних центрах, приміром, у **Стокгольмському центрі східноєвропейських студій (SCEEUS)**, який фокусується на дослідженнях Росії та країн Східного партнерства, виробляє рекомендації з питань, що становлять інтерес для уряду Швеції.

Натомість при домінуючій позиції русистики українські студії присутні, зокрема, в нідерландському **Альянсі вивчення Росії та Східної Європи (REKA)** (широка мережа експертів у країні й за кордоном, до складу якої входять Центр європейських безпекових студій, Інститут східних християнських студій, Нідерландський гельсінський комітет, дослідження яких прямо чи опосередковано фокусуються на Україні). До речі, обидва аналітичні центри – і REKA у Нідерландах, і згаданий вище Стокгольмський центр східноєвропейських студій у Швеції – були відкриті у 2021 році та функціонують під егідою Міністерств закордонних справ своїх держав.

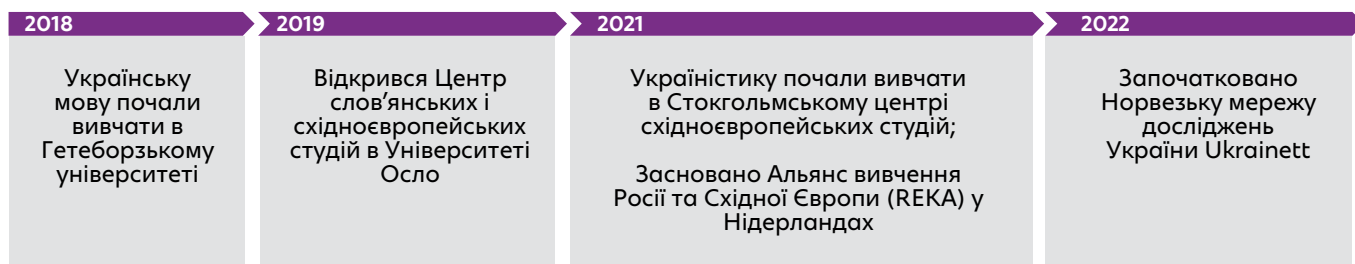
У тіні російських українські студії залишаються також у **Центрі вивчення Росії і Східної Європи** Нідерландського інституту міжнародних відносин Клінгендал, який діє одночасно як державний аналітичний центр та як дипломатична академія. При інституті видається щомісячний журнал про міжнародну політи-

⁴⁹ "Ukrainian-Swedish-Georgian Online Dictionary Project." University of Gothenburg, <https://www.gu.se/en/research/ukrainian-swedish-georgian-online-dictionary-project>.

⁵⁰ «Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та Фінляндією». Посольство України в Фінляндській Республіці та Республіці Ісландія (за сумісництвом), 8 травня 2020, <https://finland.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/283-kulturno-gumanitarne-spivrobitnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-finlyandskyoju-respublikoju>.

УКРАЇНСЬКІ СТУДІЇ, ЩО ВІДКРИЛИСЬ В КРАЇНАХ ПІВНІЧНОЇ ЄВРОПИ ПРОТЯГОМ ОСТАННІХ РОКІВ:

ку **«Clingendael Spectator»**, все більше публікацій якого останнім часом присвячено українським питанням.

На фоні повномасштабної війни Росії проти України, кількісного зростання інтересу до України та дослідження українських тем у широкому розумінні в країнах Північної Європи простежується тенденція: часто там, де раніше не було українських студій, започатковують вивчення української мови, цикл онлайн-лекцій або дискусійних клубів з метою достовірного висвітлення ситуації в Україні, інформування про культуру та історію України.

Приміром, у вересні 2022 року була заснована Норвезька мережа досліджень України **Ukrainett** задля об'єднання дослідників та експертів у Норвегії, які цікавляться Україною, а також українських науковців⁵¹, які перебувають у Норвегії у зв'язку з війною Росії проти України. Ukrainett — майданчик для обміну знаннями, результатами досліджень, комунікації з норвезькими політиками, громадськими діячами, медіа, академічним середовищем, а також

широкою громадськістю на теми, присвячені Україні. Мережа координується Норвезьким інститутом урбаністичних і регіональних досліджень при Столичному університеті Осло і має керівну групу, до складу якої увійшли норвезькі науковці з низки навчальних закладів, а також українські дослідники-переселенці.

Також при кафедрі літератури, регіональних студій та європейських мов Університету Осло восени 2022 року було відкрито додаткову **вакансію** наукового співробітника з українських студій для проведення досліджень, присвячених Україні, а також розробки навчальних програм⁵². У **Лундському університеті**, як згадувалось раніше, в осінньому семестрі 2022 року та весняному семестрі 2023 року студентам пропонується низка присвячених Україні курсів, які, втім, не входять до переліку курсів, доступних для вибору студентів на постійній основі. Схожа ситуація у ще одному навчальному закладі Швеції — Гетеборзькому університеті, адже навесні 2023 року там планувалося доповнення навчального плану новими додатковими курсами з україністики, однак у зв'язку з повно-

⁵¹ "Norwegian network for research on Ukraine — UKRAINETT — has been officially launched today during special event in Oslo." Embassy of Ukraine in Norway, Facebook, <https://www.facebook.com/UKRinNOR/posts/pfbid026F3y8Jvkz8STWB3dY8Lq8qmcrcWm1v3svQYmsXF3Fcg6U21gvXs9f7ifQLDsNwfl>.

⁵² "Postdoctoral Research Fellow within Ukrainian Studies (ref 227917)." Scholarshipdb.net, <https://scholarshipdb.net/jobs-in-Norway/Postdoctoral-Research-Fellow-Within-Ukrainian-Studies-Ref-227917-University-Of-Oslo=Ra27sGr37BGUYQAikGUTnw.html>.

масштабним вторгненням РФ та підвищенням інтересу до України⁵³ **анонсовані курси** стали доступними для вибору студентів вже в осінньому семестрі 2022 року.

Комплексно відреагував на ситуацію Амстердамський університет, в якому аносовано новий онлайн-курс «Україна: поле бою для нової Європи?»⁵⁴ на весняний семестр 2022-2023 навчального року у Вищій гуманітарній школі для магістрантів спеціальності «Європейські студії». Окрім цього, **Амстердамський центр європейських студій** при Амстердамському університеті, який раніше у коло своїх наукових інтересів включав тільки держави-члени ЄС, започаткував цикл онлайн-дискусій «**ua discussions**» та присвятив Україні **окремий випуск** свого журналу «JIRD» («Journal on International Relations and Development»).

Ситуація довкола підвищеного інтересу до України та появи великої кількості українських вимушених переселенців у країнах Північної Європи зумовила велику потребу у фахівцях з україністики та у знавцях української мови. Така потреба має системний, проблемний і подекуди навіть курйозний характер. Одним зі свідчень цього є практичний кейс із перекладом антології української поезії норвезькою мовою, коли перекладацький дует, який працював над текстами, комунікував між собою англійською мовою (вірші перекладали з української

на англійську, а вже тоді з англійської – на норвезьку мову)⁵⁵. Тож логічним і актуальним постає питання відкриття нових додаткових самостійних українських студій на хвилі такого зацікавлення Україною й українськими темами, а також розвиток і розширення існуючих.

Окрім згаданих у цьому підрозділі осередків, розвиток українських студій в регіоні можливий також і у навчальних закладах, які вже співпрацюють з Україною, однак не мають осередків українських студій. Йдеться, наприклад, про нідерландський Університет у Грьонінгені та його багаторічну співпрацю з Україною через обмінну програму Еразмус+⁵⁶, а також Університет Нурд (м. Будьо, Норвегія), який співпрацює з Україною у рамках трьох освітніх двосторонніх проєктів⁵⁷. Втім, і при розвитку співпраці з активними осередками українських студій, і у сприянні відкриттю нових осередків варто зважати на проблемні питання і труднощі функціонування вже існуючих українських студій у регіоні, на які вказують усі респонденти опитування Українського інституту. Йдеться головню про брак фінансування, коли науковцям академічних осередків студій необхідно самостійно шукати фінансування на дослідницькі проєкти; брак уваги й підтримки університетів чи дослідницької спільноти країни перебування; брак кваліфікованого персоналу, а також брак перспективи роботи в галузі.

53 "The University of Gothenburg puts in extra courses in Ukrainian." You Uni Finder, 15 Apr. 2022, https://yourunifinder.com/news_post?id=152.

54 "Ukraine – Battleground for a new Europe?" University of Amsterdam, <https://coursecatalogue.uva.nl/xmlpages/page/2022-2023-en/search-course/course/100740>.

55 «У Норвегії видали антологію української народної поезії». Читомо, 21 серпня 2022, <https://chytomo.com/ukrainian-vydaly-antologiyu-ukrainskoi-narodnoi-poezii/>.

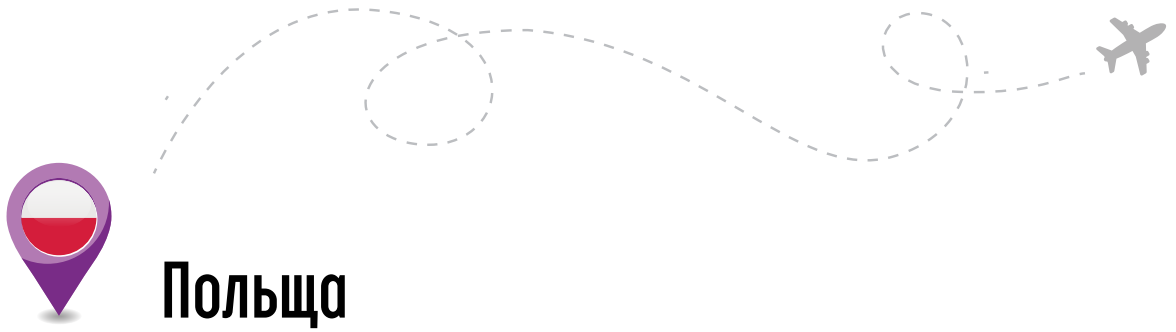
56 "Europe." University of Groningen, <https://www.rug.nl/about-ug/profile/internationalization/global-focus/europe/?lang=en>.

57 "Projects run by the High North Center." Nord University, <https://www.nord.no/en/about/faculties-and-centres/business-school/research-centres/highnorthcenter/Pages/projects-run-by-the-high-north-center-for-business-and-governance.aspx>.

ЦЕНТРАЛЬНА І СХІДНА ЄВРОПА

Країни Центральної і Східної Європи (далі — ЦСЕ) — це умовна група географічно, історично й культурно близьких до України країн, у своїй переважній більшості в найбільш недавньому минулому — країн колишнього «соціалістичного табору», а сьогодні — нових членів ЄС чи кандидатів на членство. Через сплетення історичної та географічної близькості у них проживають українські меншини, значна українська діаспора різних хвиль, зокрема, українських трудових мігрантів, та навчається чимало українських студентів. Усе це значною мірою зумовлює інтерес і окреслює напрями вивчення України та розвитку українських студій різного спрямування. Втім, регіон ЦСЕ є асиметричним і строкатим з точки зору впливу всіх вищезгаданих факторів, а відтак з точки зору кількості та організаційних форм українських студій. Незаперечним лідером регіону, і в світовому масштабі, щодо кількості (понад 20), розмаїття і глибини вивчення україністики традиційно була і залишається Польща. У разі менше українських студій у Чехії (5), Угорщині та Румунії (по 3), всього лише по два осередки в Словаччині, Литві, Сербії та по одному в Болгарії і Хорватії.

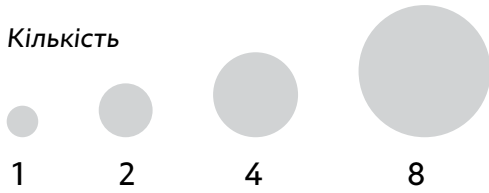

Польща

СТУДІЇ

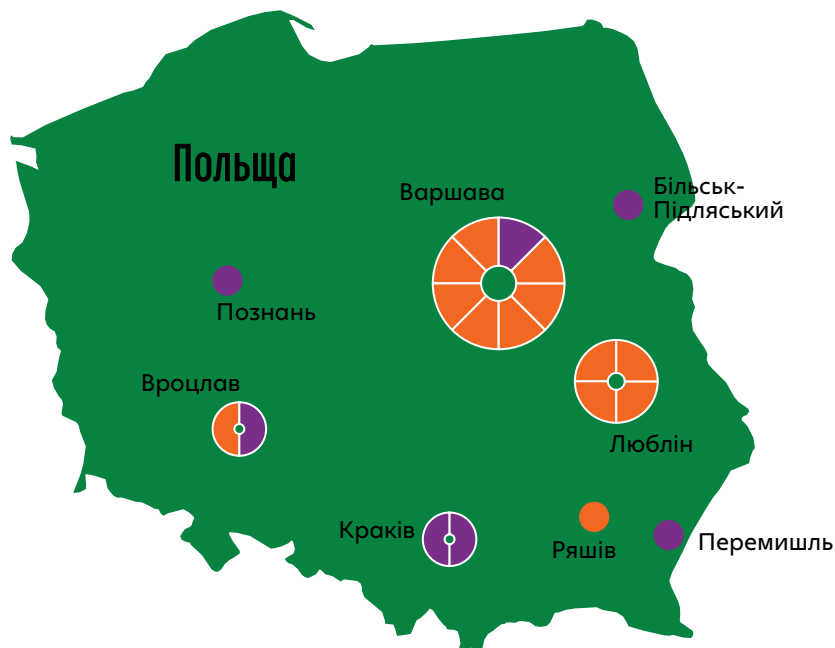
Кількість

ТИПИ

- Українські студії
- Українські студії в рамках регіональних

Польща входить до світових лідерів за кількістю українських студій через значущий спільний історичний з Україною досвід та відносну пріоритетність України в зовнішній, зокрема «східній» політиці сучасної Польської республіки, що зумовлює і загальний інтерес до розвитку україністики, і масштабне державне фінансування аналітичних осередків, які займаються Україною (про це нижче). Деякі з осередків українських студій почали зароджуватись усередині ХХ століття, переважна більшість — після здобуття Україною незалежності. Практично всі українські студії у Польщі мають тісні багаторічні зв'язки та співпрацю з університетами та аналітичними центрами в Україні.

Прикметно, що більшість провідних університетів у Польщі мають українознавчі осередки, іноді навіть по кілька, охоплюючи одночасно і філологічні, і суспільствознавчі академічні напрямки. Приміром, у Варшавському університеті на факультеті прикладної лінгвістики функціонує заснована ще в 1953 році **кафедра україністики** (паралельно з окремими кафедрами білорусистики та русистики), яка з 1989 року видавала науковий щорічник **«Варшавські українознавчі записки»**. На цьому ж факультеті діє відкрита у 2001 році **кафедра міжкультурних студій** Центрально-Східної Європи, яка пропонує бакалаврські та магістерські програми зі східноєвропейських студій з практичним вивченням обраної мови (серед яких українська) та навчальними візитами до обраної країни регіону. При сходознавчому факультеті існують засновані у 1990 році **Студії Східної Європи**, під незмінним керівництвом їхнього співзасновника, професора Яна Маліцького. Географічно вони охоплюють східноєвропейський регіон в широкому визначенні (від Балкан до Кавказу), а тематично покривають історію, економіку, культуру, а також соціальні, етнічні, релігійні та політичні проблеми регіону. Осередок організовує конференції та літні школи, створив **спільну магістерську програму** з Національним університетом «Києво-Могилянська академія», залучений до організації польських стипендійних програм (також для українців), організовує для своїх студентів навчальні візити, у т. ч. до Криму для ознайомлення з кримськотатарською культурою⁵⁸.

Інший провідний університет — Ягеллонський університет у Кракові — має у

своєму складі два осередки українських студій на різних факультетах. Так у складі Інституту східнослов'янської філології у 1990 році була відкрита **кафедра україністики** з вивченням української мови, літератури та суміжних дисциплін. Натомість на факультеті міжнародних і політичних студій діє унікальна як для Польщі міждисциплінарна **кафедра польсько-українських студій**, відкрита на початку 2000-х років (початково як кафедра українознавства). Сьогодні бакалаври і магістри зосереджуються на вивченні політології, державного управління, історії та сьогодення польсько-українських відносин у регіональному та загальноєвропейському контексті, а також вивчають українську мову.

Третім важливим **осередком українських студій** у Польщі є Університет Марії Кюрі-Склодовської у Любліні (далі — УМКС), який теж поєднує філологічні студії з суспільними науками. Так, кафедра української філології у 1998 році стала третьою кафедрою україністики в Польщі після Варшавського та Ягеллонського університетів, хоча магістерські студії з україністики існували в університеті ще з 1993 року. На сьогодні, зазнавши низки реорганізацій, вона діє як кафедра слов'янського мовознавства і пропонує студентам бакалаврські та магістерські програми з україністики, регулярно запрошує лекторів з України, а з 2010 року **навчає української мови** всіх охочих студентів інших факультетів УМКС.

Суспільствознавчий напрямок українських студій в УМКС дотично представляє відкритий у 2011 році **Центр Східної Європи** (директор — професор Вален-

⁵⁸ About "Eastern Studies." Centre for East European Studies, <https://english.studium.uw.edu.pl/about-eastern-studies/>.

АКАДЕМІЧНІ УНІВЕРСИТЕТСЬКІ ОСЕРЕДКИ СТУДІЙ:

тин Балюк), який досліджує процеси в регіоні в географічному, політичному, історичному та цивілізаційному вимірах, займається аналітичною діяльністю, співорганізовує конференції, видає часопис «Схід Європи» та організовує літні школи для українських студентів. Фактично він став наступником більш амбітного проекту **Європейського колегіуму польських і українських університетів**, який діяв у Любліні з 2000 по 2011 роки як польсько-українська освітня і дослідницька установа (до колегіуму тоді входили УМКС, Люблінський католицький університет імені Івана Павла II, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Львівський національний університет імені Івана Франка та Національний університет «Києво-Могилянська академія»). Основною причиною рішення про припинення діяльності колегіуму стали пертурбації правового та адміністративного характеру, адже заклад діяв на стику національних законодавств Польщі й України. Водночас додатковим аргументом для закриття колегіуму стала відсутність достатнього співфінансування з

української сторони⁵⁹. Тоді йшлося про потребу пошуку нової моделі співпраці, ймовірно, на зразок Університету Віадрина⁶⁰, однак така модель так і не була знайдена.

У решті університетів україністика переважно зосереджена на вивченні української мови та літератури. Так, Люблінський католицький університет Івана Павла II робить акцент на міждисциплінарному вивченні слов'янської філології в комплексі української, білоруської та російської мов, тож наразі україністику можна вивчати на **кафедрі російської, української та білоруської літератури** Інституту літературознавства і частково на **кафедрі перекладознавства і слов'янських мов** Інституту мовознавства. Також у Вроцлавському університеті з 2001 року **кафедра україністики** пропонує здобути ступінь бакалавра чи магістра, вивчаючи мову та мовну політику, літературу, культуру України. У свою чергу, відкрита в 1992 році **кафедра україністики** Інституту східнослов'янської філології в Університеті Адама Міцкевича у Познані окрім ви-

⁵⁹ „Kolegium polsko-ukraińskie przestaje istnieć”. Nauka w Polsce, 20 maja 2011, <https://naukawpolsce.pl/aktualnosci/news%2C382126%2Ckolegium-polsko-ukrainskie-przestaje-istniec.html>.

⁶⁰ „Kolegium polsko-ukraińskie bez KUL i Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”. Nauka w Polsce, 2 października 2009, <https://naukawpolsce.pl/aktualnosci/news%2C366734%2Ckolegium-polsko-ukrainskie-bez-kul-i-instytutu-europy-srodkowo-wschodniej.html>.

кладання зосереджується на компаративних дослідженнях польсько-українсько-російських мовних та літературних зв'язків, культурних явищ історичної та сучасної України. Окрім того, вивчення української мови з нуля можливе на **курсах** у Ряшівському університеті. Водночас припинили свою діяльність **кафедра української філології** у Вармінсько-Мазурському університеті та **Інститут славістики** в Щецинському університеті — ймовірно, з огляду на брак студентів, зацікавлених цими освітніми напрямками, що є досить типовою причиною закриття українських студій у регіоні загалом.

У контексті позауніверситетських наукових досліджень у сфері українських студій слід згадати **Інститут славістики** Польської академії наук, створений у 1954 році, що дає можливість здобути науковий ступінь із мовознавства, літературознавства, культурології, історії, етнології та соціології у контексті дослідження слов'янських країн. З Інститутом славістики ПАН тісно пов'язані імена відомих широкому загалу професорок Олі (Александри) Гнатюк, Хелени Красовської та багатьох інших. У свою чергу, дослідження заснованого у 1990 році **Південно-Східного наукового інституту** в Перемишлі переважно фокусуються на польсько-українських відносинах у різні історичні періоди, проблемах на-

ціональних та релігійних меншин в обох країнах. Інститут під багаторічним незмінним керівництвом доктора Станіслава Стемпня проводить дослідницьку та видавничу діяльність; організовує наукові конференції та семінари; працює з українськими архівами та тісно співпрацює з українськими науково-дослідними інституціями. Суто локальний фокус має діяльність заснованого у 2017 році **Підляського наукового інституту** — науково-дослідного й освітнього закладу української громади регіону Підляшшя, який документує життя громади, популяризує знання про регіон, організовує наукове, громадське та культурне життя, підтримує збереження та розвиток української культури.

Характерною особливістю Польщі є велика увага до України з боку аналітичних центрів. Передусім, йдеться про три чільні державні аналітичні центри — **Польський інститут міжнародних відносин** (Polski Instytut Stosunków Międzynarodowych, далі — PISM, утворений у 1996 році) і **Центр східних студій** (Ośrodek Studiów Wschodnich, далі — OSW, утворений у 2011 році) у Варшаві, а також **Інститут Центральної Європи** (Instytut Europy Środkowej, далі — IES, діє з 2018 року) у Любліні. Всі вони мають схожі правові засади діяльності, очільників усіх трьох інституцій призначає прем'єр-міністр, а основним джерелом

НАУКОВО-ДОСЛІДНІ УСТАНОВИ, АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ:

Студенти Студій Східної Європи Варшавського університету у Кримськотатарському музеї мистецтв у Сімферополі під час літньої практики, 2009 рік.

фінансування є державний бюджет. Політологічні дослідження на українську тематику в PISM присутні в рамках програми «Східна Європа»; в OSW працює дослідницька група, що фокусує увагу на субрегіоні Україна — Білорусь — Молдова; в IES над українськими темами працює відділ Східної Європи. Дослідниць-

ка тематика головно політична, втім, охоплює і ширші суспільно-політичні аспекти, економічну, культурну та релігійну складову. Прикметно, що з-поміж решти досліджуваних країн регіону, де є українські студії, схожих організаційних форм діяльності не спостерігається.

Після початку повномасштабної агресії дослідження українських сюжетів вже офіційно стало одним з основних напрямків діяльності ще одного державного аналітичного центру — Центр польсько-російського діалогу і порозуміння влітку 2022 був перейменований та переформатований⁶¹ на **Центр діалогу імені Юліуша Мерошевського**. Варто відзначити, що Центр багато працював на українському напрямку і в попередній своїй інкарнації і серед іншого фокусується на польсько-українському діалозі через наукові дослідження, видавничу діяльність, публічні заходи, стипендіальні програми.

Серед незалежних аналітичних центрів на окрему увагу заслуговує діяльність **Коледжу Східної Європи** (Kolegium Europu Wschodniej, далі — KEW), що функціонує як недержавна неприбуткова

⁶¹ „Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia zostało przekształcone w Centrum Dialogu im. Juliusza Mieroszewskiego”. Gov.pl, 27 lipca . <https://www.gov.pl/web/kultura/centrum-polsko-rosyjskiego-dialogu-i-porozumienia-zostalo-przekształcone-na-centrum-dialogu-im-juliusza-mieroszewskiego>.

організація. Осередок відкрився у Вроцлаві у 2001 року з ініціативи відомого польського громадського і політичного діяча Яна Новака-Єзьоранського, і сьогодні носить його ім'я. KEW займається дослідженнями українських студій у східноєвропейському контексті у розрізі політики, історії, культури, літератури. Окрім власне дослідницького напрямку, KEW організовує публічні дискусії і наукові конференції (зокрема, щорічну конференцію, присвячену польській східній політиці), видає переклади творів української літератури та два публіцистичні журнали на актуальну суспільно-політичну тематику (англомовний «**New Eastern Europe**» з широким колом читачів на різних континентах та «**Nowa Europa Wschodnia**» польською мовою з акцентом на внутрішнього читача), де українські теми завжди у фокусі уваги. Ще один незалежний аналітичний центр — **Інститут свободи** (Instytut Wolności) — був утворений у 2012 році у Варшаві, і дотично присвячує свою діяльність українським темам, досліджуючи політичну ситуацію в Україні (зокрема, в контексті президентських виборів 2019 року та ширшої аналітики польсько-українських відносин).

Незважаючи на різноманіття українських студій у Польщі їх усіх, згідно проведеного VI опитування, об'єднує кілька моментів. Зокрема, йдеться про брак

уваги/підтримки від української держави, що співрозмовники згадують значно частіше, ніж навіть брак фінансування, нестачу кваліфікованих кадрів чи брак цільової аудиторії (студентів, політиків, інших дослідників). Натомість підтримка зв'язків між закордонними українськими студіями, а також між студіями та науковцями з України вбачається респондентами найбільш нагальним кроком від українського уряду задля розвитку українських студій за кордоном. Тож після понад 10 років від припинення існування Європейського колегіуму польських та українських університетів існує великий запит на створення схожої польсько-української інституції.

Чехія і Словаччина

СТУДІЇ

Кількість

1 2

ТИПИ

- Українські студії
- Українські студії в рамках регіональних

Попри важливість Праги як осередку освітнього і наукового життя української діаспори в міжвоєнний період, сучасні осередки україністики в країні почали відкриватися тільки в 1990-х роках, що зумовлено розпадом «соціалістичного табору» та появою дослідницької наукової уваги до України як незалежної держави. Наразі можемо говорити про п'ять українознавчих програм у чотирьох університетах.

Зокрема, два осередки функціонують у Карловому університеті у Празі. Так, на філософському факультеті з 1990 року працює **кафедра східноєвропейських студій**. Бакалаврська програма передбачає комбіноване навчання з обраною мовою (литовська, латвійська, російська, українська) та з професійним фокусом на геополітичному, культурному та соціальному розвитку Східної Європи. У свою чергу, на факультеті суспільних наук з 1994 року діє **кафедра російських та східноєвропейських студій**. Вона є відділенням Інституту міжна-

родних відносин та пропонує вивчення українознавчих дисциплін у рамках регіональних студій на бакалаврській програмі «Територіальні студії» та магістерській програмі «Балканські, євразійські та центральноєвропейські студії», охоплюючи сучасну історію, політику, міжнародні відносини та культуру регіону.

В Інституті славистики Університету Масарика у Брно з 1993 року функціонують бакалаврська, магістерська та докторська програми **«слов'янські студії»** зі спеціалізацією з україністики. В Університеті Палацького в Оломоуці українську філологію з 2000 року вивчають на **кафедрі слов'янознавства** на вибір поряд із російською і польською в рамках бакалаврських і магістерських програм⁶², а в Остравському університеті ще з другої половини 1990-х років **кафедра**

⁶² «Оломоуцька україністика». Енциклопедія сучасної України, https://esu.com.ua/search_articles.php?id=76558.

слов'янських студій забезпечує викладання слов'янських мов у педагогічній галузі для всіх відділень університету. Також на відділенні прикладної славистики пропонується вивчення української мови, проводяться порівняльні дослідження слов'янських мов.

Українською тематикою в Чехії займаються також кілька незалежних аналітичних центрів, зокрема **Східноєвропейська програма** Центру вивчення безпекової політики «Європейські цінності», Інститут вивчення європейської політики **Europaceum** (в рамках досліджень політики з розширення і політики сусідства ЄС, Асоціація міжнародних досліджень (серед іншого, ряд **освітніх проєктів** в Україні щодо методології усної історії). З початку повномасштабного вторгнення про Україну **пише** Празький інститут міжнародних відносин.

Натомість українські студії в Словаччині визначаються головно потребами української меншини. Так, академічні українські студії у Словаччині представлені **Інститутом україністики** Пряшівського університету, що функціонує з 1953 року. Тоді це була кафедра української мови та літератури при Вищій педагогічній школі, що відкрилася з метою навчання вчителів для численних українських шкіл населеної етнічними українцями Пряшівщини⁶³. Сьогодні заклад пропо-

нує бакалаврську, магістерську та докторську програми з української мови, літератури та культури.

З асиміляцією значної частини української меншини (закрилась більша частина українських шкіл⁶⁴), українські студії у Словаччині занепали. Приміром, україністику вже припинили вивчати⁶⁵ у Бансько-Бистрицькому університеті імені Матея Бела⁶⁶. Окрім того, спостерігається згортання частини наукових проєктів з вивчення східнославацьких українських говорів, скорочення напрямів їхнього дослідження, переорієнтація словацької лінгвістичної україністики на підготовку праць прикладного характеру⁶⁷. У зв'язку з цим в українському середовищі Словаччини існує стурбованість щодо самого факту подальшого існування українських студій на довгострокову перспективу⁶⁸.

Аналітичні дослідження українського напрямку у Словаччині стосуються регіонального виміру міжнародних відносин. Східна Європа досліджується незалежною **Словацькою асоціацією зовнішньої політики**, яка ділить регіон умовно на Росію і країни Східного партнерства, а, отже, періодично готує матеріали, присвячені українським питанням. Незалежний безпековий аналітичний центр GLOBSEC має **програму з вивчення України і Східної Європи** в розрізі міжнародної безпеки.

⁶³ «Кафедрі україністики Пряшівського університету виповнилося 60 років». Закарпаття онлайн, 17 травня 2013, <https://zakarpattya.net.ua/Special/110261-Kafedri-ukrainistyky-Prishivskoho-universytetu-vypovnylosia-60-rokiv-FOTO>.

⁶⁴ Пеленська, Оксана. «Інтерес до україністики у Словаччині спадає». Радіо Свобода, 29 січня 2016, <https://www.radiosvoboda.org/a/27519666.html>.

⁶⁵ Ключівський, Юрій. «Державна мова України і спекуляції довкола законопроєктів». Радіо Свобода, 6 лютого 2017, <https://www.radiosvoboda.org/a/28285059.html>.

⁶⁶ Федонюк, Валентина. «Сучасна словацька лінгвістична україністика: досягнення та втрати». Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки», вип. 23, 2015, с. 123, Цифровий архів Острозької академії, <https://eprints.oa.edu.ua/5153>.

⁶⁷ Там само, сс. 126-127.

⁶⁸ Роговик, Ірина. «Хто і навіщо досі вивчає українську мову в Словаччині». Радіо Свобода, 10 березня 2018, <https://www.radiosvoboda.org/a/29089050.html>.

Румунія та Угорщина

ТИПИ

- Українські студії
- Українські студії в рамках регіональних

Незважаючи на те, що Румунія й Угорщина є сусідами України, українські студії там менш розвинуті, порівняно з іншими країнами регіону. Певною мірою така ситуація зумовлена мовними особливостями. Осередки українських студій в Румунії та Угорщині більш закриті, порівняно, наприклад, з українськими студіями у слов'янських країнах ЦСЄ, де є більше можливостей для компаративістики між слов'янськими мовами (з точки зору власне науки) та участі у спільних конференціях (з точки зору комунікації, зокрема, під егідою Міжнародної асоціації українців).

В обох державах функціонує по три осередки українських студій, усі в академічній сфері та філологічного спрямування. Так, у Румунії україністику вивчають в університетах міст Сучава, Клуж-Напока і Бухарест. Зокрема, факультет російської та слов'янської філології Клузького університету імені Бабеша-Бояї на кафедрі слов'янських мов пропонує теоретичні та практичні курси з фонетики, морфології та синтаксису сучасної української мови, а також курси з української культури, цивілізації та літератури. Натомість у **Бухарестському університеті** україністика вивчається як самостійна спеціальність на бакалаврському рівні на **кафедрі російської та слов'янської філології**. Серед наукових напрямів кафедри — українське термінознавство, гендерні студії, український постмодернізм. Зрештою, **Сучавський університет імені Штефана Великого** на факультеті літератури та комунікацій пропонує бакалаврську програму з української мови та літератури.

У свою чергу, українські студії в Угорщині присутні в університетах Будапешту, Ніредьгази та Сегеда. Так, **кафедра української філології** у рамках Інституту слов'янської та балтійської філології у Будапештському університеті імені Лоранда Етвеша пропонує бакалаврську і магістерську **програми з україністики**. Відділення української мови та літератури діяло в університеті ще з 1961 року,

щоправда, в межах кафедри російської філології Будапештського університету⁶⁹, тож ці українські студії є найдавнішими в Угорщині. Сьогодні ж кафедра української філології діє рівноцінно поряд з кафедрами польської і окремо російської філології, а також кафедрою слов'янської філології. Натомість **кафедра української мови та культури** в Інституті славистики Ніредьгазького університету була відкрита у 1992 році, але припинила діяльність у 2013 році через брак студентів⁷⁰. Втім у 2017 році вона була відновлена⁷¹ — що неочікувано, з ініціативи прем'єр-міністра Угорщини Віктора Орбана⁷², і пропонує курси української мови, а також спеціалізацію «**Українсько-угорський референт**». Зрештою, на **кафедрі слов'янських мов і літератури** Інституту слов'янської філології Сегедського університету (відкрита у 1997 році) представлена бакалаврська програма зі славистики з можливістю обрати основною мовою українську⁷³. Окрім мови викладають історію, культуру, літературу України. Слід зазначити, що інститут складається з двох кафедр — окремо русистики й об'єднаної славистики.

⁶⁹ Мушкетик, Леся. Славістичні студії в Угорщині: історія та сучасний стан. ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2014, с. 264, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwicqpez0cb6AhWDxosKHZSgDGUQFnoEAgQAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.etnolog.org.ua%2Fpdf%2Fstories%2Fmonografiji%2F2014%2FMushketyk_slav_stud.pdf&usg=AOvVaw3d9W1xmhtHWB86G5DNHhS-

⁷⁰ Плоскіна, Василь. «Угорці не цураються української мови». Радіо Свобода, 4 лютого 2013, <https://www.radiosvoboda.org/a/24892176.html>.

⁷¹ «Угорщина: в університеті Ніредьгази відновили кафедру україністики». Радіо Свобода, 25 квітня 2017, <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28451536.html>.

⁷² Нитка, Василь. «Відкрили кафедру української мови». Голос України, 29 квітня 2017, <http://www.golos.com.ua/article/288387>.

⁷³ «Українська громада в Угорщині». Посольство України в Угорщині, 19 липня 2022, <https://hungary.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/275-ukrajinci-v-ugorshhini>.

Болгарія, Хорватія, Сербія

ТИПИ

- Українські студії
- Українські студії в рамках регіональних

Українські студії в країнах Південно-Східної Європи представлені доволі спорадично, однак кілька важливих осередків існує от уже кілька десятиліть. Приміром, україністика як спеціальність з'явилась у Софійському університеті в 1996 році та діє нині на **кафедрі слов'янського мовознавства** факультету слов'янської філології Софійського університету Святого Климента Охридського. Пропонуються бакалаврська, магістерська і докторська програми з україністики. При кафедрі також видавався альманах «Болгарська україністика» та ведеться онлайн-сторінка

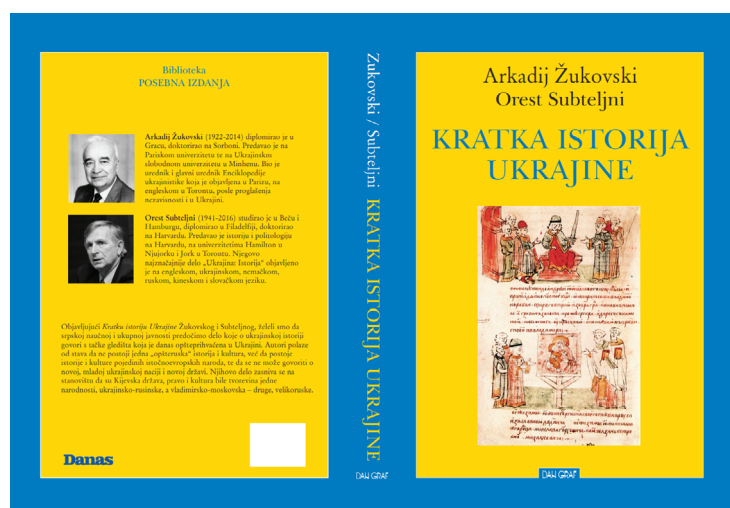

«**Болгарська віртуальна україністика**». Щороку відбувається міжнародна конференція «Драгоманівські студії», покликана водночас вшанувати постать Михайла Драгоманова, знакової постать в історії університету, та об'єднати широке коло причетних до сфери слов'яно-українознавства в Болгарії, Україні та інших країнах⁷⁴.

На заході Балкан виділяється Хорватія, де діє **кафедра української мови і літератури Загребського університету** на відділенні східнослов'янських мов і літератури філософського факультету. З 1998 року вона має бакалаврську, а тепер і магістерську програму⁷⁵. У співпраці з кафедрою Товариство «Хорватсько-українське співробітництво» займається дослідженнями історії та культури України, зокрема, Галичини та Криму. Упродовж багатьох років кафедру очолює професорка Оксана Тимко-Дітко.

Два українознавчі осередки діють у Сербії. Українську мову і літературу у Белградському університеті з 1991 року викладають як другу слов'янську мову на **кафедрі славістики філологічного факультету**. Натомість на філософському факультеті Університету міста Новий Сад українську мову вивчають при **кафедрі русинської мови і літератури**. Кафедру було засновано у 1983 році, предмет «українська та зарубіжна література» запроваджено в 1991, а предмет «українська мова» — з 1997 року. Українську мову як обов'язковий предмет вивчають протягом двох семестрів. Окрім української мови, студенти мо-

жуть обрати запропоновані двосеместрові курси з української літератури, культури й історії. Викладачі кафедри русинської мови і літератури вперше у 2018 році переклали сербською мовою «Нарис історії України» Аркадія Жуковського та Ореста Субтельного (за підтримки МЗС України)⁷⁶. Прикметно, що респонденти з осередків українських студій у цих країнах в опитуванні УІ в контексті проблем своєї діяльності вказують на брак уваги країни, де функціонує осередок студій, та відсутність перспектив роботи в галузі.

«Нарис історії України» Аркадія Жуковського та Ореста Субтельного, перекладений на сербську мову викладачами університету в Новому Саді і виданий за підтримки МЗС України.

⁷⁴ Жуківський, Василь. «Драгоманівські студії» — майданчик для українців у Болгарії». Газета «День», 27 жовтня 2016, <https://m.day.kyiv.ua/article/cuspilstvo/drahomanivski-studiyi-maydanchyk-dlya-ukrayinistiv-u-bolhariyi>

⁷⁵ «З історії україністики в Загребському університеті». Посольство України в Республіці Хорватія, 5 травня 2020, <https://croatia.mfa.gov.ua/horvatska-ukrayiniana/z-istoriyi-ukrayinistiki-v-zagrebskomu-universiteti>

⁷⁶ «Уперше вийшла історія України в перекладі сербською мовою». Читомо, 29 жовтня 2018, <https://chytomo.com/upershe-vyjshla-istoriya-ukrainy-v-perekladi-serbskoju-movoiu>

Примітно, що у країнах Балтії, країнах-членах ЄС, які належать до регіону ЦСЄ, пострадянський спадок проявляється через практично повну відсутність українських студій. Лише у Литві можна знайти один приклад, дотичний до академічних українських студій: йдеться про магістерську програму східноєвропейських та російських студій у **Вільнюському університеті**. Разом з тим, з 2006 працює **Центр вивчення Східної Європи** — аналітичний центр, де українські студії присутні в рамках дослідницької програми Східного партнерства.

Загалом, на рівень зацікавленості українськими студіями абітурієнтів та експертів-аналітиків з Центрально-Східної Європи впливає суспільно-політична ситуація в Україні й у країнах регіону. Так, зі здобуттям Україною незалежності повсюдно спостерігалася активізація запровадження українських студій, коли українознавство почало розвиватись як окремий, незалежний від російських студій напрям. Однак з часом цей контекст змінили локальні суспільно-політичні впливи, внаслідок яких такі студії закривалися чи переформатовувалися. Окремі дослідники відзначали чіткі сплески зацікавленості до українських студій після Помаранчевої революції та Революції Гідності,⁷⁷ а кількість аналітичних досліджень зросла після повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року. Попри виразний політичний характер цих хвиль

інтересу, загалом в академічній сфері історична та політологічна складова в українських студіях країн ЦСЄ кількісно значно поступається філологічній.

Інша характерна риса регіону — велика увага до Росії та російських студій, особливо в контексті університетських курсів чи програм, що фігурує в їхніх назвах, тематиках фундаментальних досліджень, а також впливає із результатів опитування, проведеного УІ. В одних країнах ця тенденція присутня слабше (як-от у Польщі), в інших — сильніше (Болгарія, Сербія). Певною мірою така ситуація загалом у ЦСЄ зумовлена стабільною більш повсюдною присутністю російської культури (у рази більше, ніж української) у публічному просторі держав регіону із прицільним її просуванням з державною підтримкою Росії⁷⁸. Наприклад, у випадку Чехії (як зазначає випускниця українських студій в Університеті Масарика у Брно, перекладачка Рита Кіндлерова)⁷⁹ та Угорщини⁸⁰ російський наратив місцевим жителям зрозуміліший, ніж український, а інтерес до русистики більший, аніж до українстики. З одного боку, така ситуація коріниться в історичних причинах, зокрема постімперському і постсоціалістичному спадку цих країн чи, в окремих випадках, намаганні вибудувати особливі зовнішньополітичні зв'язки з РФ. З іншого боку, більшість респондентів-представників українських студій у ЦСЄ відзначила, що саме брак уваги чи підтримки з

⁷⁷ Неборак, Богдана. «Наші культурні мости: україністика Болгарії, Польщі та Чехії». Література на експорт: Chytomo export, 4 серпня 2020, <https://export.chytomo.com/nashi-kulturni-mosty-ukrayinistyka-bolgariyi-polshhi-ta-chehiyi/>.

⁷⁸ Там само.

⁷⁹ Трегуб Г. Рита Кіндлерова: «Бачу велетенську проблему в тому, що переклад української літератури здебільшого пов'язаний з академічними інституціями». Тиждень, 27.05.2021, <https://tyzhden.ua/Culture/251972>.

⁸⁰ Мушкетик Л. Славистичні студії в Угорщині: історія та сучасний стан (2014), С. 263, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwicqpez0cb6AhWDxosKHZSgDGUQFnoECAgQAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.etnolog.org.ua%2Fpdf%2Fstories%2Fmonografiji%2F2014%2FMushketik_slav_stud.pdf&usg=AOvVaw3d9W1xmhtHwB86G5DNHhS-.

боку української держави, нерідко «**призводить до того, що європейці дивляться на Україну російськими очима**»⁸¹. На додачу, низка респондентів вважає, що українські дипломатичні установи не проявляють достатньої зацікавленості заходами, котрі організуються осередками українських студій, окрім часто номінального патронату.

Важливим загальнорегіональним запитом є потреба системної підтримки українських студій. Приміром, саме представники українських студій здебільшого є перекладачами української літератури — це один із способів розширити контекст зацікавленості українськими темами. Проте перекладачі працюють без належної інституційної підтримки і часто належать до академічного середовища українців⁸², яке є незмінним упродовж багатьох років і має дефіцит нових кадрів⁸³. Тож цього недостатньо, аби створити конкурентні умови для фінансованого російською державою розмаїття російської перекладної літератури і представленості російської культури загалом.

Характерною рисою українських студій у країнах ЦСЄ є активна співпраця

у трьох вимірах — між собою, з діаспорними українськими об'єднаннями, а також з українськими колегами. Передусім йдеться про співпрацю у рамках окремих Асоціацій українських студій у своїх країнах, що належать до материнської організації — Міжнародної асоціації українців⁸⁴. До пандемії COVID-19 традиційними були міжнародні круглі столи, конференції, конгреси українців, що влаштовувались для обміну досвідом, науковими здобутками, спільними дослідницькими проєктами, виданими підручниками⁸⁵, читання українознавчих курсів гостьовими лекторами з інших університетів (зокрема, з України)⁸⁶, організація літніх мовних шкіл при університетах в Україні, і загалом активне мережування всередині фахової спільноти українців⁸⁷.

З іншого боку, в ЦСЄ співпраця осередків українських студій з діаспорою має два виміри. Один з них полягає в тому, що часто співробітниками студій є етнічні українці — іноді діаспоряни чи представники української національної меншини в кількох поколіннях. Це підтверджує також опитування VI, де респонденти зазначають, що у більшості випадків на українських студіях, незалежно від їхньої

⁸¹ Савицький, Юрій. «Перспективи українських студій у ЄС — це питання національної безпеки України — українознавці». Радіо Свобода, 25 квітня 2017, <https://www.radiosvoboda.org/a/28451256.html>.

⁸² Трегуб, Ганна. «Рита Кіндлерова: "Бачу велетенську проблему в тому, що переклад української літератури здебільшого пов'язаний з академічними інституціями"». Тиждень, 27 травня 2021, <https://tyzhden.ua/Culture/251972>.

⁸³ Мушкетик, Леся. Славистичні студії в Угорщині: історія та сучасний стан. ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2014, с. 263, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwicqpez0cb6AhWDxosKHZSgDGUQFnoEAgQAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.etnolog.org.ua%2Fpdf%2Fstories%2Fmonografiji%2F2014%2FMushketyk_slav_stud.pdf&usg=AOvVaw3d9W1xmhtHWB86G5DNHhS-

⁸⁴ «Міжнародна асоціація українців. Національна асоціація українців», https://www.mau-nau.org.ua/_private/novyny/novyny.htm.

⁸⁵ Федонюк, Валентина. «Сучасна словацька лінгвістична україністика: досягнення та втрати». Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки», вип. 23, 2015, с. 127. Цифровий архів Острозької академії, <https://eprints.oa.edu.ua/5153>.

⁸⁶ Arkhanhelska, Alla. "Olomouc Ukrainistics Today: Achievements and Prospects." *Linguistic Studies*, vol. 33, 2017, pp. 165-175, <http://www.linguisticstudies.org/home/linguistics-studies/volume-33/chronicles-reviews-and-summaries/olomouc-ukrainistics-today-achievements-and-prospects>.

⁸⁷ Палій, Оксана, Олена Погребняк. «Сучасна перекладацька рецепція української літератури в Чехії». Султанівські читання, №11, 2022, сс. 23-31, <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/12655>.

організаційної форми, є співробітники українського походження. Подекуди цей факт накладає відбиток на фокус їхніх дослідницьких проєктів, де літературознавство, історія та культурологія мають чітко виражений локальний аспект залежно від того чи іншого українського регіону походження науковця.

Часто саме представники української меншини/діаспори відігравали визначальну роль у процесі формування українських студій в країнах регіону. Тож не дивно, що науково-дослідні та академічні осередки українських студій активно співпрацюють з організаціями української діаспори, наприклад, **Союзом українців Румунії**, самоврядними організаціями українських громад в Угорщині (зокрема, в **Сегеді** та **Ніредьгазі**), Чехії (**«Українська ініціатива у Чеській Республіці»**), яка, серед іншого, займається промоцією українських студій⁸⁸), Словаччині (Союз русинів-українців Словаччини та філіал «Пласту»⁸⁹), Болгарії (українські діаспорні організації, об'єднані у **«Спільку українських організацій Болгарії «Мати Україна»**) та ін. Але така співпраця у більшості випадків не є довгостроковою, а носить характер точкових контактів. У цьому контексті виділяється **Підляський науковий інститут** у Польщі — це єдиний приклад у досліджуваному регіоні, коли інституція у 2017 році була створена самими етнічними українцями не як громадська організація, а з науково-дослідною метою.

Водночас можливістю і викликом для подальшого розвитку українських студій в державах регіону є велика кількість студентів з України. Так, у чотирьох чеських університетах на напрямах, де викладають україністику, переважають студенти з України⁹⁰. Водночас на українських студіях у польських університетах навчається багато студентів-поляків, при чому не тільки локально з того регіону, де знаходиться навчальний заклад⁹¹. Зрештою, інтерес до українських студій проявляють етнічні українці, часом ті, які впродовж кількох поколінь проживають у державах досліджуваного регіону (показовим є приклад Пряшівського університету у Словаччині).

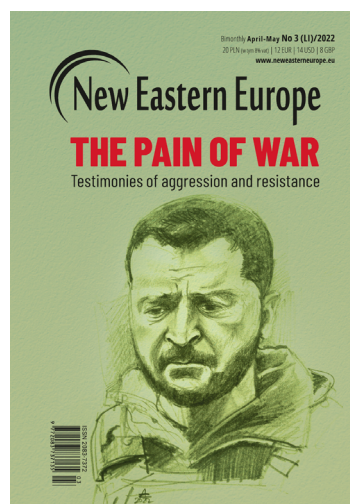
Цікаво, що більшість респондентів УІ на питання щодо динаміки розвитку українських студій протягом останніх п'яти років зазначили загалом, що ні інтерес цільових аудиторій (не тільки студентів, а й політиків, інших дослідників), ні кількість заходів, ані обсяги фінансування принципово не змінилися. Водночас змінам піддалися інші критерії розвитку студій, а саме: кількість тематичних публікацій науковців чи експертів-аналітиків (збільшилась), кількість студентів на відповідних напрямах (зменшилась). Власне через брак студентів закрилися згадані вище програми у словацькому Бансько-Бистрицькому університеті чи Вармінсько-Мазурському та Щецинському університетах у Польщі.

⁸⁸ «Українській молоді в Чехії — чеська україністика!» Ukrajinci.cz, <https://www.ukrajinci.cz/vsechny-aktuality/news+c29/nnnnn-n--nnn-a-annn+a6967.htm>.

⁸⁹ Пеленська, Оксана. «Інтерес до україністики у Словаччині спадає». Радіо Свобода, 29 січня 2016, <https://www.radiosvoboda.org/a/27519666.html>.

⁹⁰ Трегуб, Ганна. «Рита Кіндлерова: “Бачу велетенську проблему в тому, що переклад української літератури здебільшого пов'язаний з академічними інституціями”». Тиждень, 27 травня 2021, <https://tyzhden.ua/ryta-kindlerova-bachu-veletensku-problemu-v-tomu-shcho-pereklad-ukrainskoi-literatury-zdebilshoho-poviazany-z-akademichnymy-instytutsiamy/>.

⁹¹ „Studia ukrainistyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim”. Instytut Filologii Wschodniostowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego, 22 marca 2002, <https://ifw.filg.uj.edu.pl/studia-ukrainistyczne-w-universytecie-jagiellonskim>.

Чимало номерів англомовного журналу “New Eastern Europe”, які видає Коледж Східної Європи, були цілком присвячені Україні.

Джерело: <https://neweasterneurope.eu/past-issues/>

Питання браку інтересу абітурієнтів прямо пов'язане з перспективами працевлаштування випускників українських студій у країнах ЦСЄ. З одного боку, в академічному середовищі українців лунають думки про те, що у місцях компактного проживання української діаспори потрібно створити нові кафедри української філології чи україністики широкого профілю для підготовки майбутніх учителів шкіл з українською мовою навчання⁹². Втім, словацький приклад занепаду побудованих таким чином українських студій показує, що така стратегія не надто надійна.

Теоретично, випускники українських студій могли б працювати в редакціях україномовних діаспорних медіа⁹³ за кордоном, кореспондентами з фокусом

на українських темах у центральних медіа своїх країн, у туристичній сфері тощо. Але такі можливості не завжди доступні, тож загалом невеликий інтерес студентів до суто української філології як вузько застосовної спеціалізації є зрозумілим. Тож звичною є ситуація, коли випускники бакалаврських програм з україністики не завжди потім вступають на магістерські програми з цього самого фаху⁹⁴ або перекваліфікуються одразу після завершення навчання⁹⁵.

Іноді питання закриття осередку українських студій постає не стільки у зв'язку з нестачею студентів, скільки викликане браком коштів (як-от раніше згадуваний приклад Європейського колегіуму польських та українських університетів). Показовим тут є випадок Карлового уні-

⁹² Лизанець, Петро. «Реалізація державної мовної політики в Україні, а також пропаганда та поширення україністики за кордоном: проблеми, завдання і перспективи». Закарпатські філологічні студії, т. 1, вип. 3, 2018, сс. 25-30, <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/24955>.

⁹³ Там само.

⁹⁴ Трегуб, Ганна. «Рита Кіндлерова: “Бачу велетенську проблему в тому, що переклад української літератури здебільшого пов'язаний з академічними інституціями”». Тиждень, 27 травня 2021, <https://tyzhden.ua/Culture/251972>.

⁹⁵ Неборак, Богдана. «Наші культурні мости: україністика Болгарії, Польщі та Чехії». Література на експорт: Chytomo export, 4 серпня 2020, <https://export.chytomo.com/nashi-kulturni-mosty-ukrayinistyka-bolgaryi-polshhi-ta-chehiyi/>.

верситету в Чехії, коли у 2015 році планувалось скоротити штат викладачів-україністів у зв'язку з браком фінансування. Тільки активне залучення діаспорної ГО «Українська ініціатива» та українського посольства дозволили зберегти наявний штат завдяки грантам міжнародних організацій⁹⁶, що, ймовірно, є тимчасовим рішенням. Водночас у випадку тієї ж Чехії, а також Словаччини, Польщі та Угорщини навчання українських студентів в окремих випадках може фінансово підтримати Вишеградський фонд⁹⁷ та інші, знову ж таки, гранти міжнародних організацій, але йдеться радше про індивідуальні стипендії. Тож відповідно до проведеного УІ опитування брак фінансування є однією з основних проблем, з якими стикаються українські студії в регіоні. До того ж, дехто з респондентів наголошує, що якість експертизи науково-дослідних установ прямо залежить від обсягів фінансування.

Після повномасштабного вторгнення Росії, осередки українських студій в країнах ЦСЄ окрім декларацій про замороження співпраці з російськими і білоруськими університетами й організування фінансової⁹⁸ і гуманітарної допомоги, подекуди підходять більш адресно до підтримки українців. Приміром, йдеться про п'ять дворічних стипендій українським студентам (від філософського факультету Карлового університету —

що неочікувано, у співпраці з російськими Фондом свободи Бориса Немцова та Фондом Зіміна)⁹⁹, допомогу родинам українських викладачів¹⁰⁰, відкриття додаткових неформальних освітніх можливостей для української молоді (як-от безкоштовна для українців «Програма лідерства» польського аналітичного центру «Інститут свободи») та ін. Прикметно, що не менше допомагають українцям та Україні навіть у тих вищих навчальних закладах, де осередки українських студій вже не функціонують. Наприклад, Варміно-Мазурський університет в Ольштині працевлаштував 12 українських викладачів та надав прихисток їхнім родинам¹⁰¹.

На фоні війни Росії проти України природним є зростання інтересу до українських студій, що спостерігається вже у 2022/2023 навчальному році в країнах ЦСЄ (зокрема, через безпрецедентний інтерес до курсів української мови¹⁰²), тож можна припустити, що наявні українські студії в цих країнах розширюватимуться, а можливо відкриватимуться й нові. Водночас має місце більший, ніж раніше, інтерес з боку медіа до аналітичних осередків українських студій, які, як зазначають їхні представники в опитуванні УІ, у разі частіше стикаються із проханням про додатковий коментар, експертну оцінку чи фахове пояснення ситуації в Україні/довкола України.

⁹⁶ Пеленська, Оксана. «Україністика в Чехії під загрозою». Радіо Свобода, 19 березня 2015, <https://www.radiosvoboda.org/a/26909998.html>.

⁹⁷ Там само.

⁹⁸ "Support Ukraine." Vilnius University, <https://www.vu.lt/en/support-to-ukraine>.

⁹⁹ „Stipendium Borise Němcova.“ Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, <https://ukraine.ff.cuni.cz/studium/chci-studovat-ff-uk/stipendium-borise-nemcova/>.

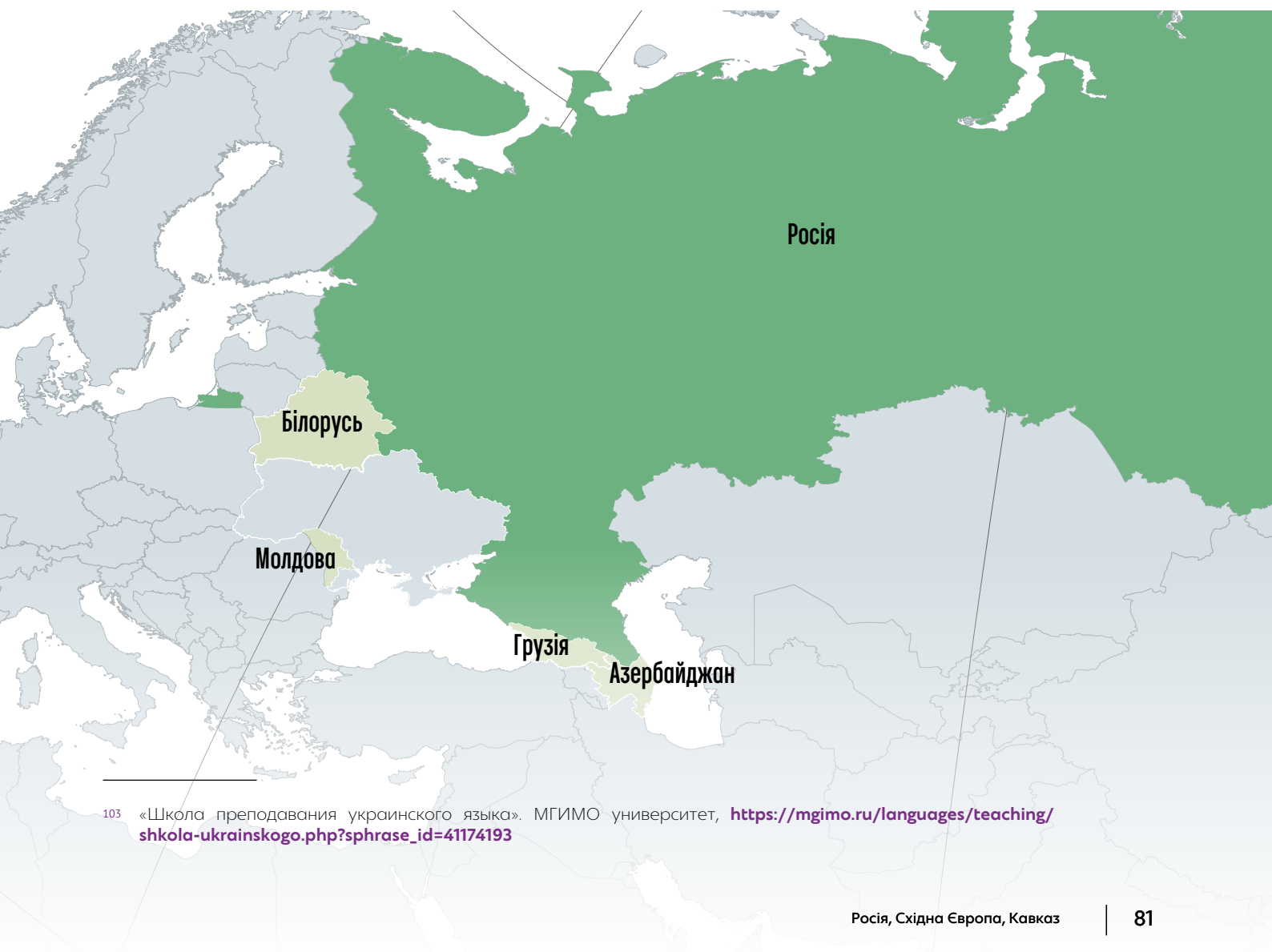
¹⁰⁰ «Університет імені Масарика допомагає Україні». Masarykova univerzita. <https://www.muni.cz/uk/universytet-imeni-masaryka-dopomahaye-ukrayini>.

¹⁰¹ „Uniwersytet Warmińsko-Mazurski zatrudnił wykładowców z Ukrainy“. TKO.pl, 21 kwietnia 2022, <https://tko.pl/142299,2022,04,21,uniwersytet-warmińsko-mazurski-zatrudnił-wykladowcow-z-ukrainy>.

¹⁰² „V červnu a červenci se fakulta učila ukrajinsky, v srpnu výuka pokračuje.“ Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, srpna 2022, <https://www.ff.cuni.cz/2022/08/cervnu-cervenci-se-fakulta-ucila-ukrajinsky-srpnu-vyuka-pokracuje/>.

РОСІЯ, СХІДНА ЄВРОПА, КАВКАЗ

Українські студії в країнах колишнього СРСР почали переважно засновувати після 1991 року: у радянські часи панувало переконання, що «національні республіки» повинні вивчатися лише у їхніх власних межах, тож у всіх республіках вивчали русистику, а у кожній з держав, що постали після СРСР, україністику довелося засновувати з нуля. З 1993 року українську мову почали вивчати в МДУ та Санкт-Петербурзькому університеті. При цьому, у Московському державному інституті міжнародних відносин МЗС Росії, де українську мову вивчають як другу або третю іноземну з 1996 р., необхідність її вивчення пояснюють «утворенням на політичній карті світу нових держав після розпаду СРСР»¹⁰³ Однак попри спільну вкоріненість в радянський досвід, напрямки розвитку україністики вирізняються різними політичними пріоритетами, рівнями ідеологізованості та академічної свободи/несвободи.

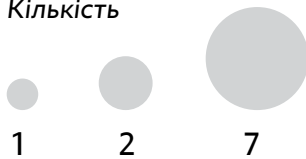
¹⁰³ «Школа преподавания украинского языка». МГИМО университет, https://mgimo.ru/languages/teaching/shkola-ukrainskogo.php?sphrase_id=41174193

Російська Федерація

СТУДІЇ

Кількість

ТИПИ

- Українські студії
- Українські студії в рамках регіональних

Найбільш представленими українські студії є в Росії, де функціонують як академічні студії при державних університетах і мають філологічну і історико-культурну спрямованість. Так, на сьогодні українську мову та літературу вивчають на кафедрах славістики у шести російських університетах, а саме: у **Московському державному університеті ім. М. Ломоносова**, **Воронезькому державному університеті**, **Московському державному інституті міжнародних відносин МЗС Росії**, **Санкт-Петербурзькому державному університеті**, **Російському державному гуманітарному університеті в м. Москва**, **Московському державному лінгвістичному університеті**, при якому також діє Центр

україністики. Три з чотирьох центрів українознавства в Росії присвячені вивченню історії України: **Центр україністики та білорусистики історичного факультету** Московського державного університету ім. М. Ломоносова, **Центр вивчення історії України** при Санкт-Петербурзькому державному університеті, **Центр українських досліджень** Інституту Європи РАН.

Окрім того, **окрема кафедра українознавства** існувала з 2003 по 2014 рр. у Белгородському університеті, проте її було перейменовано на кафедру міжнародних відносин, а згодом реорганізовано у кафедру міжнародних відносин, закордонного регіонаознавства та політології. Філіал Московського державного гуманітарного університету в м. Уфа займався активною дослідницькою діяльністю з україністики. Його працівники та одночасно представники Міжрегіональної громадської організації «Наукове товариство українців ім. Т. Шевченка» (м. Уфа, РФ) у 2011 році налагодили співпрацю з Національним науково-дослідним інститутом українознавства¹⁰⁴. А при Південному федеральному університеті в м. Ростов на Дону у 2008-2014 рр. діяв **центр україністики** та проводилися дослідження на кримськотатарську тематику.¹⁰⁵

Важливо не лише те, що загалом українознавчих осередків в РФ менше, ніж в

Польщі, Канаді, США, а проблематика, якою вони займаються вужча, переважно ідеологізована і залежна від зовнішньополітичної кон'юнктури та мінімально впливає на прийняття політичних рішень. Станом на початок російської агресії у 2014 році, оглядачі виокремили як основну проблему нерозуміння потреби існування українських студій РФ в принципі¹⁰⁶. Причинами цього можуть бути поширеність уявлень про «єдиний народ» і «спільну історичну долю», абсолютизація максимум російської історіографії¹⁰⁷, уявлення про російську мову як оптимальну мову міжнародного спілкування. Навіть станом на 2019 рік не лише дослідники, а й пропагандисти визнавали, що україністика в Росії залишається в зародковому стані, бракує знання і розуміння політичних процесів, які відбуваються в сусідній державі, фіксується переважання публіцистики і суттєве асиметричне відставання від україністики західних країн, передовсім Польщі¹⁰⁸. Нерозуміння важливості породжувало незатребуваність і відсутність кар'єрних перспектив поза наукою: знання української мови вважалося непотрібним навіть для працівників дипломатичної служби і ніяк не заохочувалося¹⁰⁹. Станом на початок російської агресії у 2014 році в РФ випускалося не більше кількох десятків спеціалістів, які володіли українською мовою, більшість яких залишалася в науці, а не в дипломатії чи в політичній сфері.

¹⁰⁴ Науково-дослідний інститут українознавства, 23 квітня 2011, <http://ndiu.org.ua/index.php/2013-05-22-08-06-37/1583-2011-08-31-12-48-40>.

¹⁰⁵ «Неизвестные соседи. Почему в России научного интереса к Украине как не было, так и нет». Журнал «Коммерсантъ Власть», 19 мая 2014, <https://www.kommersant.ru/doc/2470379>.

¹⁰⁶ Там само.

¹⁰⁷ Наприклад: «Тезисы о 300-летию воссоединения Украины с Россией 1654-1954 гг: одобрены Центральным Комитетом Коммунистической партии Советского Союза». Гос. изд-во полит. лит-ры, 1954

¹⁰⁸ «Почему Россия не понимает Украину? Заметки на полях политических баталий». Украина.ру, 26 марта 2019, <https://ukraina.ru/20190326/1022894233.html>.

¹⁰⁹ «Неизвестные соседи. Почему в России научного интереса к Украине как не было, так и нет». Журнал «Коммерсантъ Власть», 19 мая 2014, <https://www.kommersant.ru/doc/2470379>.

Іншою проблемою українських студій в РФ була хронічна недофінансованість і залежність від зусиль окремих ентузіастів. Так, з 1990-х років в МДУ ім. Ломоносова працював Центр україністики і білорусистики на чолі з проф. Михайлом Дмитрієвим, який тільки на початку діяльності отримав підтримку НАНУ і окремих російських інституцій, але загалом не мав масштабного фінансування, тримався на ініціативі засновника і позаштатних співробітників, і попри численні намагання так і не зміг впровадити на історичному факультеті МДУ принаймні спеціальний курс з історії України. В Санкт-Петербурзі, де — як виняток — все ж існувала тягла традиція вивчення історії України, працював Центр вивчення української історії, заснований і керований проф. Тетяною Таїровою-Яковлевою, який зосереджувався на суто науковій діяльності з видання першоджерел з історії України періоду Гетьманщини, величезна кількість яких зберігається у Санкт-Петербурзі та Москві, відповідними дослідженнями, конференціями, студентськими та аспірантськими обмінами. Цей центр також не мав сталого фінансування (ні державного, ні університетського) і покладався на невелике грантове фінансування, однак активно співпрацював з українськими інституціями — Києво-Могилянською академією, Харківським та Львівським університетами, інституціями НАНУ тощо. Зрештою, у 2004 році в складі Інституту Європи Російської академії наук був утворений Центр українських досліджень, який в основному займається дослідженням сучасної (радянської, пострадянської) історії України. Попри сподівання, що з нього ви-

росте цілий Інститут України¹¹⁰, досі в Центрі один штатний незмінний співробітник — Віктор Мироненко. Важливий змістовний вплив на напрямки розвитку російської україністики в останні десятиліття справляв професор Олексій Міллер з Європейського університету в Санкт-Петербурзі (і в галузі академічних досліджень, і в публічному дискурсі), який, втім формально не афілійований з жодним власне українознавчим дослідницьким осередком.

Важливо зазначити, що до 2014 року український уряд публічно проявляв більше підтримки українознавчих напрямків в Росії та розвитку наукових і дослідницьких зв'язків, аніж в Північній Америці та Європі. Це відбувалося через сприяння українських установ і Посольства у відкритті окремих осередків, вручення державних нагород ректорам та професорам російських університетів, фінансування **Національного культурного центру України у м. Москві** Державним управлінням справами, студентські обміни та увагою до спільних заходів і форматів. Однак така підтримка завжди була недостатньою для повноцінного функціонування студій.

Проблему розпорошеності та атомізованості окремих осередків та індивідуальних викладачів мало б вирішити заснування Російської асоціації українців у 2009 році. Це було об'єднання викладачів понад 10 російських університетів. Крім установ РАН (Інститут слов'янознавства, Інститут Європи), московських і Петербурзького університетів, йшлося про викладачів з університетів Белгорода (кафедра з 2003

¹¹⁰ Мироненко, Віктор. «Океан исторического невежества. О некоторых проблемах современной российской украинистики». Газета «День», 03 июля 1996, <https://day.kyiv.ua/ru/article/nota-bene/ocean-istoricheskogo-nevezhestva>.

року під керівництвом проф. Олійника, найбільша кількість студентів), Уфі, Саратова, Тюмені і Сургуту, очолила її філологиня Галина Лесная. Між 2009 і 2013 роками Асоціація провела три конференції, хоча скаржилася на брак інтересу і підтримки українських колег, неможливість студентських і аспірантських обмінів, відсутність можливостей для студентів відвідати літні школи з української мови в Україні¹¹¹. Вочевидь, Асоціація не пережила російської агресії 2014 року: сайт не функціонує, а останні згадки про її діяльність датуються 2013 роком.

Окрім того, російські центри україністики головно мали або філологічне, або історичне спрямування. Щодо мовного напрямку, українську мову в університетах РФ почали вивчати у 1993 році і сьогодні вивчають як другу або третю іноземну, в рамках короткотермінових курсів на базі осередків слов'янської філології при шести університетах. В значній частині університетів йдеться суто про базовий рівень володіння. Викладачі МДІМВ скаржилися, що в Росії взагалі не існувало методик з викладання української як іноземної, тож вони розроблялися з нуля навіть для базових рівнів володіння мовою¹¹². Працівники Центру слов'янської філології Воронежського державного університету підкреслюють, що часу відведеного нормативами Міносвіти РФ на вивчення української мови не вистачає, «два семестри дозволяють тільки познайомитися зі слов'янськими мовами, але не вивчити їх»¹¹³.

Що стосується історичного напрямку, тут існують великі складнощі пов'язані з тим, що на більшість питань спільної історії у російських та українських істориків відмінні погляди і трактування, а щодо окремих подій, головно історії ХХ століття, такі погляди діаметрально протилежні. Російські історики працюють передовсім над темами, які підкреслюють спільність історичного і політичного порядку денного, в той час як українці наголошують на відмінностях. Так, одним з ключових **напрямків досліджень** Центру українських досліджень Інституту Європи РАН була розробка концепції спільної модернізації України та РФ. Дослідження історії України на кафедрі країн пострадянського зарубіжжя Російського державного гуманітарного університету зосереджене на процесах реінтеграції пострадянських країн. Серед десятків спільних проєктів Центру україністики і білорусистики МДУ з Центром українських досліджень Інституту Європи РАН конференція «Україна и Россия: история и образ истории» та **круглий стіл** присвячений питанням вивчення історії України підкреслюють наративи про «спільну історію» і «один народ». Відтак робота найбільш продуктивних осередків стосувалася видання джерел більш ранніх століть і закриття «білих плям» у взаємній обізнаності. Іншим важливим напрямком було налагодження діалогу між українськими та російськими істориками щодо найбільш спірних питань двосторонніх відносин. З 2003 року існувала спільна російсько-українська комісія істориків (на найви-

111 Виступ Галини Лісної на міжнародній конференції «Российско-украинские отношения: реалии и перспективы» 26 червня 2013 року в Москві. Див. «Киев — Москва. Острый диалог “Российско-украинские отношения: реалии и перспективы”», Відкритий ліс, 12 липня 2013, <https://www.openforest.org.ua/18109/>.

112 «Для стран СНГ издали учебник украинского языка на русском». Лига. Новости, 21 октября 2010, <https://news.liga.net/society/news/dlya-stran-sng-izdali-uchebnik-ukrainskogo-yazyka-na-russkom>.

113 «Учебный центр славянской филологии». Воронежский государственный университет, <https://www.phil.vsu.ru/structure/depts/slavphil.html>.

щому рівні академій наук обох країн), яка намагалася розробляти методичні посібники для вчителів російських та українських шкіл, книгу «Україна очима російських істориків» (написана, але не видана)¹¹⁴.

Загалом, десятиліття 2003-2013 чільні російські україністи вважають періодом розквіту російської україністики, коли була видана значна кількість архівних документів, проводилося чимало спільних семінарів та конференцій, утворювалися нові дослідницькі осередки (наприклад, Центр історії України і Білорусі у відділі порівняльно-історичних досліджень країн пострадянського простору в Інституті загальної історії РАН, згадані вище Центр українських досліджень в Інституті Європи РАН та кафедра країн пострадянського зарубіжжя в Російському державному гуманітарному університеті, Російська асоціація україністів, тощо)¹¹⁵.

Однак напередодні збройної агресії в Криму і на Сході України, історичний фокус досліджень з україністики в РФ неминуче стикнувся з активною пропагандистською роллю та інструменталізацією історії у зовнішній та внутрішній політиці російського авторитарного режиму. Так, російські політики відстоювали створення і розвиток російської україністики головню для того, щоб поборювати «фальшиві» історичні нарративи¹¹⁶. У 2009 році була створена комісія Президента РФ з протидії спробам

фальсифікації історії на шкоду інтересам Росії на чолі з Сергієм Наришкіним, на той час керівником Адміністрації Президента (ліквідована у 2012 році). Втім пізніше той же Наришкін став головою Російського історичного співтовариства і знову ж таки переймався викладанням історії в сусідніх країнах та ідеологічною уніфікацією шкільного викладання історії в РФ. Загальним підсумком функціонування українських студій в умовах авторитарного режиму РФ та його агресивних зовнішньополітичних пріоритетів можна вважати псевдоісторичну статтю президента РФ В. Путіна «Про історичну єдність українського та російського народів», повністю підпорядковану ідеологічному виправданню повномасштабного вторгнення 2022 року.

Ще більш опукло політично-ідеологічна ангажованість проявилася в інтерпретаціях щодо найновішої історії та (зовнішньо) політичної аналітики щодо України. Її монополізували ідеологи без фахової підготовки або ж інституції на кшталт Інституту країн СНД чи Російського інституту стратегічних досліджень, які нерідко в своєму «аналізі» виходили з недоцільності існування української державності як такої, відсутності для цього історичних чи культурних підстав, неунікненності її реінтеграції з Росією, чим не лише унеможливлювали будь-який діалог, а й вводили в оману власну владу. Після анексії Криму та війни на Сході України, а надто після повномасштабної агресії, найрізноманітніші державні і контрольно-

¹¹⁴ «Неизвестные соседи. Почему в России научного интереса к Украине как не было, так и нет». Журнал «Коммерсантъ Власть», 19 мая 2014, <https://www.kommersant.ru/doc/2470379>.

¹¹⁵ Таирова, Татьяна, Виктор Ищенко. «Современное состояние украинистики в России и перспективы сотрудничества с украинскими историками». Вестник РАН, т. 90, № 1, 2020, с. 89-93, <https://sciencejournals.ru/cgi/getPDF.pl?jid=vestnik&year=2020&vol=90&iss=1&file=Vestnik2001013Tairova.pdf>.

¹¹⁶ «Почему Россия не понимает Украину? Заметки на полях политических баталий». Украина.ру, 26 марта 2019, <https://ukraina.ru/20190326/1022894233.html>; «Косачев: Россия должна создавать собственную украинистику». Украина.ру, 04 февраля 2019, <https://ukraina.ru/20190304/1022879978.html?in=t>.

вані державою дослідницькі осередки і аналітичні центри переважно включилися в інформаційно-пропагандистський супровід російської агресії. Наприклад, здвоєний номер журналу «Россия в глобальной политике» **за травень/червень 2018 року** це одна зі спроб інтелектуально підійти до проблеми недостатньої обізнаності в українській проблематиці, проте вона грузне під гнітом політичних пріоритетів і усталених в російській інтерпретації дискурсів, творячи суголосний політичним цілям наратив. Хоча на тлі загальної бідності російської україністики, самі україністи визнають вихід подібного збірника важливим проривом¹¹⁷. Центри, які працюють, зосереджуються на традиційній філологічно-етнографічній репрезентації українців через побут і народну культуру. Так, під час повномасштабного вторгнення Центр україністики Московського державного лінгвістичного університету провів **фестиваль**, де представив українську культуру через призму традиційних промыслів та примітивних гастрономічних стереотипів: «Пригощали, звичайно, українським продуктом № 1 — салом з чорним хлібом і солоними огірочками»¹¹⁸.

Ще у 2014 році були розірвані більшість зв'язків і обмінів між російськими та українськими інституціями, припинила діяльність профільна асоціація і міждержавна комісія істориків. Був закритий Центр вивчення історії України при

Санкт-Петербурзькому державному університеті, а його очільницю, яка чи не єдиною з російських україністів виступила з публічним засудженням агресії, звільнили з самого університету і з Російської академії наук¹¹⁹. Відтак російську україністику треба буде перезасновувати після війни.

Окремою проблемою є те, що консервативне методичне і змістове наповнення, а нерідко й виразна політична і ідеологічна заангажованість регіональних, зокрема славістичних та східноєвропейських студій в університетах та дослідницьких осередках РФ, непрямо впливає на українські студії в інших країнах. Навчання, стажування, наукові чи студентські обміни з провідними російськими закладами обирає чимало західних фахівців, які в тому числі займаються і дослідженнями України, а відтак є вразливими до засвоєння і впливу російських трактувань і наративів щодо України, її історії, мови та політики. Це формує тісні академічні зв'язки з російськими навчальними закладами, а також є однією з причини поширеності російських наративів серед дослідників та дослідниць Східної Європи в інших країнах. Представники цих російських осередків також активно беруть участь у міжнародних заходах щодо України як носії об'єктивного знання, подаючи інформацію відповідно до російських наративів, а іноді навіть і пропагандистських тез¹²⁰.

¹¹⁷ Див. Мироненко, Виктор. «Понять Украину. Состояние российской украинистики». Научно-аналитический вестник ИЕ РАН, №6, 2018, сс. 177-181.

¹¹⁸ «Фестиваль культур — 2022». Центр україністики МГЛУ, 30 мая 2022, https://linguanet.ru/sotrudnichestvo/otdel-po-yazykam-i-kulture-gosudarstv-uchastnikov-sng-i-shOs/tsentr-ukrainistiki/novosti-tsentra.php?ELEMENT_ID=10945.

¹¹⁹ Коробова, Елизавета. «Иначе фашизм возродится — сети о недопустимости переписывания истории». ИА Регнум, 22 июня 2022, <https://regnum.ru/news/polit/3626538.html>.

¹²⁰ «Россия и Новый глобальный порядок». Институт Европы РАН, 27 июня 2022, <https://www.instituteofeurope.ru/nauchnaya-zhizn/novosti/item/27062022-2?highlight=WyJcdTAOM2ZcdTAONDNcdTAOM2JcdTAOMzVcdTAONDBcdTAOMzgiXQ==>.

Білорусь, Азербайджан, Грузія, Молдова

ТИПИ

- Українські студії
- Українські студії в рамках регіональних

Що стосується інших держав, які в минулому були республіками СРСР, то з одного боку вони поділяють пострадянський виклик заснування україністики з нуля, а з іншого, більшою чи меншою мірою є об'єктами експансії російської м'якої сили, одним з географічних пріоритетів якої є регіон СНД, що має своє вираження в концентрації зусиль на поширення і вивчення російської мови, інтенсифікації наукових та студентських обмінів з російськими університетами, поширення та укріплення російської культури загалом¹²¹. Втім, попри спільні початки, напрямок розвитку українських студій в Грузії і Молдові загалом відмінний від подібних студій в Білорусі чи Азербайджані.

¹²¹ Дослідження інституцій культурної дипломатії Російської Федерації, Український інститут, 2022, <https://ui.org.ua/sectors/projects/research-sectors/study-on-russian-cultural-diplomacy-institutions-2/>.

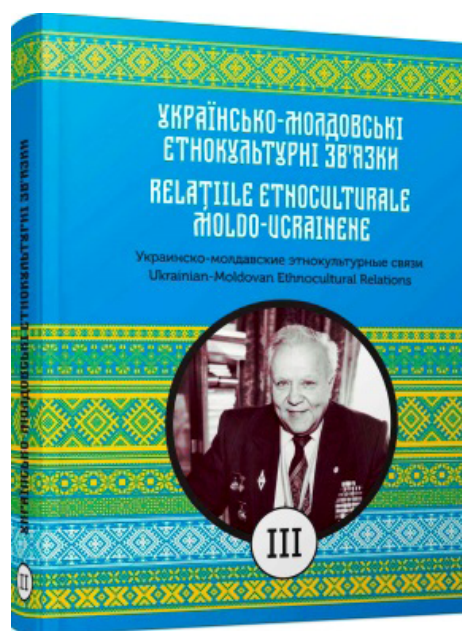
В країнах Центральної Азії центрів українистики ми не знайшли. За винятком численних культурних центрів діаспори та початкових і середніх шкіл в Казахстані нам не вдалося знайти мовних студій в Центральній Азії¹²². Попри те, що студенти з Узбекистану, Таджикистану, Туркменістану часто їдуть **здобувати вищу освіту** в Україні, в країнах немає мовних курсів. Також попри чисельну кримськотатарську діаспору в Узбекистані вивчають кримськотатарську мову та культуру тільки на рівні об'єднань та культурного центру¹²³.

В Білорусі та Азербайджані на сьогодні українстика представлена одним осередком при державних університетах з фокусом на вивченні української мови, літератури та культури. Українську мову в Білорусі викладають як окрему спеціалізацію — на кафедрі теоретичного та слов'янського мовознавства Білоруського державного університету. Серед дисциплін курсу окрему роль відводять вивченню історії української мови, в рамках якого вивчають твори українських авторів від Григорія Сковороди до Лесі Українки. Методична література курсу складається в більшості з радянських посібників¹²⁴.

Досить вузько, як виглядає з аналізу публічної діяльності, представляють українську культуру і в Азербайджані, в **Українському культурно-освітньому центрі** Бакинського слов'янського університету, створеному за сприяння посольства України. Центр займається викладанням української мови та ви-

вченням українського та азербайджанського культурного надбання. А також — популяризацією української культури, однак, представляє її через традиційний одяг та музичний супровід ансамблю «Слов'яночка». Такий погляд на українську культуру зумовлений помітним російським впливом в університеті, адже він веде офіційну сторінку російською мовою, має розвинені російські студії: чотири його кафедри присвячені російським мовним та літературним студіям, а почесним доктором є В. Путін.

Бельцький державний університет імені Алеку Руссо — єдиний вищий навчальний заклад у **Республіці Молдова**, в якому є можливість вивчати українську мову і

Збірник наукових праць «Українсько-молдовські етнокультурні зв'язки»

¹²² «Українські громади Казахстану». Посольство України в Республіці Казахстан, 7 травня 2020, <https://kazakhstan.mfa.gov.ua/ru/5011-ukrajinsyki-gromadi-kazahstanu>.

¹²³ «Кримські татари в Узбекистані». Посольство України в Республіці Узбекистан, 20 грудня 2021, <https://uzbekistan.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/krimski-tatari-v-uzbekistani>.

¹²⁴ «Навчальна програма з історії української літературної мови». Міністерство освіти Республіки Білорусь, 2011, <https://core.ac.uk/download/pdf/290214066.pdf>.

культуру на **кафедрі славістики філологічного факультету**. Навчання доступне для студентів з Республіки Молдова та з України на безплатній основі або з можливістю отримання стипендії. Також на базі університету у Бельцях діє Центр української мови і культури. Натомість науково-дослідна україністика представлена у Молдові через діяльність **Інституту культурної спадщини**, де українським темам присвячені дослідження етнічних меншин в етнологічному розрізі. Розбудовою україністики у Молдові з початку 1990-х років займався вчений, академік АН Молдови, відомий український і молдовський літературознавець Костянтин Попович. Вшановуючи його пам'ять, з 2012 року проводяться «Міжнародні наукові читання пам'яті академіка Костянтина Поповича», за підсумками яких у різні роки було видано вже кілька збірників наукових праць «Українсько-молдовські етнокультурні зв'язки»¹²⁵. Окремо слід згадати т. зв. «Придністровську Молдавську республіку» в Республіці Молдова, де українська мова є однією з офіційних. У Придністровському державному університеті діє **кафедра української мови** та центр української культури, де навчання ведеться українською мовою. Студентам пропонується вивчення української філології на бакалавраті на денній та заочній формі.

Україністика в Грузії завдячує своєму розвитку Отару Баканідзе, русисту за освітою, який пів життя присвятив українським студіям¹²⁶. У Грузії, Науково-дослідний Інститут україністики ім. про-

фесора Отара Баканідзе Тбіліського державного університету ім. Іване Джавахішвілі фокусується на двосторонніх культурних відносинах України та Грузії, літературно-культурних взаєминах і перетинах української та грузинської культур, кавказьких періодах українських авторів. Студенти вивчають мову, історію та культуру України. Серед артикульованих колективом проблем — брак підтримки своєї діяльності з боку України для нових наукових проєктів, колективних видань, перекладів наукової та художньої літератури, видання словників¹²⁷.

¹²⁵ «Учені НАН України зустрілись із україністом Катериною Кожухар із Молдови». Повідомлення НАН України, 13 червня 2019, <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=5153>.

¹²⁶ Грицик, Людмила. «Моделі грузинської україністики: Отар Баканідзе». Слово і Час, 2019, <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/170795/14-Hrytsyk.pdf?sequence=1>.

¹²⁷ Грицик, Людмила. «Українознавство в Грузії: шляхи розвитку, проблеми, перспективи». <http://archive.ndiu.org.ua/fulltext.html?id=2329>.

ТУРЕЧЧИНА

СТУДІЇ

Кількість

ТИПИ

- Українські студії
- Українські студії в рамках регіональних
- Кримськотатарські студії

Повноцінні українські студії в Туреччині було засновано зовсім нещодавно: спроба ініціювати вивчення української мови в Анкарі у 1990-х роках зазнала невдачі через брак інтересу потенційних студентів¹²⁸. До цього дня в Анкарі, столиці Туреччини, немає інституціоналізованих питома українських студій. Відтак, **відділення україністики на кафедрі слов'янських мов і літератури** (колишнє відділення русистики) в Стамбульському університеті було засноване лише у 2017 році і у 2022 дипломи з цієї спеціальності отримали перші 8 бакалаврів¹²⁹. На бакалавраті, де щороку навчається до 20 студентів, викладаються курси з

¹²⁸ Шафак, Катерина. «Як вивчають українську мову в Стамбульському університеті». Ukr-Айна, 2 жовтня 2019, <https://www.ukr-ayna.com/uk/yak-vivchayut-ukrayins-ku-movu-v-stambul-s-komu-universiteti/>.

¹²⁹ Будник, Ольга. «Мар'яна Барчук-Галик, викладачка відділення україністики Стамбульського університету. Для турків вивчати українську мову — це екзотика та великий виклик, але попит зростає з року в рік». Укрінформ, 18 липня 2022, <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3531565-marana-barcukgalik-vikladacka-viddilenna-ukrainistiki-stambulskogo-universitetu.html>; Ославська, Світлана. «Босфор клекотить: хто вивчає і викладає українську мову в Туреччині». Hromadske, 7 квітня 2018, <https://hromadske.ua/posts/ukrainska-mova-v-turechchini>.

Відкриття відділення української мови та літератури в Стамбульському університеті.

української мови, історії, культури та літератури України, перекладу; викладачі кафедри підготували підручник «Українська мова для турецькомовних студентів. Базовий рівень». Можливості започаткувати магістерський рівень освіти наразі немає через брак достатньої кількості кваліфікованих наукових кадрів.

В рамках Євразійських студій Карабюкського університету з 2016 року завдяки наявності двох спеціалістів вивчають турецько-українські відносини, мовну політику в Україні, політичні трансформації в Україні після 2014 року. З 2018 року студенти мають можливість вивчати українську мову на початковому рівні. Університет співпрацює з Прикарпатським національним університетом ім. В. Стефаника, на базі якого організовує літню україномовну школу для турецьких студентів.

Самостійних кримськотатарських студій в Туреччині немає. Університетські студії кримськотатарської мови мають місце у трьох університетах, проте вони вивчаються без жодного зв'язку з Україною та мають переважно філологічний напрямок вивчення тюркських мов та діалектів. Прикладами є

кафедра сучасних тюркських діалектів та літератур в університеті Хаджи Байрам Велі (курси кримськотатарської мови та літератури), **кафедра сучасних тюркських діалектів та літератур в університеті Кастамону** (курси кримськотатарської мови та літератури), **кафедра турецької мови та літератури** (кримськотатарська мова) в університеті Орду. Більш глибокі нефілологічні дослідження кримськотатарської тематики залишаються справою окремих дослідників, які створюють об'єднання на кшталт Мережі кримських студій (**Crimean Studies Network**).

Якщо за останні кілька років розпочалося інституціоналізоване вивчення української мови принаймні на початкових рівнях, то на рівні історичних чи політологічних студій, в Туреччині надалі домінують російські чи регіональні студії, для яких Україна є другорядним об'єктом дослідження. Після початку повномасштабної агресії увага до українських тем різко зросла, однак через брак інституціоналізованої експертизи, він зводиться переважно до експертних коментарів та участі в публічних заходах окремих науковців, для яких Україна не є основною спеціалізацією. Серед прикладів можна згадати заснований у 1998 році **Центр російських студій в університеті Бількент**, що фокусується на дослідженнях Росії, Євразії та Східної Європи. Хоча Україна втрапляє в його географічний засяг, повноцінної україністичної складової він ніколи не мав, попри регулярні публічні заходи, чимало з яких у 2022 році присвячені Україні, складно вважати його повноцінною українською студією. Подібним прикладом є **Дослідницький центр країн Чорноморського регіону і країн Центральної Азії** при Близькосхідному технічному університеті, заснований у 1992 році, що

побіжно досліджує Україну в контексті російсько-української війни і ролі Туреччини в ній. Регулярніше пов'язані з Україною дослідження публікуються у **Центрі дослідження Євразії**, що зосереджується на вивченні стратегічно важливих для Туреччини регіонів, зокрема країн басейну Чорного моря. Попри відсутність повноцінної україністики, Центр регулярно публікує у своєму журналі **«Євразійський світ»** статті українських дослідників, періодично випускає власні дослідження, які враховують український контекст.

Зрештою, брак інституціоналізованої україністики в Туреччині частково заповнюють активістські діаспорні ініціативи, приміром Українська спілка в Анкарі створила і активно просуває вивчення української мови як іноземної через онлайн-платформу **Ukraynaca Öğreniyorum** («Вивчаю українську»). З 1955 року функціонує Генеральний **центр культури та взаємодопомоги кримських тюрків** у м. Анкара, задля збереження та розвитку кримськотатарської мови та культури, а також взаємодопомоги кримським татарам в Туреччині. При центрі викладають кримськотатарську мову, а також організовують численні заходи на тему кримськотатарської культури, історії тощо.

Відтак найбільшою проблемою українських студій в Туреччині залишається їхня слабка і пізня інституціоналізація, пов'язана з тим, що реальний інтерес і самих університетів чи дослідницьких осередків, і студентів виник тільки після 2014 року і особливо після повномасштабної агресії 2022 року. Інституціоналізованим піонерським осередком залишається відділення україністики на кафедрі слов'янських мов і літератур Стамбульського університету, в решті

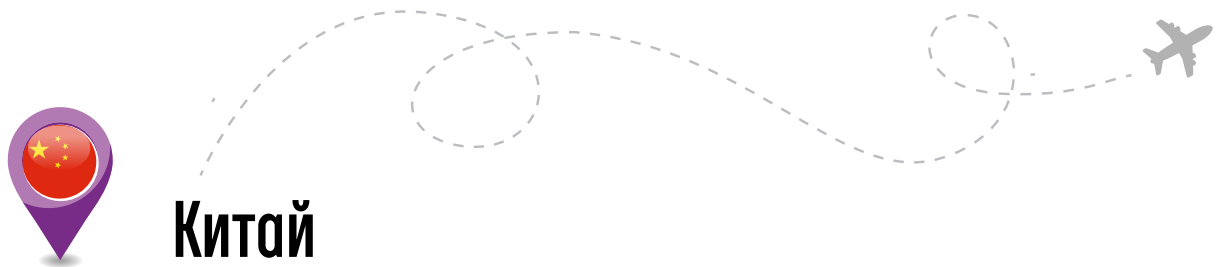
університетських чи дослідницьких центрів йдеться про сильну залежність від активності та дослідницьких інтересів окремих дослідників або ж зростання короткострокової зацікавленості спеціалістів з суміжних тем, зумовлене війною. Передбачувано, на шляху розвитку українських студій в Туреччині стоїть і мала кількість релевантної літератури, і брак кадрів, і складні бюрократичні процедури Ради вищої освіти з відкриття нових кафедр та затвердження академічних програм, і потреба додаткового фінансування і стипендій для студентів, і потреба виходити на більш широкі кола турецького суспільства через медіа, щоб подолати тривкі наслідки панування проросійського фокусу в дослідженнях попередніх десятиліть. Окремою проблемою залишається нестача україномовних експертів та вчених, які могли би досліджувати історію та сучасність України з оригінальних джерел, а не крізь призму радянського/російського впливу.

Підручник з української мови для турецькомовних студентів, написаний викладачками відділення україністики Стамбульського університету і виданий у 2022 році.

СХІДНА АЗІЯ

Українські студії в регіоні Східної Азії знаходяться поза традиційним ареалом українських студій і порівняно маловідомі в Україні, але доволі значущі і динамічні осередки можна знайти принаймні в трьох країнах регіону: Китайській Народній Республіці, Японії та Республіці Корея.

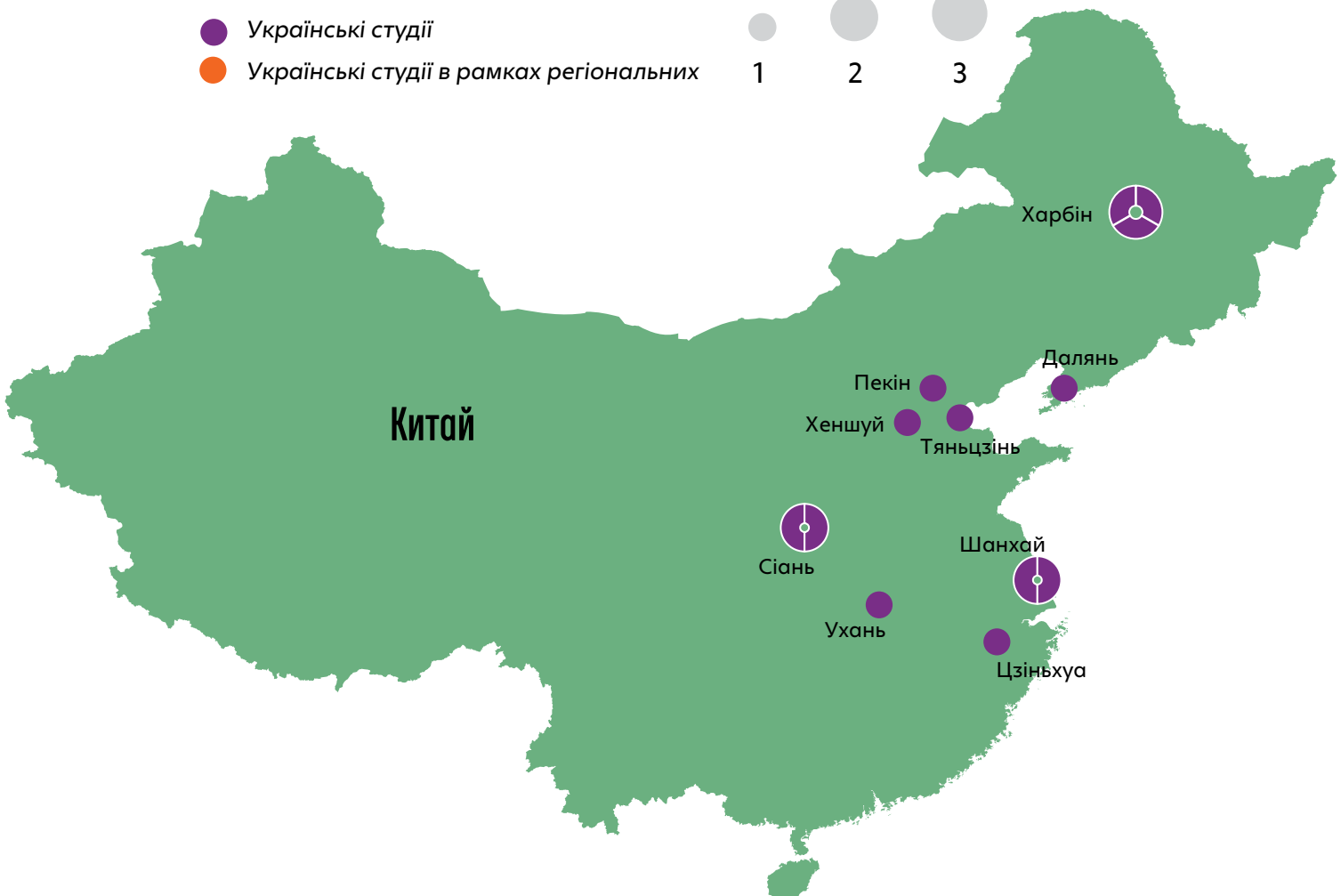
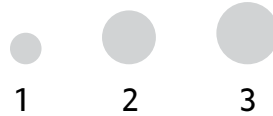
Китай

ТИПИ

- Українські студії
- Українські студії в рамках регіональних

СТУДІЇ

Кількість

Дослідження україністики в Китайській Народній Республіці розпочалося у другій половині ХХ століття після укладання у лютому 1950 р. двостороннього договору про дружбу і взаємну допомогу між СРСР і КНР. У тому ж році був відкритий факультет російської мови в Уханьському університеті, а вже у 1964 р. на тлі загострення радянсько-китайських відносин в Уханьському ж університеті було засновано першу в КНР секцію українських досліджень (в радянські часи функціонувала з перервами). Тривалий час секція була єдиним в Китаї спеціалізованим осередком україністики і сьогодні залишається провідним китайським україністичним центром¹³⁰.

З розпадом СРСР у 1991 р. розвиток українських студій в Китаї отримав новий імпульс. Так, згадана вище секція була реорганізована у **Центр дослідження України при Інституті іноземних мов Уханьського університету**. Центр поступово розширив спектр досліджень України на питання науки, техніки, історії, культури, літератури. У 1993 році Центр відкрив факультатив з вивчення української мови, а у 1995 році українська почала викладатися як основна мова, був виданий перший у КНР українсько-китайський розмовник, а у 1996 р. — перший підручник з української мови. Співробітники Центру брали активну участь у міжнародних конгресах, симпозіумах та конференціях україністів, започаткували програми обміну¹³¹. У 2007 р. внаслідок посилення російської м'якої сили на китайському напрямку Центр було реорганізовано у Центр дослідження Росії та України, а його спів-

робітників закріпили за факультетом російської мови. Після 2007 року Центр знову почав викладати українську мову як факультативну на початковому рівні для кількох (5-7) студентів на рік, хоча у 2019-2020 навчальному році факультатив не проводився взагалі. Центр активно працює і як аналітичний центр щодо стратегій регіонального розвитку в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях», здійснює історико-географічне дослідження «Великого чайного шляху», в тому числі і в Україні, надає консультативні послуги. Значне пожвавлення україністичної складової спостерігається після призначення керівницею центру Тянь Юань наприкінці 2019 року.

У **Пекінському університеті іноземних мов** українську мову як другу іноземну вивчають з 2003 року, як першу іноземну — з 2017 року. У 2016 році для активізації українсько-китайської освітньої взаємодії у складі Інституту російської мови університету було створено **Центр дослідження України**, таке інституційне відокремлення стало можливим для забезпечення співпраці з Львівським університетом ім. Івана Франка. До 2021 р. Центр не мав окремого приміщення й обладнання, його керівником з 2019 року і станом на сьогодні єдиним викладачем української мови є Лао Хуася, випускниця Національного університету «Львівська політехніка».

5 жовтня 2007 р. другим навчальним закладом КНР, у якому за часів незалежності України була відкрита спеціальність «Українська мова та література» (на базі факультету російської мови та

¹³⁰ Кошовий, Сергій, Тянь Юань, Лю Цзайцзи, Куан Цзенцзюнь. «Центр дослідження України при Уханьському університеті: історія та сучасність». Україна–Китай, №14, 2018, <https://sinologist.com.ua/koshovyj-s-tyan-yuan-lyu-tszajtszy-kuan-tszentszyun-tsentr-doslidzhennya-ukrayiny-pry-uhanskomu-universyteti-istoriya-ta-suchasnist/>.

¹³¹ Там само.

1964	1991	2014	2015	2016	2018
Секція українських досліджень Уханського університету	Реорганізація Секції українських досліджень у Центр дослідження України Уханського університету	Центр українських досліджень у Далянському університеті іноземних мов Центр українських досліджень у Тяньцзінському університеті іноземних мов	Центр українських досліджень у Шанхайському університеті іноземних мов	Центр дослідження України у Пекінському університеті іноземних мов	Російсько-український дослідницький центр Харбінського інженерного університету

літератури), став Шанхайський університет іноземних мов. У жовтні 2015 року через посилення актуальності українських студій у зв'язку з російською агресією, на базі Університету було відкрито **Центр українських досліджень**. Завдання Центру передбачають створення платформи для українознавчих досліджень і наукових обмінів з Україною, науково-дослідницьку роботу викладачів української мови та літератури та підготовку висококваліфікованих фахівців з української мови та літератури для реалізації стратегії «Один пояс, один шлях». У грудні 2017 року факультет російської

мови та літератури було реорганізовано в Інститут Росії та Євразії, який об'єднав у собі три факультети: російської мови, мов Східної та Центральної Європи (саме на цьому факультеті вивчають українську мову) та мов Середньої Азії. Станом на початок 2022 року українську мову в Шанхайському університеті іноземних мов вивчали 11 китайських студентів у двох викладачів.

Імпульс до розвитку україністики в КНР надало підписання угоди про стратегічне партнерство між Україною та Китаєм у 2011 році. У період після 2014 року, революція та початок війни в Україні підняли актуальність українських студій і сприяли їхньому розширенню в Китаї. Приміром, у **Далянському університеті іноземних мов** Центр українських досліджень було відкрито у 2014 році, а викладання української мови розпочалося у 2019 році. У **Тяньцзінському університеті іноземних мов** Центр українсько-китайських культурних зв'язків було відкрито у 2014 році. У 2017 році він перейменований на Центр українських досліджень, одним зі здобутків якого стало видання у 2018 році антології поезії Т.Шевченка «Батько духу українського народу». Викладання української мови було розпочато у 2017 році. У 2020 році на підставі Кооперативної освітньої угоди між Національною музичною академією України ім. П.І.Чайковського та Хеншуйським університетом при останньому засно-

Відкриття Центру українських досліджень у Шанхайському університеті іноземних мов.

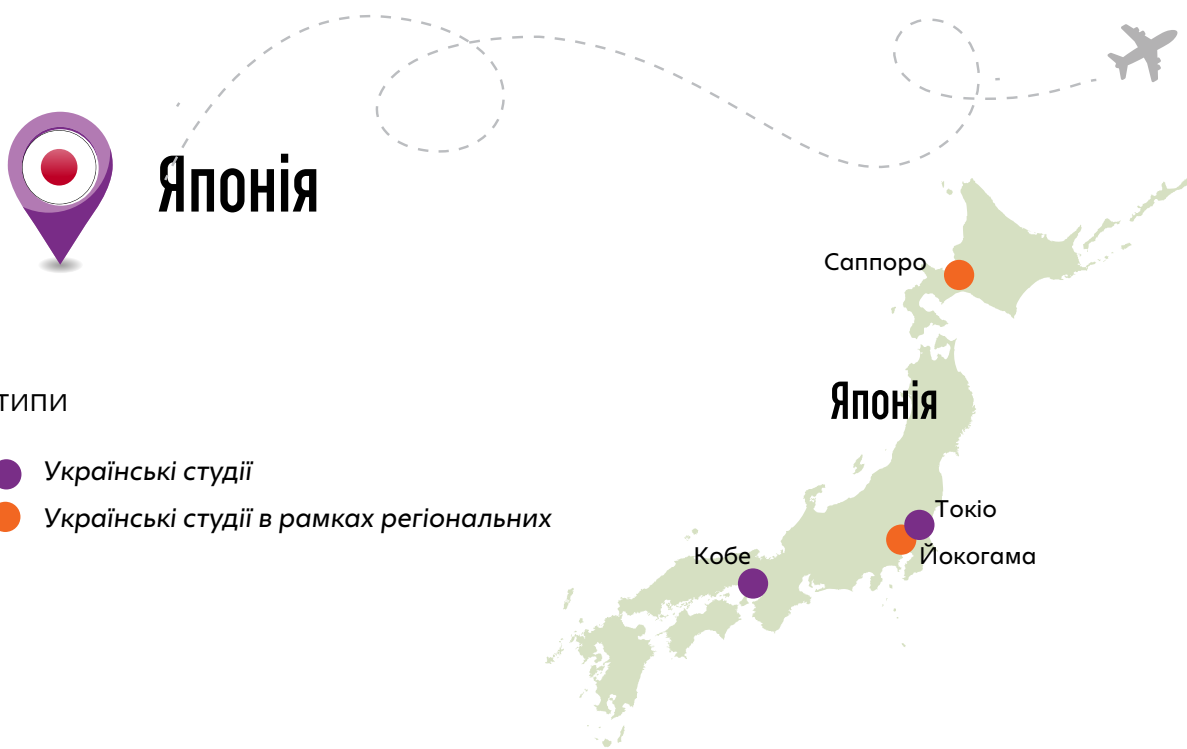

вана Міжнародна академія музики і мистецтв ім. П.І.Чайковського. З того часу для студентів академії серед інших предметів викладається і українська мова. У 2021 році на базі Інституту мов та медіа Аньхойського університету фінансів та економіки було відкрито арт-клуб з вивчення української мови, підписано договір про співпрацю між цим університетом та Південноукраїнським національним педагогічним університетом ім. К.Д.Ушинського (м. Одеса).

Станом на сьогодні функціонують також центри україністики та/або вивчення української мови в університетах іноземних мов Сіаня, Харбіна, і Нанкіна; в **Харбінському інженерному університеті**, Чжецзянському педагогічному університеті (м. Цзіньхуа), Східнокитайському педагогічному університеті (м. Шанхай), Хейлунцзянському університеті (м. Харбін), Харбінському інституті комерції, Професійно-технічному інституті провінції Шеньсі (м. Сіань).

З іншого боку поступове розширення україністики постійно наражалося на опір лобістів розвитку русистики та перешкоди політичного характеру, які обмежують амбіції співпраці місцевих українознавчих осередків з українськими партнерами та державними організаціями. Примітно, що жоден з китайських осередків україністики не заповнив опитувальник Українського інституту, відтак ми не маємо прямих даних від самих китайських україністів щодо їхніх основних проблем і потреб. У своїх контактах з дипломатичними установами та українськими партнерами, китайські україністи часто артикують потребу отримання україномовної літератури для навчання, зокрема підручників української мови як іноземної, китайських перекладів видатних творів української літератури чи зага-

лом книг про історію, географію та культуру України китайською мовою. Наразі такий запит задовольняється дуже частково зусиллями тих же українських партнерів чи дипломатичних представництв. Також почалися дискусії щодо потреби створення китайської асоціації україністів, і з 2021 року китайські україністи вже почали проводити спільні **публічні заходи**.

ТИПИ

- Українські студії
- Українські студії в рамках регіональних

Українські студії в Японії та Південній Кореї виникли у другій половині-кінці 1990-х років за підтримки держави і інституційно вбудовані в університети. Йдеться про окремі осередки, достатньо ізольовані з ключовою роллю особи-дослідника. Як і в інших країнах, українські студії в Південній Кореї та Японії змушені були доводити свою відокремленість від російських студій, вплив русистики в академічному середовищі був і залишається доволі значним. Також для діяльності цих студій важливою є офіційна підтримка української держави, а символічні дипломатичні та офіційні жести важать не менше, ніж фінансова підтримка. Місцеві осередки відчувають суттєвий брак уваги заходоцентричного українського академічного середовища до своєї діяльності, помітним є мовний бар'єр та слабкий розвиток студій з вивчення цих країн в Україні.

У виникненні українських студій в Японії та Південній Кореї ключовим фактором

став процес глобалізації, необхідність виходу на нові ринки. Україна і її ринок є цікавими для економічної співпраці з огляду на географічне розташування, багаті ресурси, технології та сільське господарство. Таким чином, українські студії у Республіці Корея та у Японії, крім наукової функції, займаються власне культурною дипломатією, ознайомлюють місцеве суспільство та представників бізнесу з Україною. При цьому найбільш помітним у представленні України та у дослідженнях є етнографічний напрям, що пов'язано з орієнтацією суспільств цих країн саме на традиційну культуру.

Провідним університетом з дослідження японсько-українських відносин є Університет Кобе Гакуїна. Професор Йошіхіко Окабе спеціалізується саме на японсько-українських відносинах, викладає економічну історію з акцентом на Україні¹³², а також очолює засновану в 1994 році **Асоціацію українців в Япо-**

¹³² Professor Okabe Yoshihiko, Kobe Gakuin University The Faculty of Economics, Department of Economics <https://kenkyu-web.kobegakuin.ac.jp/Profiles/1/0000058/profile.html?lang=en>.

нії, що проводить конференції, інші освітньо-наукові події, відзначає преміями кращі дослідження з україністики. Студенти (близько 70 щороку) мають змогу ознайомитися з широким колом питань, що стосуються культури та історії, політичного розвитку України. Університет налагоджує комунікацію з українськими вузами, зокрема підписано меморандуми про співпрацю та студентські обміни з Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника в Івано-Франківську, Західноукраїнським національним університетом в Тернополі¹³³. Хоча ці меморандуми мають радше декларативний характер і не ведуть до системної співпраці, але вони сприяють знайомству і проведенню спільних зустрічей і заходів онлайн. Варто відзначити, що саме завдяки активній позиції професора Йошіхіко Окабе і завдяки йому особисто в Україні став помітний японський напрям українських студій.

Українські студії у Токійському інституті іноземних мов представлені діяльністю професора-славіста Накадзава Хідехіко, який знає також і українську мову. Ще у 2016 році інститут підписав меморандум з Львівським Національним університетом ім. Івана Франка, зокрема щодо обміну студентами, і тоді ж був відкритий Global Japan Office у Львові¹³⁴. Після повномасштабного вторгнення Росії, у квітні-травні 2022 року, професор Накадзава Хідехіко провів безкоштовні онлайн курси з української мови та культури для близько 70 місцевих

держслужбовців та представників бізнесу, що стикаються з українськими біженцями¹³⁵. Також українські студії як частина слов'янських представлених в **Центрі слов'янських та євразійських студій Хоккайдського університету** (заснований в 1953 році у складі факультету права, а з 1978 року отримав незалежний статус) та **Японському товаристві вивчення слов'янських мов і літератур** (засноване в 1984 році).

Варто відзначити зростання інтересу до України ще до широкомасштабного вторгнення, зокрема збільшилася кількість студентів і заходів. Водночас обізнаність з Україною залишається на доволі низькому рівні, а основними асоціаціями з Україною є війна та Чорнобиль¹³⁶. Події лютого 2022 року сприяли зростанню уваги медіа до України, зросла потреба в експертному знанні про Україну і на рівні медіа, і на рівні державних інституцій. Це сприятиме розвитку українських студій, але підтримка й увага української держави до цього напрямку теж є надзвичайно важливою. Останнє надасть «престижу» напрямку, свідчитиме про його важливість у двосторонніх відносинах. Ціллю залишаються не окремі тимчасові курси про Україну, а постійний курс з історії України та української мови в японському університеті.

¹³³ Співпраця з Японією. Західноукраїнський національний університет, 26 травня 2021, <https://www.wunu.edu.ua/news/20172-pdpisannja-memorandumu.html>.

¹³⁴ «Урочисте відкриття представництва Токійського інституту іноземних мов Global Japan Office». Львівський університет, 13 вересня 2017, <https://lnu.edu.ua/urochyste-vidkryttya-predstavnytstva-tokijskoho-universytetu-inozemnyh-mov-global-japan-office/>.

¹³⁵ "Tokyo University of Foreign Studies to offer free Ukrainian language course." the Japan News, 14 Apr. 2022, <https://japannews.yomiuri.co.jp/society/general-news/20220414-20452/>.

¹³⁶ Див дослідження: Герасимчук, Сергій, Надія Бурейко. Сприйняття України в Японії. Український інститут, 2020 <https://ui.org.ua/sectors/projects/research-sectors/research-ukraine-in-japan/>.

Республіка Корея

ТИПИ

- Українські студії
- Українські студії в рамках регіональних

Як і в інших країнах регіону, регіональні студії почали розвиватися в Республіці Корея з 1990-х років, що було зумовлено процесом глобалізації і виходом Кореї на глобальний ринок. До цього з 1950-х років розвивався лише американський та китайський напрям. Слов'янські студії почали з'являтися з кінця 1970-х з ініціативи уряду у відповідь на безпекові виклики. Основний акцент був на російських студіях, вивченні радянської держави, відповідно університетські програми випускали спеціалістів з російських студій¹³⁷. Поворотним роком для українських студій став 2004 рік, а саме події Помаранчевої революції. Українська тематика почала з'являтися на сторінках корейських ЗМІ, з'явилося розуміння, що Україна є окремою державою, а позиція американського уряду у підтримці України посилювала зацікавлення корейського суспільства процесами в Україні. У 2004 році була заснована Корейська асоціація з українських студій, на той час до неї увійшло близько 20 вчених. Асоціація проводить щорічні

конференції, у 2009 році видала книгу «Розуміючи Україну» і корейсько-український словник.

Надзвичайно важливим стало заснування державним коштом у 2009 році **кафедри української мови** у Корейському університеті іноземних мов Хангук. Очолив кафедру професор Соґу Гонґ, який є єдиним спеціалістом власне з українських студій в Кореї (інші — вихідці з російських студій), також на кафедрі працюють носії української мови – викладачі з України, що забезпечує високу рівень викладання. Кафедра у складі 5 викладачів і лекторів займається широкою тематикою **від мови і літератури до історії, політики та економіки** та зорієнтована на підготовку місцевих експертів з України (бакалаврська програма щороку має набір до 20 студентів). Кафедра також проводить дослідження і публічні заходи з української тематики. Важливим інструментом з розвитку українознавства є видання кафедрою щорічно наукового журналу **Корей-**

¹³⁷ Joung Ho Park, "The Implications of Ukrainian Studies in Korea." CIUS-Archives, 18 Nov. 2010, <https://cius-archives.ca/items/show/2085>.

ський журнал українських студій. Публікації мають міждисциплінарний характер і стосуються як України, так і сусідніх країн.

Водночас інтерес до українських студій та загалом України є доволі незначним і перед лютом 2022 року лише зменшувався, що відобразилося на зменшенні кількості студентів зацікавлених у вивченні українських студій. Частково причина у браку підтримки української держави, інтересу української академічної спільноти і браку фінансування студентських обмінів, у частині підтримки корейських студентів, які приїжджають на навчання до України. Після лютого 2022 року українська символіка стала більш впізнавана в Республіці Корея, збільшилася увага медіа до подій в Україні, водночас перспективи розвитку студій є доволі стриманими. Корейський експерт Чон Хо Пак відзначає великий економічний потенціал співпраці між Україною та Республікою Корея з огляду на статус України як регіонального лідера та наявність багатих ресурсів¹³⁸. Українські студії як перший крок до ознайомлення з країною і основа для підготовки спеціалістів є важливим елементом у цій співпраці.

Обкладинка наукового видання «Корейський журнал українських студій».

¹³⁸ Jung Ho Park "The Implications of Ukrainian Studies in Korea." CIUS-Archives, 18 Nov. 2010, <https://cius-archives.ca/items/show/2085>.

АВСТРАЛІЯ ТА НОВА ЗЕЛАНДІЯ

ТИПИ

- Українські студії
- Українські студії в рамках регіональних

Українські студії в Австралії відрізняються від інших країн з огляду на віддаленість країни від європейського континенту та її мультикультуралізм, стикаючись з подвійною проблемою: утвердження рівноправності з російськими студіями як предметом вивчення, а також з необхідністю актуалізації цінності слов'янських студій для віддаленого географічно австралійського суспільства.

Слов'янські студії в університетах Австралії почали розвиватися лише з кінця 1940-х років. До 1960 року вони функціонували лише в Університеті Мельбурну та Австралійському національному університеті. Наприкінці 1960-х та у 1970-х роках російські та слов'янські студії в тому чи іншому вигляді з'явилися аж в шести університетах Австралії¹³⁹, однак фокусувалися на російській мові, а досліджен-

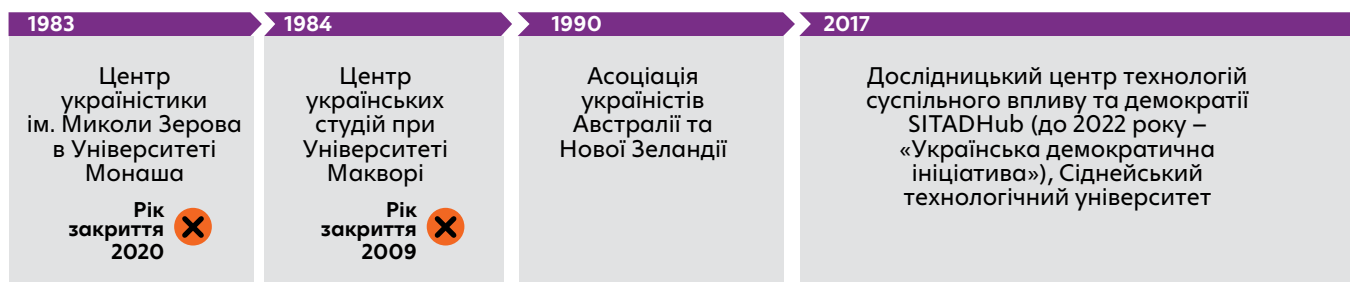
ня обмежувалися російськими джерелами. До 1980-х років українська мова, як і інші слов'янські (крім російської), не мала статусу окремої університетської дисципліни, сприймалася виключно як мова спілкування окремої групи мігрантів, тож викладалася лише в українських недільних школах. У 1975 році Шкільна екзаменаційна комісія штату Вікторія включила дві балтійські та чотири слов'янські мови, зокрема і українську, до переліку можливих дисциплін для складання іспиту по закінченню школи. Це відкрило можливість включення української мови в університетські програми.

Як і у випадку США і Канади, розвиток українських студій пов'язаний з громадською діяльністю українців, які переселилися до Австралії після Другої світової війни¹⁴⁰. На сьогодні українська

¹³⁹ Clarke, Jonathan. "Ukrainian Studies at Monash University — an Historical Introduction." *Journal of Ukrainian Studies*, vol. 10, no. 1, 1985, pp. 3-5.

¹⁴⁰ Загалом можна виокремити дві хвилі міграції українців до Австралії: початок та перша половина 20 століття, коли українці прибували через Далекий Схід та Китай (загалом кілька тисяч українців) та міграція після Другої світової війни, перш за все з таборів переміщених осіб в Європі.

діаспора в Австралії налічує близько 38 000 осіб¹⁴¹, в основному в штатах Вікторія та Новий Південний Уельс. Починаючи з середини 1970-х років українські організації почали активну кампанію за відкриття українознавчих досліджень університетського рівня. Для цього у 1974 році була створена **Фундація Українських студій в Австралії**. Фундація, метою якої є промоція знання про Україну, серед іншого надає гранти й стипендії, підтримує публікації книг та організацію заходів, але головне – сприяє впровадженню української тематики у університетські навчальні програми та дослідницькі проекти. За її сприяння з 1978 року в університетах Макворі в Новому Південному Уельсі, Фліндерса в Аделаїді, Монаша в Мельбурні проводилися семінари й літні курси з українознавства. А у 1983 році за фінансової підтримки Фундації була відкрита постійна програма українистики – Центр українознавчих студій при Університеті ім. Макворі в Сіднеї. Пізніше фінансування програми перейшло до університетської адміністрації¹⁴².

Фундація також підтримувала відкриття Програми з українських студій при Університеті ім. Монаша в Мельбурні, який

з'явився за ініціативи **Асоціації українців штату Вікторія**. У 1982 році Асоціація українців подала Університету ім. Монаша план зі створення і фінансування Лекторату українистики за рахунок фонду Асоціації. Так з'явився перший в Австралії трирічний університетський курс з української мови та літератури (першим лектором став Марко Павлишин). У той час університет реформував кафедру слов'янських мов (до того це була кафедра російських студій) і розширював кількість мов, які пропонувалися на кафедрі.

Для фінансування українознавчих досліджень в університеті Асоціація українців Вікторії створила у 1986 році Допороговий фонд українознавчих студій, який опікувався зібранням коштів на **Центр українських студій ім. Миколи Зерова**. Центр проводив навчальні програми з української мови й літератури, здійснював науково-дослідну діяльність з українського літературознавства і лінгвістики, публікував книги, організував конференції, підтримував зв'язки з українськими, американськими та канадськими осередками українистики, надавав стипендії вченим та аспірантам з України¹⁴³.

¹⁴¹ «Українці в Австралії». Посольство України в Австралії, 7 травня 2020, <https://australia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/320-ukrajinci-v-avstraliji>.

¹⁴² Гай-Нижник, Павло. «Започаткування та розвиток українознавчих досліджень в Австралії у другій половині ХХ ст.» Гілея, вип. 79, №12, 2013, сс. 155–157.

¹⁴³ Там само.

Згадані Центр українознавчих студій при Університеті Макворі та Центр Миколи Зерова в Університеті Монаша довгий час були основними центрами з вивчення України в Австралії, але наразі уже не функціонують. Причиною закриття у 2009 році Центру при Університеті Макворі став брак уваги і підтримки університету. Українська програма в Університеті Монаша була закрита у 2020 році з огляду на кризу в освітній сфері, яку спричинила епідемія коронавірусу. Тож університет вдався до закриття тих програм, які не набирали мінімальну кількість студентів, зокрема і програми з української, інтерес до якої студентства був низький, не взявши до уваги наявність зовнішнього фінансування української програми. На разі Фондація українських студій спрямовує свої зусилля на відкриття посади лектора з української в Школі історичних та філософських студій в Університеті Мельбурна, який висловив зацікавлення в українській програмі ще до 2022 року.

Сьогодні українські студії в Австралії та Новій Зеландії найчастіше представлені одним-двома дослідниками (д-р. Соня Мицик, Австралійський Національний університет, д-р Ольга Бойчак Університет Сіднею, проф. Наталія Чабан, Університет Кентербері (Нова Зеландія), які тою чи іншою мірою займаються українською тематикою, в складі ширших студій/інституцій. Мережевою організацією цих дослідників є **Асоціація українців Австралії та Нової Зеландії**, створена у 1990 році у Мельбурні. У співпраці з Асоціацією комуністичних та посткомуністичних студій Асоціація українців видає щорічний науковий вісник на тему слов'янських та східноєвропейських студій. Власне українські студії традиційно зводилися до мовних студій, але поступово цей підхід змінюється. У цьому контексті варто згадати

дослідницький центр **SITADHub** — Центр досліджень соціальних технологій і демократії, заснований у 2016 році на приватні кошти та пожертвування як дослідницький центр Університету технологій в Сіднею. Центр орієнтується на соціологічні і політичні проекти з теми міграції, процесу демократизації України, діаспори та політики, та долучається до організації і спільних проектів з європейськими вузами і дослідницькими центрами.

Респонденти опитування засвідчили значне зростання інтересу локальних та міжнародних медіа, громадськості до української тематики, зростання затребуваності експертизи українців на рівні державних інституцій. Водночас загальною проблемою залишається невелика кількість студентів, їхня низька зацікавленість у спеціалізації з українських студій. Серед основних чинників, які заважають розвитку студій є брак можливостей для працевлаштування, а також брак уваги та підтримки з боку уряду Австралії. Водночас опитані відзначили, що після лютого 2022 року збільшилася кількість можливостей для фінансування проектів з українських студій. Від української влади очікується посилення комунікації між різними українськими студіями за кордоном і тими, що знаходяться в Україні, що включає спільні дослідницькі проекти, конференції та обміни, семінари, а також посилення співпраці з дипломатичним корпусом.

ВИСНОВКИ

Повномасштабна атака Росії 2022 року каталізувала давно назрілі процеси перегляду ролі і місця українських студій у світі, зокрема необхідність поширення знання про Україну та просування українських наративів в інформаційному просторі іноземних держав. По-перше, **в умовах війни та все більшого запиту на інформацію про українську історію, політику, культуру і мову, чітко проявилися обмеження закордонної наукової та аналітичної експертизи щодо України**. Численні коментарі у медіа та публічні виступи робили дослідники, для яких українські студії не є основною спеціалізацією, тож їхні інтерпретації подій спиралися на стереотипізовані висновки і уявлення, що вело до хиб у оцінці ситуації в Україні та її відносин з Росією. По-друге, **зростання інтересу зумовило вибух нових ініціатив та можливостей як для фахівців з України, так і зацікавлених, на кшталт курсів української мови, онлайн-лекцій або дискусійних клубів, нових стипендій та програм підтримки для українських студентів чи науковців**. Як наслідок, після повномасштабного вторгнення розпочате ще у 2021 році дослідження Українського інституту, присвячене актуальному стану і потребам українських і кримськотатарських студій у світі, набуло додаткових вимірів релевантності.

Результати нашого дослідження демонструють, що у світі вже існує велика мережа менших чи більших організацій, які ми можемо назвати **осередками українських студій**: ми виявили понад 160 таких осередків українських і кримськотатарських студій у близько 30 країнах світу. Попри позірну велику кількість, ця мережа, втім, є вкрай неоднорідною за розмірами і рівнем інституалізації, нерівномірно розподіленою географічно, дуже відмінною за наповненням, способами та цілями діяльності. Іншими словами, за межами кордонів України існує великий організаційний, людський та інформаційний ресурс, пов'язаний з українськими студіями, однак через його різноспрямованість наша держава матиме добирати різних підходів до окремих видів студій в окремих країнах.

Початок українських студій за кордоном можна відлічувати від часів першої масової політичної еміграції українців після поразки національного руху в боротьбі проти більшовиків упродовж 1917–1921 років; тоді низка студій відкрилася, наприклад, у Чехословацькій Республіці та Франції. Наступна — значно потужніша — хвиля політичної еміграції прокотилася західним світом після Другої світової війни та окупації Радянським

Союзом західних регіонів України. Багато в чому завдання цих студій полягало в обґрунтуванні окремішності та незалежності України як такої, що могло позначитися і на їхньому тематичному фокусі: студії передовсім займалися історико-культурними та мовними питаннями в національному контексті. Зрештою, визначальний вплив на сприйняття України як важливого чинника в європейській історії та політиці справили проголошення нею незалежності, а згодом — Помаранчева Революція та Революція Гідності. Саме з цього часу кількість осередків вивчення України повільно зростає по всьому світу.

Розвиток українських студій, за нашими спостереженнями, мав найбільший успіх у демократичних країнах, які є домівкою для потужної і організованої української діаспори (США, Канада) чи мають тісні історичні зв'язки з Україною (Польща), які забезпечують студіям актуальність, організацію, фінансування і аудиторію. Втім, сам факт наявності діаспори не є обов'язковою умовою, яка гарантує наявність потужних українських студій: важливі й інші фактори, приміром, політичні пріоритети щодо розвитку стосунків чи то з Україною, чи то з східноєвропейським регіоном загалом, які впливають на державне фінансування і розвиток відповідних студій (Польща, Німеччина). У країнах із меншою чи «молодшою» діаспорою і політичною увагою до інших регіонів чи гравців, приміром у Франції чи Італії, українські студії розвиваються більш нерівномірно і суттєво поступаються російським. Низка сусідніх з Україною країн (як-от Румунія, Словаччина та

Угорщина), має значну українську діаспору чи меншину, але і порівняно обмежені українські студії через невисоку пріоритетність двосторонніх відносин та і відсутність розвинених румунських, словацьких чи угорських студій в самій Україні. Тезу про те, що зв'язок між діаспорою та студіями не є настільки однозначним, демонструє те, як академічні українські студії у Словаччині, здебільшого мовні, поступово занепадають паралельно з асиміляцією української меншини (хоча примітно, що росте увага аналітичних центрів), в Австралії кілька важливих спонсорованих діаспорою центрів було змушено закритися тільки за останні роки, а в Бразилії (та й у Латинській Америці загалом) значний розмір діаспори погано корелює з доволі слабкою представленістю українських студій¹⁴⁴. Трохи кращою є ситуація в скандинавських країнах, де відкриття українських студій стало явищем нещодавнім і фактично непов'язаним із діяльністю діаспори як такої і носить більше суспільствознавчий, ніж мовно-культурний характер, зумовлений зростанням інтересу до східноєвропейського регіону і України як такої.

У демократичних країнах Східної Азії, Японії і Республіці Корея, після проголошення Україною незалежності спостерігався досить активний розвиток українських студій, підживлюваний виходом України на глобальні ринки та можливостями співпраці з цими країнами. Студії в Японії та Кореї, утім, багато в чому, на жаль, залишилися поза увагою з боку України. В авторитарному Китаї українські студії розвивалися за іншим сценарієм. За останні десятиліт-

¹⁴⁴ У Бразилії ми виявили тільки дві студії, обидві з яких є курсами з української мови при університетах у штаті Парана в Бразилії. Присутність українських студій у регіоні, знову ж таки, пов'язана з великою, багатотисячною українською діаспорою в цьому штаті, офіційною мовою одного з муніципалітетів якого є українська (Прудентополіс).

тя там відкрився понад десяток студій, переважно мовних, з огляду на глобальні китайські проекти на кшталт «Один пояс — один шлях». Однак попри точкову співпрацю з українськими університетами, китайське середовище українців існує порівняно ізольовано і неохоче йде на контакт (попри неодноразові спроби, жодна з китайських студій не взяла участі в нашому дослідженні).

Особлива ситуація спостерігається і в українських студій в Росії. Там вони в принципі почали засновуватися тільки після розпаду Радянського Союзу, однак у дуже обмеженому форматі і, за рідкісними винятками, під тиском усталених історичних концептів та навіть пропагандистських постулатів, які ускладнювали присутній діалог. Попри постійні спроби налагодження зв'язків з українським академічним, передовсім історичним середовищем, після російської агресії 2014 року, а надто повномасштабної війни 2022 року, українські студії в РФ геть занепали. **Тягар радянського спадку, коли україністику поза УРСР практично не вивчали, відчують на собі й інші держави, які постали на уламках СРСР і які почали її розвивати в останні десятиліття, й тим успішніше, чим більш проєвропейський вектор розвитку собі обрали (Грузія, Молдова, Литва), на відміну, приміром, від країн Центральної Азії, де, скажімо, наявність української меншини в Казахстані аж ніяк не посприяла розвиткові українських студій.**

Водночас у багатьох країнах Глобального Півдня — від Латинської Америки, Африки та Близького Сходу до Південної, Південно-Східної та Центральної Азії — ні фактор діаспори, ні фактор політичної пріоритетності не відіграють значної ролі, тож українських студій ми практично не виявили. Можливо,

новий український зовнішньополітичний курс на розвиток стосунків з країнами Глобального Півдня, зумовить достатній рівень взаємної зацікавленості для відкриття нових осередків, хоча рівень викликів через менш сприятливе академічне середовище та вкоріненість багатьох російських наративів історико-культурного характеру досить високий для такої справи і вимагатиме інвестиції чималих матеріальних і організаційних ресурсів.

Важливою організаційною особливістю є те, що помітну частку серед проаналізованих українських студій складають ті, що **функціонують у рамках центрів, кафедр чи програм, які спеціалізуються на регіональних, зокрема східноєвропейських чи славістичних студіях.** Інституційно такі студії часто походять із різноманітних центрів вивчення Радянського Союзу чи Росії, що виникли ще за часів Холодної війни. Такі центри традиційно робили акцент на вивченні російських перспектив і бачень, що виявилось складним викликом після розпаду СРСР, коли на його місці виникли п'ятнадцять різних держав. Більшість респондентів погодилися, що такі регіональні студії, принаймні до початку повномасштабної війни, переважно орієнтувалися на вивчення російської історії, політики, мови, а відповідно мали тенденцію засвоювати і поширювати упереджені наративи щодо політики і культури цих держав, зокрема й України. У світовому середовищі українців поширене переконання нагальної потреби реконцептуалізації таких студій академічною спільнотою, щоб дати більше голосу іншим країнам і культурам регіону. У результаті, цього року в академічному середовищі подекуди були ініційовані процеси перегляду цієї ситуації. Опір до «деколонізації» східноєвропейських та славістичних студій зустрічається не тільки серед ру-

систів, але й серед їхніх симпатиків у західній академії, і навіть серед наших респондентів помітна частина висловила переконання, що російські студії є об'єктивно більш значимими відносно інших. Найбільшою ж проблемою для українських студій є не стільки активна увага західної академічної спільноти до Росії та російської історії, культури як таких, а **панування російських студій під обкладинкою студій східноєвропейських та славістичних**, у той час як понад десяток інших країн та культур ігноруються або інтерпретуються з російської перспективи.

У подібній ситуації перебувають і **кримськотатарські студії**. Ті декілька кримськотатарських студій, які нам вдалося виявити, інституційно з українськими студіями не пов'язані і виступають як **складова ширших тюркських студій**, переважно мовного характеру, більшість із яких розміщена в Туреччині, де мешкає кількомільйонна кримськотатарська діаспора. Окрім того, в рамках нашого дослідження зустрічалися окремі точкові проекти на кримськотатарську тематику в США, Канаді, Великій Британії, Хорватії і Польщі, присвячені культурі, історії чи мові кримських татар. З одного боку, така організація є логічною через інтенсивні зв'язки в межах тюркського світу, й зокрема між Туреччиною та кримськотатарським народом. З іншого ж, відособленість студій від української проблематики (за рідкісними винятками, як-от в Українських студіях у Кембриджі, де Рорі Фіннін демонструє саме такі українсько-кримськотатарські зв'язки) перешкоджає встановленню чіткої асоціації між Україною, кримськими татарами та Кримом. Інкорпорація кримськотатарських студій насправді була би логічною і в рамках осібних українських студій, і східноєвропейських.

Хоча останнім часом кількість українських студій у світі зростала, найбільш інтенсивно після політичних зламів 1991, 2004 та 2014 року, за цим зростанням криється також і протилежна тенденція: **частина студій почала закриватися** (Франція, Італія, Австралія), а у деяких країнах досягла максимуму можливостей для розвитку і потребує додаткової підтримки. Серед найбільших проблем респонденти називають відсутність фінансування, однак у такому простому визначенні часто криється цілий ряд тенденцій. Іноді брак фінансування зумовлений низькою зацікавленістю студентства чи університетів, зокрема через відсутність чітких перспектив працевлаштування саме для українців, порівняно, приміром з русистами. Тут йдеться не лише про згадане домінування російських студій над українськими в більшості регіональних студій, але і про більш ефективну цільову підтримку студій не лише з боку РФ, а й приміром, з боку Польщі та Угорщини, за практичної відсутності такого фінансування з боку української держави, так і про поширене іноді вужче спрямування українських студій на консервативні елементи української культури, зосереджені в мовних чи культурних студіях.

З іншого боку, **проблема пошуку робочих позицій є відображенням загальносвітової тенденції послаблення позицій гуманітарної освіти** та скорочення можливостей працевлаштування в цій сфері на тлі втрати нею актуальності порівняно з точними чи прикладними науками. Ці процеси підсилюються й подальшою комерціалізацією освіти, завдяки чому напрями, менш затребувані в сучасній економіці, стають менш популярними серед здобувачів освіти, а відтак і гірше фінансованими. Однак, навіть у поганих структурних умовах кращі шанси на виживання і розвиток

мають студії, що користуються підтримкою держави, при цьому не лише на окремі проекти, а й на сталу операційну діяльність.

Іншою важливою особливістю українських студій на різних континентах є високий ступінь персоналізації, тобто залежності від активних і впливових особистостей-ентузіастів, котрі виступають активними промоутерами українистики, як, наприклад, історик Андрій Портнов у Європейському університеті Віадріна, японський україніст Йошіхіко Окабе чи італійський літературознавець Алессандро Акіллі. Причиною персоналізації студії може бути, серед іншого, звичайна обмеженість у фінансуванні, адже представники студій повідомляли у відповідях на опитувальник про потребу закриття чи неможливість відкриття нових позицій саме через брак бюджетних коштів. Більше того, велика кількість дослідників-україністів працює на окремих посадах чи пост-докторських позиціях поза власне українознавчими осередками, тож ми їх не аналізували в цьому дослідженні, яке фокусувалося саме на організаціях. Індивідуальні дослідники та викладачі можуть бути більш гнучкими і продовжувати вивчення України попри зміну університетів чи центрів. Однак нестабільність, залежність студій від активності окремих науковців, слабка інституціалізація може й обернутися на шкоду в довгостроковій перспективі, адже після відходу дослідників чи викладачів чи зміни сфери їхніх зацікавлень такі студії чи напрямки досліджень опиняться під загрозою закриття.

Загалом, представники українських студій у цілому **очікують на активнішу роль української держави**: у нашому опитуванні це твердження багаторазово повторювалося у відповідях респон-

дентів. Запити, втім, різняться, залежно від типу студій і доступних для них ресурсів у країні розміщення. Переважно йдеться про **потребу фінансової підтримки**: від разової у вигляді фінансування окремих проектів до системної повноцінної інституційної підтримки. Потреби студій, які займаються викладанням мови, приміром, теж варіюють від точкових, як-то надання навчальної літератури, до системних, на кшталт потреби **практичної програми із поширення української мови за кордоном та системи сертифікації знання української мови як іноземної** з відповідними іспитами. Для ширших академічних чи аналітичних організацій актуальнішим є питання грантового фінансування публікацій та публічних заходів. Деякі студії прагнуть хоча би **активнішої взаємодії з закордонними представництвами України**, що додало би їм поважності та престижу в очах аудиторій чи університетів.

Враховуючи описані вище проблеми, **необхідним є розуміння географічних і тематичних пріоритетів подальшого розвитку та бажаного статусу українських та кримськотатарських студій у світі, а також відповідна стратегія його досягнення**. Елементи такої стратегії повинні відповідати на найбільш нагальні питання, наприклад, як саме відокремити українські студії від російських інституційно і методологічно, якими шляхами сприяти їхній подальшій інституціалізації, якими будуть найкращі і найреалістичніші способи фінансової підтримки від української держави, якими мають бути пріоритетні країни і регіони для такого фінансування чи підтримки викладацьких/дослідницьких позицій.

Попри те, що така стратегія варіюватиме від країни до країни, можна стверджувати, що **саме студії, які пропону-**

ють широкий погляд на місце України в Європі і світі, знаходять баланс між покриттям українських історії, культури, політики, економіки та їх співвідношенням із проблематизацією процесів у регіоні або в цілому світі, застосуванням сучасних і новітніх методологічних та концептуальних підходів, міждисциплінарністю та демонстрацією глобальних зв'язків України зі світом, мають найбільше шансів на інституціалізацію, успіх серед студентства та поширення відкритого, інклюзивного образу України в очах закордонних аудиторій, і саме такі студії потребують зовнішньої підтримки у якості інструмента публічної та культурної дипломатії України.

Українська держава не єдиний актор у цьому полі, не менш важливими є позиція і діяльність іноземних університетів та аналітичних центрів, міжнародних фондів, які надають дослідницькі гранти. Лише в кооперації можливо досягти результатів у напрямку посилення україністики і тут політики української держави щодо підтримки українських студій можуть відігравати спрямовуючу роль. Допоки ресурси української держави для надання довгострокової інституційної підтримки українським студіям дуже обмежені, тим більше в умовах війни, а згадана стратегія і критерії підтримки окремих осередків не випрацювані, важливо підтримувати і спрямовувати проєктну діяльність українських студій через відповідні програми. Це посилить спроможність українських студій та зробить їх більш видимими. Саме такою є програма підтримки українських студій ім. Лисяка-Рудницького. Водночас існує необхідність також розширення грантової підтримки за кордоном у вигляді програм мобільності для студентів, зацікавлених у вивченні України, академічних співробітників іноземних університетів чи представників аналітичних

центрів для реалізації стажувань чи досліджень в Україні.

Серед внутрішньополітичних викликів важливим є також посилення спроможності багатьох українських закладів вищої освіти до співпраці і мережування з осередками українських студій за кордоном. Серед найбільших проблем такої співпраці нерідко згадується недостатній рівень володіння англійською мовою, зосередження більше на навчальних, а не дослідницьких процесах, певна ізольованість українських методів і підходів до дослідницької діяльності порівняно зі світовими практиками.

Зрештою, одним із наслідків війни стало збільшення стипендійних та дослідницьких програм для українців. З одного боку, це безпосередня підтримка дуже вразливого сектору під час війни, можливість для багатьох дослідників глибше зануритися в західну науку і налагодити співпрацю, підтримати розвиток українознавчих напрямків в закордонному академічному середовищі. З іншого боку, вона загрожує наступною хвилею відтоку мізків, що в поєднанні з економічними труднощами може призвести до зменшення наукових досліджень в Україні і послаблення місцевих осередків в наступні кілька років. Попри те, що цей процес може мати драматичні наслідки для власне української науки та освіти, у разі, якщо ці спеціалісти не планують повертатися в Україну, держава може подбати про те, аби підтримувати з ними зв'язок і забезпечити, аби ці люди були зацікавлені в тому, щоб розвивати українську тематику в закордонному академічному середовищі, адже значна українська діаспора сама по собі, як демонструє наше дослідження, не гарантує активного розвитку студій. Поки триває війна і поки ще

українська проблематика тримається у фокусі, запроваджено нові курси, спрямовані на те, або задовольнити раптове зростання запиту на інформацію про Україну, запроваджено спеціальні програми підтримки для дослідників, однак варто вже зараз думати і працювати над тим, аби знайти шляхи інституціалізувати ці нові практики.

Український інститут — державна інституція у сфері управління Міністерства закордонних справ України. Місія Українського інституту — зміцнення міжнародної і внутрішньої суб'єктності України засобами культурної дипломатії. Ми налагоджуємо міжнародні культурні зв'язки між людьми та інституціями і створюємо можливість для взаємодії українців зі світом.

Цей аналітичний звіт з результатами дослідження українських та кримськотатарських студій по всьому світу, що було проведене у 2021-2022 роках, має на меті посприяти налагодженню партнерств між українознавчими освітніми та дослідницькими інституціями, стимулювати суспільну дискусію щодо посилення українських студій у світі та надати верифіковані дані для подальшого планування програм і заходів з підтримки осередків українських студій.

www.ui.org.ua

www.ui.org.ua/main/sector-researches-analytic

**ukrainian
institute**